

NAPKELET

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Politika ellen

A harmadik út

Irta: Kádár Imre

1.

bolsevistának neveznek a reakciósook mindenkit, aki nincs velük egy véleményen s az emberiség boldogulását nem a mai társadalom átalakításának meg-gátlásától, hanem a gyökeres reformoktól és a lélek felszabadításától várja.

Reakciónak neveznek a bolsevisták mindenkit, aki nincs velük egy véleményen és az emberi-ség boldogulását nem a mai társadalom felrobbantásától, hanem a gyökeres reformoktól és a lélek felszabadításától várja.

Mindkét tábor megegyezik abban, hogy egyedül csak ő akarja igazán az emberek jólétét, amelyet a vagyon és a hatalom kizárólagos megszerzése útján kíván megteremteni.

Mindkét tábor megegyezik abban, hogy a vagyon és a hatalom kizárólagos megszerzéséért a katasztrófa és a vérontás erőszakos felidézésére is hajlandó és uralomra jutva elnémit minden ellenvéleményt. „Csak hódolat illet meg, nem bírálat“.

Mindkét tábor az emberi akaratoktól független „történelmi szükség-szerűségekre“ hivatkozik, amelyek az ő uralmát kényszerítően indokolják. Akár akarjuk, akár nem: az ő rendjük ideje következett el, mert „csakis az felel meg a társadalom mai fejlettségi fokának“.

Mindkét tábor egymásnak köszönheti létjogosultságát. Álláspontjuk, akárcsak valamely kör két, egymástól szakadatlanul távolodó pontja, valahol végül teljesen összeér. Ezen a ponton azután vad felháborodással, együtt köveznek meg mindenkit, aki becsületes, mélyreható újításokkal, a nép lelkének szociálissá érlelésével, a kulturális és gazdasági jólét emelésével akarja előrevinni az emberiség ügyét. „Kis-polgári ideológus“ — förmednek rá a bolsevisták. „Destruktív anarchista“ — röffenek fel ellene a reakciósook. És közösen kiáltanak rendőr után.

2.

A társadalom politikai szerveinek feladata az volna, hogy az egyén számára megszervezzék a szociális együttélés, a kölcsönös segítség nagy előnyeit s hogy az egyes ember munkájának határfokát a társadalmi munkamegosztás segítségével mennél magasabbra emeljék. Az egyén mennél nagyobb boldogítását, élete külső körülményeinek mennél ked-

vezőbbé alakítását kellene munkálnia a politikai szervnek. Azoknak a férfiaknak tehát, akik a köz ügyeinek intézésére vállalkoznak, szakadatlanul az egyének boldogságmérlegének javításán kellene fáradozniok. Az élet biztonságának, időtartamának, a lelki és testi kultúrának folytonos emelése volna hivatása azoknak, akik a közügyek irányításából élnek.

Természetesnek látszik, hogy erre a munkára csakis az értelmileg és erkölcsileg legkiválóbbak volnának hivatottak. Hiszen világos, hogy például a többtermelés ügyét a legkitünőbb közgazdászra kell bízni. Nyilvánvaló, hogy a közegészségügy intézését a legjobb szociálhigiénikus kezébe kell adni. Lehetetlen elképzelni is, hogy a közoktatásügy vezetésére ne a legelsőbrendű paedagógust óhajtsák megnyerni. A közgazgatás irányítása a legjobb szervező tehetségre volna bízandó.

Ennek dacára minden államban az a helyzet, hogy a vezető állásokat a politikai konjunktúrák változásai szerint töltik be, figyelem nélkül az erkölcsi és szellemi hivatottságra. A politikai pártok erőviszonyai döntik el azt is, hogy egy gazdasági vagy kulturális intézmény megvalósuljon-e, vagy sem. A pártok tusái évtizedekre megakaszthatják olyan jelentőségi kérdések napirendre tűzését, mint például a földreform. Sőt gyakran egyenesen az a célt szolgálják a pártok küzdelmei, hogy eltereljék a közfigyelmet a szakemberek által is elodázhatatlannak hirdetett problémákról. Így azután a politika nem a közös emberi érdekek előmozdítását szolgálja többé, hanem legfeljebb utólagos szépségtapaszokkal fedi el hibáinak következményeit. Nagyszerű szervezete van minden államnak arra, hogy háborút viselhessen, de egyetlen hivatalnokot sem tart, aki arra ügyeljen, hogy ne kelljen háborút viselnie. A modern technika összes vívmányaival felszerelt börtönei vannak a büntettek elzárására, de egyetlen hivatala sem törődik azzal, hogy a tudomány eredményeit felhasználva, csökkentse a kriminalitást szülő okok erejét. Szigorú törvényei vannak az erőszakos magzatelhajtás megbüntetésére, de azért utcán hagyja elpusztulni a leány-anyát. Nyilvánvaló, hogy az állam élete ma a hatalomért versengő pártok és osztályok erőviszonyainak eredője. A legfontosabb, minden ember számára közös érdekeknek egyáltalán nincs képviselőjük. Ugyan melyik párt volna hajlandó komoly harcot indítani például a prostitúció, a tüdővész, a nemi betegségek leküzdéseért, az analfabéták oktatásáért és így tovább? Életünk legfontosabb kérdései, egész sorsunk vak eshetőségeknak vannak így kiszolgáltatva.

Egy gyár, amelynek vezető mérnökei az üzemi termelési módszerek folytonos tökéletesítése helyett örökösen a gyári zászló színeinek megállapításán marakodnának, rövidesen tönkre menne. Hát még az állam, amely sokkal bonyolódottabb szervezet s amelynek vezetői legnagyobb részben nem is mérnökök, hanem társadalomtudományilag és közgazdaságilag alig képzett, „hivatásos” politikusok. Az emberiség

minden nagy baját, a háborúk és forradalmak vak csatáit az okozta, hogy a társadalmak vezetését nem szakképzett, céltudatos, megfontolt emberek, hanem a csoportérdekek és szenvedélyek képviselői végzik. Képzelnék el, mi lett volna, ha ugyanazzal a tökéletes felkészültséggel, amellyel az államok a világháborúban egymásra törtek, együttesen és közös erővel összefogtak volna a világ újjászervezésére? Hány ezer kilométer vasutat építhettünk volna a gránátszilánkok ércéből? Hány lokomotív, gép, hajó készülhetett volna az ágyúk vasából és mit tudtunk volna alkotni a százmillió munkáskéz segítségével, amely öt éven át katonasírt és lövészárkot ásott? Hány millió új könyv hirdethette volna az emberi szolidaritás szent örömét, a tudás boldogságát, a mosoly nagyszerűségét?

3.

A társadalmi élet politikai szervei tehát nem teljesítik azt a szervező és rendszerező hivatást, amelyért egyedül érdemes őket fenntartani. Ezért az emberiség jelentékeny része „úri huncutságnak” tekinti már a politikát, amely csak arra jó, hogy a kormányon lévő pártok munka nélkül jól megtudjanak élni. A nép érzi, hogy a legkülönbözőbb jelszavakkal tüzelték őt egyik vagy másik párt érdekében, de az ő nyomorúsága csak független maradt a politikai változásoktól. S az emberiség legnagyobb szellemei is undorral hagyták ott az arénát, ahol az emberek jelszavakat vagdosnak egymás fejébe, valójában pedig csak azért folyik a vita, hogy ki gyarapodjék.

S ugyanakkor a társadalmi élet külső, politikai fejei — pártok, osztályok, nemzetek — sohasem váltakoztak még ilyen gyors egymásutánban, mint ma. Császárság, köztársaság, proletárdiktatúra, azután fehér diktatúra, majd ismét császárság — és megint előlről — és mindegyik azzal az igénnyel lép fel az emberi lélekkel szemben, hogy ismerje el örökkévalónak, szentnek és megváltozhatatlannak. Minden tábor uralomra kerülve azt követeli, hogy az ember fenntartások nélkül fogadja el őt, esküdjön fel reá és haljon meg érte. Ahelyett, hogy az emberi együttélés külső formáját csak keretnek tekintenék, amelyben az egyének valódi életüket leélik, — a keretet szentté avatják. Pusztuljanak el akár százazrek, — fő, hogy a rendszer, a Rendszer — megmaradjon. Egy-egy külsőség belekerül a glórifikálásba s ha a világesemények forgatagában megsérül, vagy elpusztul a keret, amelyben eddig éltünk, tehetetlenül állunk, mert a politikai hatalom vesztével — úgy tanultuk — kulturális és gazdasági jólétünk alapjai kerültek végső veszedelembe.

4.

Ebbe a lelkiállapotba jutott a magyarság a Károlyi-forradalom idején, amikor az ország felét idegen seregek szállották meg.

Az emberi élet tartalmának teljességét — úgy tanították az iskolában — a politikai hatalom birtoka adja meg. A politikai hatalom segítségével alkotjuk meg iskoláinkat, gyárainkat, — tehát az államhatalom eszközei lendítik fel a kultúrát és a gazdasági jólétet. Ennél fogva természetes, hogy az ország feldarabolása után jó ideig a magyarság egész eleven erejét az elveszített politikai hatalom visszaszerzésének vágya kötötte le. A vörös diktatúra háborúja sem volt más, mint a területi integritás helyreállítására való törekvés. S a fehér diktatúra harci készülődéseinek sem volt más jelszavuk. És ezen nem lehet csodálkozni. Azok, akik a politikai hatalmat hitték a gazdasági és kulturális jólét forrásának, arról is meg voltak győződve, hogy az amputált, kis Magyarországnak el kell pusztulnia, mert erőforrásainak jórésze fölött más országok rendelkeznek.

Még biztosabban halálraítéltnek érezte magát az elszakított részek magyarsága. Tegnap még „uralkodó faj” volt, ma „idegen nemzeti kisebbség”. Csodálatos-e az, hogy minden erejét a szenvedélyek szítására, a kirobbanás mesterséges előkészítésére és az új határok felrobbantására koncentrált? Vagy talán van más mód is az egységes magyar kultúra megmentésére, mint az egységes magyar állam fegyveres visszaállítása?

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Azok a gazdasági statisztikai közlemények, amelyek a megkisebített Magyarország jövő kilátásairól szólnak, valóban nagyon sötétek. De megegyeznek abban, hogy

a) ha egy becsületes agrárreform segítségével hozzáfognak a mezőgazdasági termelés belterjességének fokozásához, amivel a termelés határfokát a nyugatéval egyenlővé emelik,

b) ha a régi, szubvenciós, vérszegény, „politikai” ipar helyett életerős, modern ipart teremtenek,

c) ha a szomszédos államokkal gazdasági szövetségre lépnek és az elzárkózás agrárfeudális, védővamos politikáját sutba dobják,

akkor Magyarország gazdasági élete virágzóbb lesz, mint valaha.

És bizonyos, hogy ha Magyarország beleilleszkedve az európai nemzetek vérkeringésébe, a hősi mítoszok duhaj világnézetét az emberi szolidaritás krisztusi tanításával cseréli fel, akkor munkás népének jövője boldogságát nem fenyegetheti semmiféle veszedelem.

Az új Magyarország a keleteurópai államok barátságán keresztül keresi gazdasági boldogulását. Így erőszak és vérontás — tehát politikai eszközök — nélkül is megtalálja az elszakított magyar tömbökkel a kulturális és gazdasági kapcsolatot.

6.

Az új magyar kisebbségek előtt is egyre világosabbá lesz, hogy a kultúra nem az államhatalom politikai eszközeinek segít-

ségével, hanem azoknak dacára lett naggyá és hatalmassá. A politika mindent elkövet az igazi kultúra megfojtására, amikor mérgező hazugságokat tenyészt mesterséges eszközökkel, de örületbe és nyomorúságba kergeti a legnagyobb szellemeket. Legjobban a magyar kultúrára áll az, amint fentebb mondottunk: hogy az nem a politika eredménye. Dacos és magukra hagyott lángelmék, elnyomott parasztok, tengődő munkások, éhes és megalázott szellemi proletárok értelmi és erkölcsi vergődéséből született meg a mi kultúránk és legnagyobb ellensége nem a butaság, hanem az állami pénzen terjesztett duhaj álkultúra volt.

És ezenfelül: amint a hegemóniát szavaló régi magyar államférfiak is hiába próbálták elzárni a nemzetiségek elől a szomszédországokban élő fajtestvéreik kultúráját, úgy az ötországbeli magyarság kulturális egysége is természetörvény, mert a közös nyelv és a közös hagyományok közös forrásából táplálkozik. A reakciósok törekvése, hogy ennek a kulturális közösségnek helyreállítását lehetetlenné tegye, bűnös és ostoba. „Kultúra csak az anyanyelven lehetséges!” — vágtuk szemébe annakidején az erőszakkal magyarosítóknak. Ugyanarra figyelmeztetjük ma az új államok uralkodó rétegeit. Az a burkolt vagy nyíltan vallott törekvés, hogy országaik magyarságát hermetice elzárják a többi országokban élő magyarságtól, meddő és káros. Ha nem félnek a nemzeti gyűlölség kirobbanásaitól, ha nem akarnak okulni a Habsburg-oligarchia példájából: ám próbálják meg tüzzel-vassal elvágni a nemzetiségek kulturális és gazdasági fejlődésének útját. De ha azt akarják, hogy fegyveres elintézkések előkészítése helyett valóban a békés alkotás évtizedei következzenek, akkor szabad utat kell engedniök a nemzetiségek boldogulása számára.

Az új államok magyarságának pedig elől kell járnia a világ legjobbjainak törekvésénél, akik egy nagy világállam-szövetség létrehozását munkálják, amelyben a politikai határok nem akadályozzák a népek szabad gazdasági és kulturális együttműködését s amelyben a magyarság is szabad nemzet lesz, szabad nemzetek között. A világ békéje és gazdasági újjászervezése nem is képzelhető el másként, mint a vámsorompók ledöntésével, pacifizmussal kifelé és a faji kultúrák korlátlan, autonóm szabadságával befelé.

Az államok harmónikus világszövetségéhez azonban nem lehet eljutni a diplomáciai mesterkedések megszokott útjain. A lelkeket kell megváltoztatni, ha azt akarjuk, hogy a világ képe megváltozzék. A magyarságot tragikus végzete predesztinálta arra, hogy a népek kovászává legyen, öt állam számos nemzete közé széttagoltan. Értelnie kell a tökéletesebb ember eszményét, önmagát előkészíteni a nagy találkozásra, amely végleges és mindenek megnyugvása szerint való elinté-

zése lesz végre a nemzetek ellentétes kérdéseinek. Az erőszakos megoldások csak ideig-óráig tartanak, mert magukban hordják az ellenkező álláspont erőszakos megoldási vágyának csiráit.

A magyarságnak ezért politikai cselszövények helyett az igazi kultúra útján kell elindulnia. Az egyének nevelésén keresztül visz az út az emberiség holdogságához s annál jobban meg fogjuk állani helyünket a szabad népek szabad, vértelen versenyében, mennél műveltebbek, szociálissá érleltebbek lesznek a magyar tömegek.

7.

A magyarság egy része, éppen a reánehazedő nemzeti elnyomás következtében, az új nemzeti államokban is két világnézet győzelmétől várja a felszabadulást: a reakciótól és a bolsevizmustól. Mindkét világnézet ugyanis háborút és erőszakot hirdet s így — a katasztrófa és a megsemmisülés kockázatásával bár — de vissza tudja állítani a politikailag egységes magyar államot.

Most láttuk, hogy van olyan út is, amely nem követel egyetlen újabb árvát és özvegyet sem, hanem békés eszközökkel, céltudatos, komoly munkával, építve ér el az egységes magyar kultúráig, anélkül, hogy a politikusok jelszavaiért a teljes megsemmisülés kockázatába vinné azt.

Végletes frázisok és kétségbeesett kísérletek helyett az értelem és az erkölcs minden irányú vezetése alá helyezett közösségtől várhatjuk azt, hogy szabad utat enged szellemünk fejlődésének.

A világtársadalomnak önmagán végrehajtandó nagy reform-művére van szükség, amely azt igazságossá, célszerűvé és emberivé tegye.

A magyarság nem fogadhatja el sem egyének, sem fajok, sem osztályok diktatúráját és az emberi jogok teljességét, a demokráciát, a szociális igazságosságot követeli a maga számára.

Tanúlva és tanítva fog a magyarság dolgozni és harcolni az emberi ideálért:

pártokon felül, osztályokon felül, hazákon felül — a szellem uralmáért és a világállamért.

Az erősebb

(Vidéki vázlat)

Irta: Ligeti Ernő

A vonat zakatolva futott ki az alagútból, gyors iramodással fogyasztotta maga előtt a levegőt, letért a barnával kevert őszi vetések mellett — túlhan, messziről Kolozsvár pihegett a lankák közt, a hajnali napjózandásban. Kardoss Pál odanyomta fejét az ablaküveghez. Nyolc éve ment el Kolozsvárról Algériába. A feszülő karok lendülete dobta ki a nagy világba, hol jobban sikerült felszínre hoznia ambícióinak aranyércét. És most visszajön... A gyorsvonat kerekéi ritmikusan kattogtak és az egyhangúságba beletörte, beleszíjazta elmúlt életét. A képzelet, melyet a pitymallatt és a frissen mosdott természet távlata kiszélesített, már-már maga elé idézte a régi Kolozsvár mellé az új Kolozsvárt is. Azaz: semmi sem változott. Az indóházból kitorkollik a főutca, jön a híd, jobboldalon a gát és háttér peremén a tarka Fellegvár; aztán a Széchenyi-tér egyik oldalon, másikon a Malomutca, aztán a postaépület, üzletek és a főtér sarkán a félszemű Buzetzkó integet homályos rőfösboltjából. És mégis. Valaminek meg kellett változnia — gondolta magában Kardoss Pál — mire lett volna jó a nyolc éztendő távollét? Ha semmi sem változott, egy bizonyos, ő igen. Számára utazások, könyvek, emberek, birkózások, fogcsikorgató kínlódások, hogy újjat keresekútazzon ki lelkéből, sokat, nagyon sokat jelentettek. Egész ember lett belőle. Hajdani vékony ujjai most izmos ökölbe keményednek és ha olyan ez a város, mint az aludtfej, még ma is, akkor belerüg, széfröccsenti medréből, majd meg fogja mutatni.

Kíváncsian nézett ki a bérkocsiból. Hé...opp, cserdített Almássy a bakon. Né, az öreg még él, ólálkodott a rosszágú börtető alól Kardos mérnök. A New-yorkban minden a régi. Tauszik bácsi lépett elő, szögfokban hajló mozdulattal, balkezét — szokása szerint — hátára téve. Harth Bandi, Fratta, Gámenczi tata már ott ülnek a kerek törzsasztalnál a reggelihez. Egy pillanatra Szász Endre szerkesztő úr lépte át egy lépésben a kávéházat s senki sem tudta, hogy fölkelet-e már, vagy most megy lefeküdni?!

— Nő nézd csak — szippantott cigarettáján egyet Fratta Géza —, nő nézd csak, ez alighanem a Klein gyerek, az öreg Klein Maxinak a fia.

— Isten hozta — pislogott barátságosan szemüvege mögül Tauszik bácsi —, hát hogy toppant be ily váratlanul Klein úr?

— Nem Klein, hanem Kardoss — javította ki az idegenből hazavetődött mérnök. Hát hol van Ozorai bácsi?

— Meghalt. Múlt tavasszal.

— Na ez szomorú. Egyébként látom megvolnának. Hát a sakkasztal virít-e még?

— Az nem szó, hogy virít, — miközben lassanként odajöttek a többi ismerősök. — Hat óra után oly csaták vannak, hogy csak zúg. A sziriai...

— Dunky megtanult már sakkozni?

— Azt nem. De azért játszik.

(Ez hát Kolozsvár — dűnnyögte orra elé Kardoss. És El Eig homokmezőire gondolt, Algíria déli határain. Egyik bucka kikerekedett a

a földön és kisimult a másik. S újra dúc s újra sík. S váltakozva hullámszik a sárga por s e némán kavargó tengert tevehátról szemmel kíséri a beduin.)

Estefelé. A Keresztes-kávéház előtt találkozott Madoss Lajossal. Madoss újságíró volt a Kolozsvári Hirlapnál. Steffner volt rendőri riporter, Madoss a várost csinálta. De mert Nadályi rosszul fizetett, Kun Béla bedugta a pénz-tárhoz díjnoknak. Madoss napközben táppénc-cédulákat állított ki, éjjel fél háromkor még a második telefont vette. Egyetlen öröme, amikor Fehér Lipót imbiszt fizetett neki, egyébként húszesztendei közéleti pályája tele volt mérhetetlen keserőséggel.

— Szervusz Lajos — karolta magához Kardoss a Keresztes-kávéház ivószobájában Madoss hirlapírót. Az ivószobát már akkor áporodott bagófüst dunsztolta és „Petőfi imája a segesvári csatatéren“ című nagy aranykeretű olajnyomat ködbe szívódván, nem érvényesült. Hiszen este volt. Délelőtt be más. A közeli csizmadiaszimből hangos céhbellek koccintották a sört. Egyike-másika végignyúlt a diványon és kitérdesedett nadrágja mögül az alsónadrág fehér madzaga kacérkodott. Be jó dolga volt Petőfinek a falon, a csillogó légyfogónak, a testes pincérlánynak s a megeresztett nadrágszíjjaknak... De most már este feküdt szét megint. Künn elvétve csattogott a billiárdgolyó, Lajos odafordult Kardosshoz.

— Adj egy cigarettát. Kardos odanyújtotta széles aranytárcáját. Hm... egyptomi — kéjelgett Lajos, be jól megy neked. — Parancsolsz talán többet? No, Lajos markolj bele. — Lajos rágyújt a cigarettára. Mellére szíjja, behúnyja a szemét. — Burzsuj lett belőled, fiam.

— De te a régi bohém vagy, veregette a Lajos vállát Kardoss mérnök.
— Megette a fene, — legyintett Lajos.

Kardoss azután elmesélte terveit. Haza kellett jönnie, mert már nem birta odakünn. Az angol kormány hidakat, vasútakat építtetett vele, sziklafalba alagútát robbantatót, nagyszerű, szinte csodálatos viaduktok. Elég volt. Neki itt a helye. Valami nagy, felemelő érzés fűröszti, hogy úgy ment el mint egy nagyfülű zsidógyerek és most vissza jön, mint egy ajropéer.

— Ajropéer? — ütötte meg a fülét Lajosnak e hang. Ide? Minek? Miért jöttél vissza? Majd csendesen hozzátette: Nem szégyenled magad?

Útek együtt szóltanúl a rossz rugójú kanapén. Észrevétlenül, alulról fölfelé szorította ki az alkonyat kevés fényét a sötétség. Kardoss törte meg a csendet:

— És te?

— Én... én itt maradtam. Csinálom a magam dolgát. Tudom ó, még mindig tudom, hogy Spanyolhonban folyik a Tajo, Dueró és Gvadalkvivir. A földrajzból. És hogy Brüsszelben terem a csipke és Maderiában likőr folyik a fából. Esztétikából. Vagy ha jobban tetszik, gasztronómiából. És hogy van Chile és Argentína és mi van még, Jöreményfok. Honnan tudom? Kis öcsém bélyeggyűjtő. O én mindezt jól tudom. És azt is, hogy te mindezt láttad is. Még sem kérdezem, hogy mi az... Csak azt kérdezem, hogy nem hoztál-e egy jó hozentrágeret, mert itt nem lehet becsületeset kapni.

— Lajos te még mindig a keserű ember vagy. Nézd, te is elmehettél volna. Én azt mondom: fel a fejjel! Ne engedd, hogy képedre másszanak.

— Tisztelt Keresztessi úr, egy feketekávéért kérek legalázatosabban számomra kiutalni kegyeskedjék. Igen. Nem kell sietni, hozhatja nyomban...

Hát nem hoztál hozentrágeret? Az baj. Ronda város ez, kérlek szépen, elsején akartam venni egy Jägeringet is. Képzeld csak... Ejnye, hogy milyen rossz ez a kávé! Algiriában is?!

— Nem. Ott jó.

— Lári-fári. Te ahhoz nem értesz. Bejárhatod öcsém a világot, akkor is minden feketekávé alján ott a zacc.

— Belőled a keserűség beszél.

— Belőlem? Engem csak az a Jägering bánt.

— Hazudsz, Lajos, te szántszándékosan nem akarsz az én dolgaimról beszélni. Egy letört, kiégett ember vagy. De ott, fiam, ott az élet. Ki kell menni, felegett ízzik a tropikus nap és óriásira terebélyesül a vegetáció. Ki kell menni...

— De nem visszajönni.

— Épen ez az. Így visszajönni. Itt, az erő, a tudás, az elismerés arkangyalaival hátam mögött, itt produkálni. Kinyitni az emberek szemét, pörölyt adni a markukba, távlatot nyitni, ügyek élére állani.

— Na hagyjuk. Visszajöttél. — Te Kardoss bosszantó, hogy minden kávéban zacc van.

— Épen ez az. Tudom, hogy mi az a kisváros. Élőpéldája te vagy, Lajos. „Tanrendszerünk áldozata“, valahogy így mondják ezt az iskolában. De tessék előbb kimenni külföldre, megpróbálni a munkát, orrodal túrni a földet és úgy hazajönni. Most felvenni a harcot. Kíváncsi vagyok rá, hogy ki az erősebb?

— Nem hoztál hozentrágeret. Sohasem fogom neked megbocsájtani, hogy nem leptél meg egy hozentrágerrel.

Fizettek. Kifelé mentek az úton.

— Én elválok — mondotta Lajos a szálloda halljában. Én még leakarok menni a nőkhöz. Te is álmos vagy. Tudod, a Darinka, az én szöke... Muszáj, hogy a fülibe csókoljak. — Mond te, Kardoss, szereted-e még azt a polgári kisasszonyt. Hogy is hívják csak. Ahá... a Fentey Katinkát?

Kardoss arcán végigutott a pirosság.

— Én? Hol van már az életemben? — Kezet adott barátjának. De azért gonosz vagy, tette hozzá ejtett hangon és befordult a szállodaajtóban.

— Halló!... halló... A kegyelmes úr?!.. A szőnyegen forgó ügy nagyon komplikált. Tízezerkoronás kihitelezés a mai pénzsűke miatt nem csekélység... Halló? Hogy igen is az?... Mit? Bagatell? Molesztálom minduntalam a kommerszet?!... Ki beszél ott? Nem a kegyelmes úr? Te vagy az Emil bácsi, kegyelmes uram? Neeem?... Hintay cégjegyző?... Mit? Hogy ne zavarjam... Tudja ilt ki beszél? A kegyelmes úr unokaöccse, Fentey Leó vezérigazgató... Ennek dacára is... Hallja, ez szemtelenség. Tegye le a kagylót!...

Fentey vezérigazgató, kinek városszerte ismeretes szokása, hogy a legjelentéktelenebb bankügylet megkötésénél is a budapesti központ tanácsát kéri ki, idegesen csapta le a telefonkészüléket. Szuszogott egyet, megtörölte homlokát, a cvikkerére fújt és azt is megtörölte. Majd balkezevel óvatosan visszaigazította az orrára, hátradőlt a „vezér“-i székben és odaszólt:

— Mit akar fiatalember?

Kardoss mérnök közelebb lépett hozzá.

— Kardoss vagyok. Úgy vélem, emlékszik még rám az igazgató úr?

— Kardoss, Kardoss... Ahá, mágá volt a fiáim nevelője — kezdett nyomban raccsolni, mert mágnások is voltak az igazgatóságban. És a jó szokás rágádós.

— Igen. Az is voltam. Most mérnök vagyok és tárgyalásokat szeretnék folytatni önnel.

— He... Ismerem ezeket a tárgyalásokat. Sajnálom nem protezsát-hátom. Nincs módomban.

Kardoss nem lepődött meg, ismerte Fenteyt már a múltból. Szónéklül leült, keresztbetette térdeit és szólott:

— Igazgató úr, a városi tanácsban most tárgyalják a földgáz koncessziót. Jól tudom, hogy a Wiener Bankvereinnél angaszálva van. Ha a koncesszió az ön tervei szerint keresztül megy a tanácsban, akkor ön milliókat nyer. De nézze, az én ajánlatom sokkal kedvezőbb, elüthetem a kezéről. Tárgyaljon velem.

— Kitől kapott opciót? Ki hatalmasabb, mint a Wiener Bankverein?

— Én.

— He... Lássuk.

Kardoss kiszedte okmánytáskájából az idevonatkozó iratokat. Megmutatta, hogy pénzcsoport áll a hátamögött. Elővette, kitergegette terveit, melyek szerint a kissármási földgázak bámulatos ökonomiával voltak értékesíthetők. Minuciózus, hajszálpontos mérnöki munkát láthatott Fentei, de fantáziája nagyon nehezen tudta követni a mérnöki zsenialitás szárnyalását. A telefonapparátus nem volt még oly tökéletes, hogy egyben át is rajzolja a látottakat és így inkább finánciális oldaláról kereste a dolog fogantyuját. Persze itt sem boldogult egy-kettőre. Ahhoz vezérkar, igazgatóság és néhány rosszul fizetett szakember kellett, de homályosan érezte, hogy itt nagy dolgok történnek és ha nem is látta a tervekből, megérezte a külsőségekből, a Kardoss fellépéséből; minden a fellépés.

Fellépni azt én is tudok — gondolta Fentei és már kezdte is:

— Igen... értem! Ami a mérnöki részt illeti, tetszetős munka. Itt-ott mintha megbicsaklana. De nem alapos. Hjah, a fiatalág... Maga talán azt hiszi, hogy zseni. Na azt kevésbbé. Elbizakodottság. Tehetség, de még zöld és éretlen. Mi, akik megöregedtünk...

— Azt hiszi igazgató úr, — vágott vissza Kardoss — hogy olyan nagy dolog megöregedni?!

— Na, na, nana. Hát a tervrajzban, a kompozícióban van némi realitás. De a kivitelt öcsém, a kivitelt. A dolgok gazdasági megalapozása. Lássuk csak... He... Nem komoly ez, öcsém. Itt milliókról van szó...

— Nézze igazgató úr, ezt a tervet már különb emberek is felülbírálták. E terv jobb, mint akárki másé. Olcsóbb, praktikusabb.

Fentei ezt is öntudatlanul megérezte, hiszen oly világos volt a kalkuláció. De mert tisztában volt azzal, hogy az a jó üzlet, amit a városi tanács, a szakbizottság, a mozgósított városatyák támogatnak, (hogy miért, azt csak az újságírók és a beníentesek tudják) és mert Fentei városi tanácsos a kormánypárt alelnöke volt, fölnyenes gesztussal toltta el a Kardoss írásait:

— Sajnálom, Megmaradok a Wiener Bankverein mellett.

Kardoss távozott. Fentey becsengette a „vezér“-kart. Mint agilis vezér kiadta a jelszót, hogy baj van, megjelent egy veszedelmes ellenfél, le kell szelni minden áron. A vezérkar helyeselt. Egyelőre nem alakult ki a vezérben a stratégiai hadmozdulat, előbb információkat fog szerezni Kardosról. Velvele kir. tanácsos, a kis tömzsi házi tanácsadó majd csak elvégzi ügyesen a pénzügyi földalatti munkáját. Tehetségének teljes tudatában megegyeszer megtörölte a szemüvegét. Elment a kaszinóba, ügyelve arra, hogy egy cigány, egy király azaz egy mágnás, egy zsidó, lehetőleg nem egymás mellett, hanem egymás után.

Kardoss épen azon gondolkodott, mielőtt elaludt volna, hogy hogy lehet egy hotelszoba olyan művészién piszkos és hogy a legközelebbi tíz évben milyen magasan nő meg a por az asztalon, ha már most két ujjnyi vastag? Vannak itt ilyen problémák, tudja isten, el is gondolkodik rajta az ember. Már a villanylámpát is el akarta fűjni. De nyílt az ajtó s belépett Madoss, a hirlapíró. Szónélkül odaült a Kardoss ágyára:

— Bocsáss meg, nem tudok aludni. Feljöttem hozzád. Kiváncsi voltam itt vagy-e még s mikor utazói?

— Én? Hiszen nincs két napja, hogy jöttem.

— És még mindig itt vagy. Fiam, még nem késő. Csomagolj, utazz vissza.

— Megbolondultál?

— Aki három napig itt van, az örökké itt marad. És aki itt marad, az elveszett ember.

— Nézd, Lajos, a te bolondságod igazán sok. Mint egy megkerült Jeremiás, úgy jósolod te nekem Jeruzsálem pusztulását. Tudom mit akarsz. Kis város, szintjére nyomja le, aki fölé kívánczik. De én megegyeszer megpróbálok.

— Te, Kardoss. Én ma este megint sokat ittam. Ma úgy berugtam, mint a... Nem fejezem be, mert te egy finom vagy. Kardoss én most úgy látom a dolgokat, mintha ki lennék fűrészelve. Bocsáss meg, nem tehetek róla, de én... én szeretlek téged.

Kardoss mint egy nagy gyerek felült az ágyában, magához szorította a Madoss fejét és gyér haját elsimította a homlokából.

— Csodálkozol, hogy én a kuvikmadarad vagyok, lehet, hogy neked van igazad. Én, én hazudok, beleharapok a párnába és rossz sárga fogaimmal tépem ki a derékajból a tollat. Én azt mondom, hogy nekem van igazam és legalól tiszta, vízszínű könnyhullatással sír egy kislíú, hogy nekik van igazuk, az okos, komoly bácsiknak és néniknek. És sokszor azt beszélem be magamnak, hogy mindenki gonosz, csak én vagyok, én, én a jó, pedig ők a jók, az áldottak, az egyetlenek. És hogy szeretem és hogy irigylem őket... Képzeld csak, ágyuk felett ott a házi áldás. Képzeld csak, hüvös, nagyszerűen vasalt, szortírozott fehérműk a siffonban. Az asztalon virág. És hímzett papucsuk van, csibukoznak és regényeket olvasnak, ásítanak és asszonyaikkal nyomatják ki a mitesszereiket és kijelentik, hogy nincs a világon nagyobb boldogság, mint a tüszentés. Nevetsz...? Ne neved, fiam, ne neved, mert megbolondulok, hiszen ez az élet értelme, sava, telje, csillaga, minden. És én? A vackomon. És te? Aki végig törted

magad Abessziniában vagy hol a fenében, hogy a végén bevezz e nagy-szerű boldogságba...

— Én? Munkára jöttem, hídépítőnek, nem filiszternek „Vagy bolondok voltunk s elveszünk egy szálig, vagy az a mi hittünk mind valóvá válik“.

— Nem jól idézed, nem baj. Fiam, te úgy nézel rám, mintha nem értenél. Nem baj, nem baj, nem baj. Én se értem magam. Ha én egyszer a szivembe látnék... De nincs szivem, csak gyomrom van. A szivem kipukkant, mint a lufballon, s a gyomrom sem sokáig bírja

— Lajos, te képzelt ellenségekkel hadakozol. Semmivel sem vagy megelégedve. Keresed a hibát magadban és keresed másokban. Nem talárod. Nem is találhatod, mert úgy vagy megszerkesztve, hogy ne is találj meg. És akkor ráfogod, hogy a város a te ellenséged.

— Mit mondjak? A város. Valami köddé sűrűsített nyomás, melyet nem tudok kitapintani. A város. Emberek, megszokottság, egyhelyben ülés. És látom hogy veled is kikezdett ez a konok... Mint a szívbajosnak, megdagadnak a lábaid, még nem is látod. Milyen homályos, nem lehet megírni, nem kapom a szót, hol az az isteni enciklopédia...? Nem mondhatom, hogy az emberek. Nem mondhatom, hogy a falak. Több. Emberek és falak és intézmények és átöröklött szokások és társadalom.

— De hiszen ez mindenütt így van. Túl kell tennie magát az embernek.

— Azt nem tudom. Egyetlen megmaradt illúzióm, hogy nem mindenütt van így. Ah útazni...

— Hát utazz el.

— Hova gondolsz? Akkor igazán mindent elveszíték. Ezt az egyetlen-egy illúziómat is.

— Beszélj világosabban.

— Ó, világosabban, ha tudnék. Nem ismerem a világosságot. Nézd, kinyújtom a karom, visszalök a levegő is, börtön.

— Egy író mindig ki tudja magát fejezni.

— Én nem vagyok író. Amiért néhány rosszul megírt tárcát nyomdára adtam?! Hát mond, honnan ismerjem én a világot? Egyik alakom olyan, mint a másik. Én írtam életet az árnyékomba, a magamét. Téged se látlak. Úgy élsz bennem, mint egy elfutó szegény figura. Vak vagyok, végig tapogatlak a kezemmel. Mit tudom én, hogy mit írok? Hogy hol végződdöl te és hol kezdődök én? Nem azért írok, hogy Marosvásárhelyen egy cvikkeres úriember beletaposson a lelkembe és fölényesen elkiáltsa magát: megtaláltam ennek az embernek a rejtélyét. A rejtély a következő: nincs mondanivalója. Persze, hogy nincs. Persze, hogy tehetetlenül állok a világgal szemben és dadogok és szűkölök és keresek egy megváltó ígét, de nekem nincs szavam, mert nem tudom kifejezni magamat. Nekik van, ők nagyszerűen, formában, kritikai elmelel szedik szét a világ kis eseményeit. De én csak dadogom, mint a szélütött, a város, a város... Bocsáss meg.

— Szóval, nem lehet regényt írni.

— Hát fontos az? Megélni megél az ember. Fiam, reggeledik és én józanodom, adj még egy cigarettát és egy koronát, hogy kocsin menjek haza. Pál!

Fiatal leányok az arany délelőttön vihogva mentek a katonaúszodába.

A helybeli patriciusok pötlöm gyerekei a hatyúkat etették kiflivel. Nevelő-nők körül jogászyerekek legyeskedtek, öreg urak padon üldögéltek, mellre szítták a napot, újságot olvastak. A tennispályákról vidám, zakettes had közelgett. A perces gyerek hosszú póznára fűzött pereceivel szaladt át a sétatérén. Kardoss Pál nyugodt, fölényes testtartással sétált végig az állén, mellette egy tehetségesnek mondott egészen fiatal ember, Ligeti Ernő, aki intervjút bonyolított le épen akkor Kardossal. Úgy volt, hogy a kormány közben lemondott. Magától értetődött, hogy a városi közgyűlésen Fentey mint kormánypárti exponens, lecsúszott és az ellenzéki Hirsch Ödön, akkori idők egyik legkitünőbb pénzügyi tekintélyének sánszai emelkedtek. Annál csodálatosabbnak tetszett, hogy az ismeretlen Kardossnak sikerült a városatyák minden prüszkölése ellenére is eredményeket elérni. A Kardoss név forgalomba került. Ligeti Ernő intervjújában a koncesszió-ügy részleteit kérdezte ki, amikor a másik oldalon feltűnt Fentey vezérigazgató leányával, Katinkával és Cézárral, az ugyancsak városzerte ismert orosz agárral. Fentey direkt ájtott a másik oldalról és hevesen megszorította a Kardoss kezét.

— Gratulátok, bár savanyú arccal. Úgy látszik szerencséje van magának Kolozsváron. Na most jöjjön, a lányom egy audenciát kegyeskedett számára engedélyezni.

— Katinka? — pirult el Kardoss (és boldog volt. Szerette Katinkát, minden tudatos és öntudatlan vágya felé csörtetett. Csak nem mert közeledni és most váratlanul... Vajjon miért?)

Ligeti és Fentey hátramaradtak, Katinka zavarbajött, Kardoss méginkább. Amikor keresztül vergődött e pillanatnyi zavaron, Katinka megkérdezte:

— Ki volt az a fiatalember, akivel tegnap este a Tosca előadása alatt láttam?

— Nézze, furcsa kérdés. Én mindennap legalább száz emberrel érintkezem.

— De nem. Tegnap este, amikor felnézett a páholyunkba, ne tagadja, úgy is láttam, egy fiatalember volt magával. Azt mondják, Thuen-Hohenstein herceg.

— Úgy van.

— Nem akartam hinni. — Bocsásson meg, mégis csak furcsa, hogy jön ő magához?

— Mit talál rajta oly furcsának?

— Ne értsen félre. De ezek a hercegek oly eksklusivok.

— A herceg nekem legjobb barátom. Párisban ismerkedtem meg vele. Most Konstantinápolyba utazik és onnan be Afrikába. Nagyon szeret, amibe része van könyveimnek is.

— Könyveket is írt?

— Útleírásokat, technikai műveket.

— Akkor maga nagy ember. Igazán nem is hittem volna.

— Igen... Mondja csak Katinka, megengedi, hogy így szólítsam, mondja őszintén magamnak vagy barátomnak köszönhetem, hogy szóba áll velem?

— De Kardoss...

— Tehát a barátomnak. A rangnak. A címnek, az előkelőségnek.

— És nem a munkásnak és nem a tudományak.

— Nem úgy van. Lehet, hogy elfogúlt voltam magával szemben. De a papa is mondta...

— A papa is azt mondta, ha nincs jobb, elégedjünk meg a Kardossal. A papa is tudja, hogy nexusaim vannak. A papa tudja, hogy fel lehet használni és a papa még sok mindent tud...

— De azt nem, amit én.

— És az?

— Hogy maga egyidőben nagyon érdeklődött utánam.

— És... és egy kicsit én is szerelmes voltam magába.

Kardoss támolygott.

— Lehetséges az? Törődött maga velem egy cseppet is?!

— Nem ismeri a nőket. De hagyjuk. Beszéljünk másról.

A legbutább nőnek is sikerül megfőzni a legokosabb embert is, ha akarja. A férfiaknak elég, ha meghallgatják őket. Épen a kolozsvári házasságok mutatják, hogy a férfiak intelligencia dolgában nem nagyon válogatósak. Kardoss beszélni kezdett, mind jobban belejött, Katinka bölintott a fejével, szemét álmodozva felejtette a „nagy emberen“.

Később Ligeti elvált és kiment a szerkesztőségbe. Fentey hozzájuk csatlakozott és a Kardoss vállára ütött.

— Volna egy jó tervem, öcsém. Villát akarok építtetni. Csináljon nekem tervrajtot.

Fentey Katinka kapva-kapott az ötleten. — Úgy van, villát kell csinálni, Kardoss tervezi és noha Kardoss megrendelésre, előírt polgári ízlésnek megfelelően nem nagyon szokott kis városi villákat fabrikálni, hiszen ambíciói sokkal tágasabb horizont felé mutattak, Katinka szemébe nézett és ő, aki a Rhummel-hídat verte újból a keletalgériai szakadékok fölé, most hagyta magát a Fenteyék nyárspolgári, smokkoskodó, stúdió kopírozó, leutánzó, telhetetlen, „csak azért is, hogy a másik pukkadjon“ ötletei után vezettetni. Katinka iránt felébredt szerelmének hatása alatt krétát vett elő és az egyik padon már odavetette az első plánumot. Uri szoba, kisszalon, nagyszalon, fön a bálitermek, lenn a konyhaszemélyzet, hall, zeneterem, Cottadya-kert, istálló, garage és vaucum cleaner. Lassan, észrevétlenül zuhant le Kardoss és nem vette észre. Boldogan búcsúzott el, repesett az örömtől, amikor Fenteyék meghívták egy ötörai teára és távozás közben a szívét fogta kezével.

A sétatéri tavon egy tengerész kormányozott egy ötszemélyes csolnakot. A csolnakban polgári asszonyok ültek, nagybajuszú úr, a tengerésznek atyafia bizonynyal. A tengerész hamisíthatatlan, eredeti, atlanti óceánról két hétre szabadságot tengerész volt. — Üljön, Guszti, a kormányhoz, mondták neki a hölgyek, hiszen maga a tengerész. És a „tengerész“ a tengerek vihederjében ázott kék ruhájában, melyből még talán áradt az ezerméteres víz sós illata, karjaival, melyek még két hét előtt a végtelent ölelték át egy világtájak közt száguldó gőzkoloszsuson, most remegve fogták át a „Neptun“ csolnak fakormányát és löktek egyet a rossz deszkákon, hogy a filiszterek örömére sikolják tova a csolnak a büdös, békákkal teli, ápolatlan köpöcsészén, a sétatéri tavon. Guszti, kormányozzon, hiszen maga a tengerész, — de Kardoss Pál lihegve örült a holnapnak és nem vette észre egészen egyszerű dolgok mély szimbolumát.

Kardoss lassanként megismerkedett egész Kolozsvárral. Megmagyarázták neki, hogy mi az a reconnaissance-visit. Bemutatták neki a Ternyei-lányokat is, de ez a tény egy fiatalemberre sem bírt jelentőséggel, ezen túl kellett esni mindenkinek. Viszonylata Katinkához mind intimebb lett. Beleélté magát teljesen annak a környezetnek a légkörébe, amellyel érintkezett. Részt vett asztaltáncoltatásoknál, megjelent karácsonyi bazárokon. Katinka, aki hajdan reá sem nézett, most cipelte magával Kardosst egyik zsúrról a másikra. Ázsiója valahogyan megnőtt. Kardoss most is „nagy“ ember volt, mint ott a sivatagban, ma is az, de mennyire más. Minden ember csak azt látta meg benne, amire épen szüksége volt és csak annyit értékelt Kardossból, amennyit fel tudott fogni eszével. Kardoss észrevétlenül kopott, mint a rézkrajcár a használatban, de épen ez — a kisváros átka, hogy a kopást nem veszi észre az ember. Az erős egyéniség vagy megszokik vagy megszökik. Lázadni lehet, de csak három napig. A kisváros a lázadót úgy bünteti, hogy megkövezi és kiüldözi a hetedik határba. De ez csak az egyik módszer. A másik módszer: finomabb, célravezetőbb. Megkerülni az embert. Végighúzni száján a mézes madzagot. Így történt Kardossal is.

Közben Kardoss és Katinka eljegyezték egymást. Kardoss legjobban szerette volna, mint két ember magánügyét kezelni ezt a dolgot, de közibük állott a város és érdeklődésével megmetyeljezte a Kardoss boldogságát. Katinka? Mindenki tudta róla, hogy szeszély, megakart szerezni, megakart vásárolni egy embert, aki véletlenül mégis a leghíresebb volt a városban.

Kardoss ezt a „legkülönb“ voltát pont az esküvő előtti napon fedezte fel. Egy pillanat clairvoyancean keresztül, amikor az ember seregszemlét tart, hogy elkészüljön a jövőre, bukkant fel benne kolozsvári életének egész mivolta. Amikor az orra előtt volt már törekvéseinek minden elérhetősége: Katinka, akiért idegenbe vándorolt, tudatlan vidéki agyaghüvelyt egy földből kikalapált ingenium edényévé kőgítette, akiért volt minden álma, nekilendülő munkaakarása, lobogása és fehér izzása. És most? Valaha jó volt Katinka neki, az elérhetetlen fantom, de ma, hol van már Katinka, ez a vidéki, szemítával kevert dzsentri-lány, akinek egy millió korona hozománya, négy szoba berendezése, egy Cézár nevű kutyája és hat de Gerendoja van, hogyan, mi jogon követel egy zsenit magának? Mi jogon köti e senki-semmi lány, ki érthetetlenül mimeli a megértést minden gondolatával szemben, talán a vásárlás jogán? Az öreg Fentey börtöt akart csinálni vele és tudat alatt érezte, hogy megaláztatás érte.

Madoss egy nagy stanicli szilvával iparkodott a Ferenc József-úton. Csámcsogott fogaival, forgatta a szájában és a magokkal minduntalan a gázlámpa üvegét akarta eltalálni.

— Szervusz, Madoss, öt hónapja nem láttalak.

Madoss csak most ismerte fel Kardosst.

— Kérlek szépen, ne vedd rossznéven, hogy a szilvát tovább eszem melletted, ilyen finom, remekbeszabott úr mellett, de uzsonázom.

— Kérlek, kérlek. Ne viccelj.

— Apropeller, a szerkesztőségben olvasom a házassági híredet. Minden külön értesítés helyett. Mazellopf.

Kardoss elkomolyodott s csaknem kihullott a könny a szeméből.

— Lajos, drága apám, csak most az egyszer légy komoly. Sétálj velem, legyél egy kicsit mellettem, nem bírom ki ezt az életet.

— A boldogságot?

— Igen azt, ha úgy nevezed. Nézzek a te hüvös, cinikus szemeidbe: igazad volt.

Madoss merően nézett rá és egykedvűen szólott:

— Etyepetye.

— Mi az?

— Etyepetye. Nem tudom, olvastam-e valahol, vagy magam jöttem rá, de kétféle ember van a világon. Az egyik a hopp-hopp ember. A másik az etyepetye. Te is voltál már etyepetye, néhány héttel ezelőtt még hopp-hopp, ma újból etyepetye.

— De miért, de miért, de miért?

— Mert egy regény játszódik le valamennyiünk életében, mely oly sorsszerű, oly alapigazságos, hogy hozzá minden külső keret, esemény csak vázlat. A szavak, történetek állásfái mögött ott egy áthidalhatatlan, sűrű köd a magáramaradottság, örök magányosság masszája. Ameddig az ember nem érzi bús sorsának egyedüliségét, addig hopp-hopp, de egy percben ráeszmél, hogy teljesen egyedül maradt és akkor etyepetye. A város, aki vele tart, azt a hopp-hopp rang mákonyával szédíti. De az, akit megtagad a város, vagy aki képes a várost megtagadni, az ab ovo etyepetye. És mindenki az. Előbb-utóbb, de mindenki. Ezért minden utazás menekvés az etyepetyeség elől. Minden munka, vállalkozás, ambíció: kibuvó, de bárhogy is erőlködsz, visszazuhanasz, mert rendeltetésed, hogy magányosságba zuhanj. Tudtam, hogy így lesz. Nem ismerem eléggé életedet, engedj meg, nem is kutattam, hiszen én már eleve tapasztalati tényeimhez igazítok be dolgokat. Kis történetek, ha megírná valaki, talán nem keltene fel egy pragmatikus eseményláncolat okfejtését.

— Tehát?...

— Nincs menekvés. A nyomást folytonosan érzed minden oldalról. Felágaskodsz, fejedre üt a közösség, amit városnak nevezel. Folytonosan menned kell, menekülnöd az emberek elől, idegenből-idegenbe, hogy valamennyire is megnyugodj. Ez a pozitív irány. Vagy egy helyben ülsz egy faágon, mint a hindu dervis. Ez a negatív irány, ezt követem jómagam is. De férfi emberek számára nincs kiút. Életünk lényege: a tragikus magányosság, amelyhez én huszonöt éve jutottam el, de te csak most. És útnak ezután együtt halad, két kiégett csillag kering a sötét firmamentumon.

...Mentek. A vasút hátamögé kerültek és háttal állottak a síneknek. Kardoss legörnyesztette a fejét, majd üveges szemmel végignézte a távolodó Kolozsvárt, valahogy egységben, kompakt tömegben, felülemelkedetten. Majd egy domboldalra értek. Elkezdték mászni a domboldalon, Kardoss mind fejlebb és fejlebb ment s nézte cipője orrát, amint felrezzentette magaelőtt a pázsitot. Lajos pedig egy vastag, barna pakkoló papirosból szalámit vett elő és retket.

— Bocsáss meg, vacsorázom — szólalt ugyanazzal a hanglejtéssel, mint amikor halálosan komoly dolgokról szólott. Beleharapott a szalámiba és a héját messze hajította a hátamögé.

Rousseau redivivus

Irta: Kemény Gábor

„Minden bölcseségünk szolgálai előítéleteinkben áll; valamennyi szokásunk nem egyéb, mint alárendeltség, feszültség és kényszer. A polgárosult ember szolgátságban születik, szolgátságban él és hal meg. Születésekor pályába göngyölik, holta után koporsóba zárják; míg pedig emberi alakját megtartja, intézményeink által van lebilincselve.“
I. I. Rousseau.

Alig volt a világtörténetnek még egy embere, kinek tanai oly példátlan hatást gyakoroltak volna. Rousseau sajátos gondolkozása már a maga korában is kivívta ellene a legellentétesebb kritikákat. Kortársainak figyelme leginkább az eszméi és tettei közt mutatkozó ellentétre irányult. Voltak bámulói, voltak ócsárlói, de mindannyian megegyeztek abban, hogy kivételes képességei vannak. Mindannyian érezték, hogy Rousseau más, mint kortársai s ezt a különbözőséget némelyek előnyére, mások kárára írták. A „Correspondance Secrète“-ben olvassuk e jellemző sorokat: „Voltaireal egy időben egy rendkívüli ember tűnik fel. A tudományok ellen ír s ő maga tudóssá lesz. Ocsárolja a francia zenét s ő maga operákat komponál. Megsemmisítő ítéletet mond a vígjátékról, de maga is ír vígjátékot. Sötét képeket fest a filozófusokról, bár maga is filozófus. Szónokol az asszonyok ellen s ő maga egy Xantippéval él együtt. Százada méltán elmondhatja róla, hogy csak a hordó hiányzik még neki.“ Carlyle, ki több gúnnyal, mint elismeréssel ír Rousseauról, kénytelen elismerni róla, hogy lángra gyújtja a világot, hogy apostola lett a forradalomnak. „Begyömösözölhették — mondja Carlyle — padlásszobákba, kikacaghatták, mint eszelóst, hagyhatták sinylődni mint egy vadállatot ketrecében, de nem akadályozhatták meg, hogy a világot lángra ne lobbantsa. A francia forradalom Rousseauban találta meg apostolát.“ Mi már megállapíthatjuk, hogy Rousseau hatása túlmegegy a francia forradalom határain; mi már tudjuk, hogy nem zárul be az irodalmi befolyással sem; mi már tudjuk, hogy Rousseau neve emberi forradalmat jelent, mely gyökeres változást hirdet a szenvedélyesség, a meggyőző erő legnagyobb súlyával: változást az emberi társadalom nevelésében, mely gyökere lesz egy jobb világ megalakulásának. Rousseunak minden műve meglepetés volt kora számára, de úgy korára, mint a későbbi korszakokra Émile a nevelésről szóló mű volt legmaradandóbb hatással. A gyermekben, a társadalom csirájában kezdjük meg az átformálást s akkor az emberiség ügye jó úton fog haladni. A gyermekben, aki mentes a társadalom bűneitől. A gyermekben, aki jónak születik, aki ártatlanul kerül ki a természet öléből. Utópia már a kiindulás is, mely teljesen ártatlan gyermeket és előítélettől mentes nevelőt feltételez. És az utópiák és paradoxonok egész áradatát zúdítja reánk Rousseau az ékesszólás lebilincselő erejével és mi, akik távol esünk korától, nem tudunk megmenekülni attól a megérzéstől, hogy az ő álomszerű utópiái súlyos, kétségbevonhatatlan igazságokat csillogtatnak meg. És ezek az igazságok — az utópiák mélyén rejtőzködők — teszik Rousseaut a pedagógiai felfrissülés örök forrásává. Lehet belőle meríteni, de nem lehet kimeríteni. Méltán nevezhetjük Émile-t a pedagógusok bibliá-

janak, mert nem szorítkozik nemzeti korlátok közé. Minden országok nevelőjéhez, az egész emberiséghez szól. E sorok írója egy tanéven át tanulmányozta a francia középiskolát s azt kellett tapasztalnia, hogy Rousseau pedagógiájának szellemétől ép oly távol áll ez, mint a világ bármely elhagyott községének iskolája. A párisi miliő, mely Rousseaut íróvá tette, csak életrekelte lehetett általános értékű tanainak. Rousseau nem tudott iskolát alkotni. A párisi katolikusok s a genfi protestánsok egyforma hévvel vetik máglyára a nyomtatásban megjelent Émile-t. Találón jellemzi Rousseau sajátos helyzetét Barthélemy Saint Hilaire. A XVIII. századot szerinte a türelmetlenség szelleme jellemzi és „e szellem engesztelhetetlen volt a protestánsok, de kegyetlen a katolikusok iránt is... A párisi parlament a philosophia sikerei által nyugtalanítva halálbüntetést rótt a vallás ellen való támadásokra s elnyomta az Encyclopediát. A Sorbonne theologiai kara ugyanekkor jelentette ki, hogy a vallási türelmetlenség a katolikusoknak egyik lényeges kívánalma... A türelmetlenség a protestánsoknál is megvan s Rousseauval a protestánsok oly kevésé vannak megelégedve, mint a katolikusok. Mindkét felet sérti a neophytában ritka függetlenség... Sőt a philosophia is elténe támadhatna, mint a két felekezet... Rousseau iskolájából, melyet tudtán és akaratán kívül alapít, sem philosophus, sem hívő nem kerül ki.“ Tudjuk, hogy nemcsak a dogmatikus vallás hiveivel, de az átheista encyclopedistákkal is ellentétben állt. Madame Epinay asszony házában történt, hogy mikor író társai gúnyolódva beszéltek az istenről, az előbb csendesen magába mélyedő Rousseau szenvedélyesen felkiáltott: „Eh bieu, Mersieurs, je crois eu Dieu.“ Nisard kissé naivul azt tétélezi fel, hogy Rousseau „fő törekvése volt ellenkezni kora nézeteivel“. A valóságban Rousseaunál belső, lelki szükség volt oly nézeteket vallani, melyek ellenkeznek kora nézeteivel.

Mint minden nagy ember gondolatrendszerében, úgy Rousseauéban is nagy szerepet játszik a tagadás elve. Tagadja, hogy az ember természettől fogva olyan rossz, mint amilyenné az intézmények teszik, tehát tagadja a módszerek helyességét is, melyeket a nevelésben alkalmaznak, tagadja azt a sok zavaró előítéletet, mellyel a gyermek értelmét elhomályosítják, jellemét tönkre teszik. Az érvényben levő nevelési, társadalmi, politikai rendszerrel szemben hatalmas vétőt kiált Rousseau, megtámadja, hamisnak mondja a korában virágzó kultúrát is: ime, ez a vétő érthetővé teszi, hogy az egymással is ellenlábás írók és egyházak, katolikusok és protestánsok közös erővel támadják a külön filozófust.

A nevelésben divatozó helytelen pozitív tényekkel szemben Rousseau negatív principiumra támaszkodik. A nevelés első szakában mindent rosszul csináltak eddig; ő azt ajánlja, hogy ebben a korban semmit sem kell csinálni, hagyni kell nőni, erősödni a gyermeket. Vissza kell térni a természethez, annak az útmutatását kell követni. A természet pedig arra int, hogy a gyermekkorban ne gyömöszöljünk a gyermekekbe ismereteket, mert csak megakadályozzuk, hogy igazán értelmes lényvé válják. „A gyermekkor az értelem álma“ ne zavarjuk meg ezt az erőt adó álmot. Energiapazarlás meg nem emészthető ismereteket tanítani, mert „egy rosszul oktatott gyermek távolabb van az értelmességtől, mint az, kit sem mire sem oktattak“. Ez a tétlenség egyenesen természeti követelmény s „még az

atyának sincs joga oly dolgokra tanítani a gyermeket, melyek ennek nem válnak javára“. Rousseau a gyermekkorban szükséges és természetkövetelte tétlenséget azzal a paradoxonnal fejezi ki, hogy „a nevelés első korszakában igen sokat teszünk, ha semmit sem teszünk“. Az ilyen kijelentésekből már kortársai is a kulturaellenség bélyegét akarták rásütni Rousseaura. Még Voltaire is gúnyosan jegyezte meg, hogy Rousseau Emiljét olvasva, kedve kerekedik az embernek négykézláb járni. De nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy Rousseau-nál a negatív principium keresztülvitele nem tétlenséget jelent, hanem az erők céltudatos kimélését. Hogy a 10—12 éves gyermeket még nem tartja alkalmasnak arra, hogy holt nyelveket tanuljon, hogy a tizenötödik évben még nem ismeri a történetet, az még nem jelent tudatlanságot. Az íráson és olvasáson kívül a földrajzból, mértanból, számtanból meg fog annyit tanulni, amennyit mindennapi élete szükségessé tesz. „Teste egészséges, tagjai hajlékonyak, szelleme józan és előítélet nélküli, lelke szabad és szenvedély nélküli... Anélkül, hogy valakinek nyugalmát megzavarná, ő maga is megelégedetten, szabadon és boldogul élt, amennyire sorsa engedé. Mit gondoltok, ha egy gyermek tizenöt évet élt ily módon, hasztalanul élt-e az?“ Gondoljunk csak a modern gyermektanulmány megállapításaira, a gyermeki figyelem intenzitásának véges voltára, a túlterhelés orvosiilag is sokszor megállapított tényeire s akkor könnyen beláthatjuk Rousseau paradoxonjainak jogosságát. A negatívum mellett a másik nagy elve Rousseau-nak, hogy a természet útmutatását kell követni az ismeretszerzésben. A megtanulni valókat szemlélni kell; az elsajátítás öntevékenység által történjék. Földrajzi tájékozódást a szabadban kell szereznünk, térképet magunk csináljunk, a fénytörés szabályára a vízbe tett pálca tanítson meg bennünket. Az öntevékenység nemcsak reális ismeretekhez juttat, de elvont fogalmak, ítéletek, ízlés, világnézet kialakulásához is vezet bennünket. Az öntevékenység Rousseau-nál azt jelenti, hogy úgy fizikai, mint lelki szükségleteink kielégítéséhez a magunk lábán járva jussunk el. Semmi sem érezteti velünk jobban emberi méltóságunkat, mint az, hogy mindenünket a magunk erejének köszönhetjük. A gyermekkori erőkímélés (negatív principium) a legnagyobb fokú öntevékenységre (pozitív principium) képesít bennünket s e két fokozaton át eljutottunk Rousseau pedagógiájának általános értékű egyetemese elvéhez: a munka elvéhez. Milyen élethivatásra kell készülnie Emilnek? Erre a kérdésre nem felel Rousseau olyan értelemben, amilyenben mi beszélünk az életpályákról. „A földművelés az embernek legelső, legtiszteszesebb, leghasznosabb s így legnemesebb foglalkozása“, tehát ezt kell megtanulnia elsősorban Rousseau növendékének. De mivel fáradalmainak gyümölcsétől könnyen megfoszthatják véletlen esélyek, e foglalkozás nem teszi elég szabaddá az embert. Emilnek tehát mesterséget is kell tanulnia. A munka elve az, mely az embert a polgári társadalomhoz köti, sőt csak ez ad jogot arra, hogy a társadalomban éljen. „A társadalmon kívül elszigetelten élő embernek, ki semmivel sem tartozik senkinek, jogában áll úgy élni amint neki tetszik; de a társadalom emberének, ki szükségképen mások rovására él, munka által kell fentartását lerónia; ez minden kivétel

nélkül áll. A munkálkodás tehát elengedhetlen kelléke minden állampolgárnak; legyen bár gazdag vagy szegény, hatalmas vagy befolyás nélküli, mihelyt nem dolgozik: gazember. Tehát az állampolgár kötelessége a munka; jutalma a függetlenség. A mesterség megtanulása arra való Rousseau szerint, hogy az egyén a függetlenség érzetével lépjen a társadalomba, hogy annak keretén belül ismeretekre tegyen szert, méltó élettársat keressen, természetes viselkedésű, tudó, de nem fecsegő polgár váljék belőle; izlésre tegyen szert, irodalmi, történeti, társadalmi ismereteknek jusson a birtokába; utazással szerzett tapasztalatai alakítsák ki világnézetét, tetőzzék be műveltségét. Mint szabad, független ember, vallásos meggyőződéshez dogmáktól függetlenül, szabad vizsgálódás után jut — a savoyai vikárius hitvallomása örök szépségű apetheozisa a szív vallásának — s szabadon, előítéletektől mentesen vizsgálja a közerkölcsiség problémáit, a kormányzás titkait, a nép s az uralkodó viszonyát. A mondottak világosan mutatják, hogy Rousseau az embert az erőkimélés, öntevékenység, munka útján szabaddá akarja tenni; szabaddá, hogy csak a természet törvényeitől függjön. „A valóban szabad ember csak olyat akar, amire képes s csak olyat cselekszik, ami neki tetszik“. Az ilyen szabad, csakis a természet törvényeire és józan eszére hallgató ember szabadon, bilincsektől menten helyezkedik el az emberiség, a haza, az egyházi vagy a családi élet keretében. Ha már tisztultak a fogalmai, nem fél a haza, egyház vagy család lebilincselő erejétől. A szülőföldhöz való ragaszkodást elsóráng emberi kötelességnek tartja, de — mert igazi emberré nevelődött — szolidaritást érez a föld minden lakójával. „Mit törődöm én sorsommal itt e földön, mit azzal, hogy hol telepedem meg. Mindenütt, ahol emberek vannak testvéreim közt vagyok“.

Sokan felvetették már azt a kérdést: vajjon arisztokrata vagy demokrata válik-e Emilből? Rousseau pedagógiájában nem lehet szó a kérdés ilyen beállításáról, tehát hiába is keresnők rá a feleletet. Rousseau rendszere nem lehet arisztokratikus az előkelőségre — és nem lehet demokratikus az egyszerűségre való nevelés értelmében. Növendéke nem akar arisztokratává, de nem akar demokratává sem nevelkedni. Emberré akar lenni, ki szembeszáll az élet minden nehézségeivel. Oly emberré, ki azáltal lesz gazdaggá, hogy megszabadítja magát az előítéletektől. „Mi lehet szánandóbb egy koldusbotra jutott nagy úrnál, ki nyomorusága közepette sem bír a veleszületett előjogoktól megválni?... A főúr szolgává süllyedhet, a gazdag szegény lehet, a fejedelem alattvaló sorsára juthat... A válság és forradalmak százada felé közeledünk, ki állhat jót érte, hogy azoktól meg fog kiméltetni?... Ha d dicsérjék váltig ama legyőzött királyt, ki nem bírván túlélni saját vesztét, összeroskadt trónjának romjai alá fettetkezik, — én csak megvetni tudom őt, mert úgy látom, hogy koronája nélkül nem tud megélni és hogy nem tekinti magát semminek, ha király nem lehet többé; ellenben az, ki koronáját elveszti, de azt nélkülözni tudja, ezáltal koronája fölé emelkedik. Királyi rangjáról emberi rangra emelkedik, melyet vajmi kevesen tudnak betölteni.“ Ime, ez a végső célja Rousseau nevelési rendszerének: emberi rangra emelkedni. Szerinte az emberi jellem kialakulásánál mellékesek

a társadalmi szempontok — ezek esetlegességeknek, szeszélyeknek, előítéleteknek, igazságtalanságoknak kifolyásai is lehetnek — fődolog azonban az emberi természet szerint való alakulás. Más rendszerek társadalmi karaktert akarnak adni az embernek, Rousseau minden egyéb szempontok mellőzésével — emberi karaktert óhajt adni a társadalomnak. Ez a hatalmas elv — az emberré nevelés elve — teszi ma Rousseaut redivivus-szá. Ma, mikor diplomáciai mesterkedések folytán utolsó orgiáikat ülik a vallási, faji, nacionális elkülönülésre való törekvések, tulajdonképpen nagyon közel állunk ahhoz, hogy kártyavárként omoljanak össze a babonákból összetakolt választófalak. A Barbusse-ok, az Anatole France-ok már hatalmasan döngetik az ódon falazatot s az emberek már kezdenek tiltakozni az ellen, hogy testvéreik gyilkosai legyenek. A politikai határokat földrengés inogtatja meg és ezernyi romhalmaz felett az ember megtalálja az embert. Különböző országok küldöttei — a béke országának előhírnökei türelmesen tárgyalnak egymással, interpretálják egymás szavait és az esperantóról álmodoznak, hogy ne csak érzésben, de nyelvben is megtalálják egymást az ember fiai. A régi pedagógia elfogult sovinizmusra nevelt a szülőföld természetes szeretete helyett, felekezetiességre, az igazi vallásosság helyett, ismerethalmazokat gyömöszölt az emberbe s nem fejlesztette, sőt elnyomta az értelem szabad fejlődését. A régi pedagógia véres csatákat tanított a művelődés története helyett és nyelvtani formulákat az írók szelleme helyett. És fecsegni tanított gondolkodás helyett. És a föld sarához tapadni repülés helyett. És régi szabályokat, az új igazságok helyett. És pepecselni, alkotó munka helyett. És uniformizálta az embereket, kiket a természet különbözőknek, sajátos egyéniségeknek alkotott. És a régi pedagógia megcsinálta azt, hogy ma tanulók és iskola, mint ádáz ellenségek állnak egymással szemben. Az iskola még mindig középkori terheket — s a magasabb szempontok hiánya a legmodernebb tárgyat is súlyossá teszi — óhajt rakni az ember tarisznyájába. És az ember többé nem kaszárnnyát akar látni az iskolában, hanem az élet lüktetéseit akarja érezni. És nem szóáradatot a pedagógus ajkáról, hanem példaadó munkát. Az iskolában nem katonák vannak, kik bravuros gyakorlatokat végeznek Cicero körmondataival és a történelem évszámaival, hanem egyéniségek, kikben munkakedv van, kikben értékek vannak. A régi pedáns elskatulyázással nem lehet ezeket az értékeket meghatározni, fel kell őket kutatni és érvényre kell juttatni. Középkori önkény és korlátoltság csinálta meg azt a kaptafát, melyre még ma is rá akarjuk húzni a tanuló tudományát. Az iskola nem veszi észre, hogy konkurrál vele az élet s hogy a fejlődés egy viharos napon a feledés homokjába fogja leteperni a régi pedagógiát... Táblabírák dolgoznak gyári munkásokként s a jó öreg iskola még ma sem tud semmit a szociális átalakulásról. A kis madarak is szocializálásról csiripelnek s az iskola még csak azt tudja, hogyan változnak lombos fákká Philemon és Baucis. Az életben már csak annyit ér az ember, amennyit józan eszével és két kezével produkál s az iskola még egykedvűen deklináltatja a latin igéket. Az élet lángoló tűzoszloppal világít a jövőbe s az iskola még mindig értelmetlenül bámul a múltba... A szárnyas idő varázserővel kelti életre Rousseaut és Rousseau redivivus lesz, az ébredő emberiség pedagógusa és ékesen fogja hirdetni az új idők új igéit: „Az ember mindennek előtti!”

Dinnyebefőtt

Irta: Karácsony Benő

Kardosné így szól az urához:

— Nézd kérlek, Béla, itt van Grossmantól a fuvarlevél, el kell küldeni a Pétert a szekérral a vasúthoz, ide tettem az aprópénzt és még egyszer mondom, ha ezer koronással fizetnek, ne válts megint, mert felvitellek a klinikára. Ide dugtam alája az aprót s ami itt van ebben a kis rekeszben, azt ne keverd össze ezzel a másikkal, ez a fa-pénz. Én most elmegyek Boldogékhöz, tudod a Kishid-utcába, múlt szombaton volt az eljegyzés, megnézem magamnak a menyasszonyt és talán ott van a vőlegény is. Na, szép kis társaság. A fiú apjának, azt mondják, szemétfuvarozása van, ő valami kis senki, doktorátusa van, de heptikás, azt hallom Elter kezeli, a gyomrába belenőttek valami zsigérek, mi az? Nevetséges, micsoda házasságok jönnek ma létre. Igaz ugyan, hogy a lány egy kis vánnyadt penészvirág és nem tudom, miből telik nekik zongorára, mondom neked, borzasztó, hogy ez a világ hogy felfordult. Hát vigyázz, Béla, ne keverd össze, itt vannak a kulcsok, ügyelj a zárásnál.

És Kardosné végigkeni az orrát egy szarvasbőrrel és illatosan nekiindul, hogy megnézzé magának a menyasszonyt és a vőlegényt.

A vőlegény, az én vagyok. És gyanútlanul ülök a menyasszonyommal a szalonban.

És Kardosné bűvös mosollyal nyit be a szobába. Nyájas szavakkal önti végig a menyasszonyomat, nyújtja felém a kezét, hogy ő Kardosné és sok jót hallott már felőlem, határozottan csak gratulálni lehet a jó ízlésemhez. Gondosan lerakja magát egy székre, a nyakában ott lóg, zakatol és kiabál a gyöngy-ék, a füle cimpáján ott mosolyog, kiabál a buton, a vágyak netovábbja, a családi boldogság aranyba foglalva, a két nagyszájú, hangos drágakő, ami mintha belül még külön villannyal volna kivilágítva, hogy világitssa neked, jámbor útasnak, a megpukkadás és sárga irigység útját. És ne merd megjegyezni hogy milyen pazar tüze van annak a két arrogáns gyémántnak, mert szerencsétlen számár vagy, aki nem veszed észre, hogy nem gyémánt az, kedves doktor úr, hanem briliáns, két és fél karát, igérték már rá hatvanezret, de nem adja oda s ha gyémánt volna, Isten ments, csak nem gondolja, kedves doktor úr, hogy én azt viselném? És amíg beszél, átküldi hozzám a szemét, az egyikkel belenyúl a zsebembe, bebuvik a kabátom alá, megszámlálja az oldalbordáimat, mintegy számbaveszi, hogy megvannak-e mind, nem lumpoltam-e el néhány darabot belőlük, a másik szemével pedig a balarcomon azt a kis pattanást piszkálja, ami tegnap gyomorrontás következtében jött létre és vakargatja, piszkálja, amiből már nyilvánvaló, hogy a holnapi arcképemen ökölnyi nagyságú szemölcsök fognak dagadozni, aztán a másik mosolyosabb szemével abbahagyja a ruhám alatt végzett razziát, bő zsákmányát, amit majd a vasárnapi pikniken fog kitergetni, gondosan elrejtí s most mindkét szemével, csákánnyal, szög-mérőkkel, harapófogóval felszerelve nekiesik előbb az orromnak, méricskéli hosszában és széltében, megbabrálja a számat, harapófogójával nekiesik

a fogsoromnak, rázogatja, hogy nem odvasak-e, nem vagyok-e beteg ember, nem volna-e célravezetőbb, ha ő már holnap Kelennével közölné, hogy épen itt találta a papot, aki meggyóntatott összes sikkasztásaim tárgyában és feladta rám az utolsó kenetet? És míg beszél tovább, megtrepanálja a koponyámat, sebesen leereszkedik az agyvelőm ráncába, tolvajlámpájával bevilágít a nyúlt agyamba, sebesen jegyez a noteszébe, léket fúr a légszömhöz, leereszkedik a tüdőmbe, pillanatfelvételeket készít és mindez csak egy pillanat műve s mire hosszú körútazásából visszatér, én el vagyok intézve, holnap úgyis dolga van a főtéren; hazajövet beszél Bognárnéhoz, na megmondja neki, hát hogy lehetett erre az emberre ráfogni, hogy ez egy ügyes, becsületes, egészséges, intelligens ember. Ez? Mondok én magának valamit, kedves Bognárné: a cselédemet nem adnám hozzá, nemhogy a lányomat. Fel kéne az ilyen szülőt akasztani, aki a lányát egy ilyen jött-ment beteg emberre rábizzá. Neveltséges, milyen házasságok jönnek ma létre.

És lekasztja rólam a szemét, tudja már hányadán van ezzel a házassággal s mert az anyósom épen dinnyebefőttet hozott az asztalra, Kardosné most az ő ötszázhuszonnégy üveg befőttjéről beszél, nem is említve, hogy káposztát két hordóval tett félre, a sógornőjének is küldött decemberben egy hordóval Szamosujvárra, azonkívül ugorkái is vannak, csodás, jó ugorkák, az ura rettenetesen szereti, a multkor ott volt náluk Dr. Kovács ügyvéd a feleségével s el voltak ragadtatva, pedig olyan egyszerű az egész, nem érti, hogy más háziasszonyok nem tudják elkészíteni, mert tisztán csak arról van szó, hogy veszi az ember a kaptot, a sőt és az ecetet, egyszerűen leforrazza, aztán be lesz téve a spájzba, persze a fő, hogy a spájz jó szellős legyen, olyan mint nála, hogy a passátszelek Délafrikából bejöhessenek időnkint. Ő direkt ventilátort állítatott fel tavaly nyáron, költséges volt ugyan, Berlinből kellett egyet hozatni, mert itt semmit a világon nem lehet kapni, itt úgy el van zárva az ember a világtól, hogyha nem menne évenként 2—3 hónapra Svájcba és Párisba... már intézkedett is a férje... ha az útlevel meglesz, előbb Milanóba mennek...

És míg beszél, lehúzza a keztyűjét és kezdi a dinnyebefőttet a magáévá tenni. A dinnyebefőtt sűrű szaliban, ingerlő sárgán egy áttetsző japán tányérkán várakozik sorsára. Kardosné a kanál után nyúl, két ujjá hegyével cártul megfogja a kanál legvégét, fölényesen és könnyedén szeretné a nagy szeletet kettéhasítani, valami kecses jártasságot szeretne tanúsítani. A kanál szélével gyöngéden elkezdí fűrészelni a dinnye derekát. A dinnye úgy tesz, mintha az igazak álmát aludná, fel se figyel a reszelésre, lustán, elmerülve fekszik a sűrű fűrdőben. Kardosné költögetni kezdi. A dinnye ásít egyet és megriszálja a derekát az udvariatlan csiklandozásra. Na mi az? — mondja kellefienül és nyújtózik egyet. A megmocnásra Kardosné is jobban megnyomja a ravaszt, de az erőlködés nem látszik rajta, még mindig csak a két ujjá hegyével fogja a kanalat, de kimérteket és energikusakat fűrészelt a dinnyén. A helyzet e pillanatban az, hogy a menyaszszonyom elkuncogta magát és Kardosné némi halvány feszélyezettség vesz erőt. Szép ez a türkizes gyűrű az ujján — vetem bele magam hirtelen a lappangó feszültségbe. Kardosné megkönnyebülten hagyja ott a kanalat és a dinnyét, hogy igazítson egyet a türkizes gyűrűn, amelyet tavaly kapott a férjétől, aki roppant figyelmes ember, nem mulaszt el soha egy néma pot

vagy születésnapot s míg mondja, alattomban újra megfogja a kanalat, de még mindig csak a két ujját reszkirozza rá és orvúl lecsap a dinnyére. A dinnye egy fürge oldalugrással kivédi a vakmerő primvágást és felloccsan a tányér szélére. A sűrű szaft nyomába lottyan és a helyzet blamázzsal fenyeget. Ez most már arra készíti Kardosnét, hogy fölhagyjon a könnyed és játszi kísérletekkel, letegyen arról a törekvéséről, hogy mi őt ott befőtt-ügyekben s egyáltalában zsúrkérdésekben entellektüelnek tartjuk, megfogja hát a kanalat, a korábbi gyöngédségek mellőzésével és némi méreggel ráveti magát újra a befőttre. A tányér szélét most se fékezi le, csak egyik kezével operál, meritgeti, emelgeti a kínos dinnyedarabot, az pedig attól a kis svédturnától felvillanyozva nem veszi már komolyan Kardosnét, jól érzi magát a sűrű szaftban, kedélyesen lubickol benne, aztán elkezd körbecsicsonkázni a tányér szélén, megkedveli a ringlispielt, roppant bátor gyerek, szaladgál a tányér szélén, futkároz a meredély szédítő fokán, Kardosné pedig dühösen, lélekszakadva fut utána, fogja a dinyécskének a frakkját, kiabál utána, mint a francia madmoaszellek, hogy fiúcska, Lacika, nicht erlaubt, leesik az Istenért az abroszra, álljon meg, soyez tranquille. De a dinnyécske egy anfanterribl, egy pajkos Lacika, öltögeti a nyelvét, froclirozza Kardosnét, nem hagyja magát megfogni, hanem mikor hallja maga mögött közeledni a Kardosné bosszúszomjas lihegését, hopp, villámgyors mozdulattal lesiklik a tányér közepére és Kardosné, vagyis hát bosszúszomjának végrehajtója, a kanál, a tehetetlenség törvényénél fogva egy darabig még tovább rohan, lebukfencezik a tányér széléről és potty! lezuhan az abroszra, ahol kitöri a nyakesigolyáját és holtan elterül.

— Tessék talán egy kést — jegyzi meg bocsánatkérően a menyaszszonyom, exkuzálván magát azért, hogy nekik ilyen beföttjük van és ilyen kanalakat kénytelenek használni, amik úgy zaitosan az abroszra esnek.

Kardosné köszöni szépen a kést, ő tudniillik nem szokott ilyen beföttet csinálni, az ura nem szereti, mert egy roppant kényes ember, vendéglőben például ki van zárva, hogy ő egyék. A multkor is Besztercén volt üzletileg, mert üzletileg sokat útazik, igaz, hogy sokat is keres s olyan éhesen jött haza, mint egy farkas, csak úgy beesett az ajtón s azt mondta, hogy anyukám nem ettem semmit a vendéglőben, adj ennem, mert meghalok. Ami azt illeti, ő sem tud vendéglőben enni, a mult évben fenn volt Pesten a bátyjánál látogatóban és akkor elmentek egy vendéglőbe, nahát az hihetetlen, mazsolák voltak a húsba bsepékelve.

Ezalatt pedig a kést elegánsan és könnyedén az ujjai közé fogja, a pengét ráhelyezi a dinnyére, amely a tányér közepén piheni éppen iménti fáradalmaival — és újra elkezdi fűrészelni. A dinnye néz, néz Kardosnéra, állja a vexaturát, de nem enged, az Atyaistennek se mozdul. A piszkálódás nyilván nem tetszik neki, morog és a szeme sarkából lesi a folytatását. Kardosnét ez a nyugalmas csökönyösség halk méregbe hozza, észreveszi, hogy sok időt töltött az előkészületekkel s hogy mi közben megettük volna a magunkét, de udvariasságból lassítjuk a tempót, hogy valahogy lépést tartsunk vele. A helyzet egyre sürgetőbb lett s amily mértékben késik a dinnye kérdés likvidálása, olyan mértékben édesül a Kardosné mosolya. Heves odaadással meséli el a primadonna első felvonásbeli toalettijét és titokban rémeseket pillant a tányérjára. Lopva szemügre veszi az ellenséges had-

állásokat, hogy a felmorzsoló támadás annál biztosabb legyen. Haditervet csinál. Szórakoztatóan teszi le a kést és még szórakozottabban nyúl a kanál után, belemártván azt a szósza s lassan szürcsölgetni kezdi egyrészt azzal a jól átgondolt célzattal, hogy a sűrű lé eltávolításával a dinnyét szárazföldi blokádnak alá vegye, másrészt pedig jelezni akarván ezzel, hogy még nem fogott igazában hozzá a dinnyéhez, ne tessék tehát ezeket a kísérleteket az ő terhére elkönyvelni. Abba is hagyja néhány pillanatra a kanalazást, mintha az egész ügy most nem érdekelné, sőt mintha meg is feledkezett volna róla. De érzi, hogy a helyzet kezd bonyolódni, a szemek egyre sűrűbben, egyre kérdőbben keringenek a tányérja felé. Most mindenképen azt a benyomást szándékszik kelteni, hogy ő alapjában véve nem is szereti a befőttet, a dinnye iránt pedig már szopós korában is leküzdhetetlen ellenszenvet érzett. S most, hogy a percek eredménytelenül múlnak s az egész ostoba ügy a beszélőképességét is hátrányosan befolyásolja, hogy elakad beszédközben s már nem hallja, mit kérdeznek tőle — izgatott mérlegelés kezdődik benne: azt fogja mondani, hogy nem szereti a dinnyebefőttöt. Igen, így fogja mondani: kedves Jancsóné drágám, ne haragudjon, hogy meg kell kosarazzam, ez az egyetlen befőtt, amit nem szeretek. De viszont ezt nem mondhatja, mert akkor mért fogott hozzá az előbb. Nem kellett volna hozzáfogni. Elkéseredve lop egy újabb pillantást a végzetes befőttre: pedig jó, nagyszerű szaga van, nagyon szeretné megenni. Erősnek kellett volna lenni az előbb, megfogni a tányért az egyik kezével, a kést az éle körül, mert ott jobban vág, jó keményen belenyomni előbb a dinnye puhább részébe s úgy hasítani feljebb a héja felé. És nem a közepén nyiszálni. Azt rosszul csinálta. A dinnyekaréj a vége felé vékonyabb, ott nem tudott volna úgy ellentállni a nyomásnak. Ügyetlen volt. Na, de most aztán igazán kéne valamit csinálni. Már tíz perce vacakol vele, ezek már kezdik észrevenni a dolgot, az a sárگا kis penészvirág már el is vakkantotta magát az előbb. Ezek még kibeszélik. Tudja, ronda egy szájuk van, mi a fenének is jött ide, buta feje van, hogy eljött. És nem elég, hogy ezek itt röhögni fognak rajta, közben a férje valami számárságot csinál az üzletben, megint kihitelez egy pár embernek, aztán futhatnak a pénz után, sohse látják meg. De hogy is hagyhatta azt a vén szamarat egyedül... És legalább kikanalazta volna az imént az egész szaffot, ha már hozzáfogott, a dinnye nem csúszkált volna ide-oda a tányéron.

Kínos, mézédés mosolygás veszi hatalmába az arcát, az orrán a pudert apró gombostűfejnyi izzadtságcseppek kezdik ki. Rossz érzése van, érzi, mindjárt rájön a csuklás, nahát, egy ilyen ostobaság! Kétségbeesetten nyúl a kés után, ráront a dinnyére, de nem úgy, ahogy az előbb elgondolta, megint a közepén, pont abba a kis vályuba illeszti a pengét, amit az előbb nyomott belé. Az ajkát a foga közé kapja és erőteljes nyomást gyakorol. A tányér megbillen.

— Kemény — nyögi ki kétségbeesett mosollyal.

— Rosszak ezek a befőtteskések — mondom udvarias rosszalással. Úgy vágnak, mint a bot. Megenyhül az arca és izzadtságcseppei mögül hálásan mosolyog rám. És helekapaszkodik a feléje dobott mentőövbe. Neki is van, de nem használja. Őszintén szólva az ilyen csak cifraság. A menyasszonyom pedig, aki közben kisiet, egy masszív késsel tér vissza és átnyújtja neki. Az egyensúlya némileg helyreáll, érdeklődéssel nézi a kést s a dinnye iránt közömbösséggel viseltetik.

— Tizenkétszemélyes a készlet? — kérdi szeretetreméltóan.

E pillanatban újabb látogatók érkeznek. Mi fölkelünk, kölcsönös üdvözlések, az anyósom egy székét igazít elő, a menyasszonyom átveszi az egyik hölgy boáját és Kardosné a zavart felhasználva, a kést marokra fogja, egy kicsit előrehajlik, hogy a testsúlyából is kölcsönvegyen néhány kilogrammot az elszánt lökéshez s megnyomja a ravaszt. A ravasz kés hirtelen oldalt fordul és a lapjával ráfekszik a dinnye hátára. A dinnye az erőszakos behatás következtében a centrifugális mozgás alapszabályai szerint, a dinnyebefőttek szokásos kezdősebességével kiugrik a tányérből és hegyes szögben az abroszra zuhan.

— Nem baj — mosolyog az anyósom elnézően, — úgyis mosásba akartam adni. A menyasszonyom kényszeredetten ismétli maga is, hogy oh nem tesz semmit, majd kimosatjuk, pedig abból aligha lesz még szép abrosz, ha mosásba kerül, olyan az anyaga, a menyasszonyom mindössze egy fél-évig dolgozott rajta s nagyon büszke és boldog volt, mikor ma reggel ráteríthette az asztalra.

— Tessék a kezével, nagyságos asszonyom — javaslom anyagi türelemmel, hiszen úgy egészen modern. Reménykedően pislog rám, szeretné komolyan venni az indítványt, valami újabb szóra, vagy mozdulatra vár, ami félreérthetetlenül tájékoztatná. És hogy a biztatás nem ismétlődik meg, az újonnan érkezett látogatók már helyet foglalnak és ott látják pont az asztal közepén jókora nedves folttól körülvéve az érthetetlen dinnyedarabot és kérdően néznek hol a tányérra, hol Kardosnéra — sötét kétségbeesés vesz erőt rajta és keservesen mosolyog.

— Kemény volt — mondja védekezve és kérlelően emeli rám a szemét.

— Pudvás volt, jelentem ki meggyőzően. Nagyságos asszonyom épen a fás részét kapta. És lerakok egy másik szeletet a tányérjára, egy másik szeletet pedig a kezembe veszek és úgy a kezemből rágni kezdem. Kardosnénak felragyog a szeme, megragadja a sikamlós szeletet és a végét a szájába cuppantja. Szopja, rágia, eszik. Egy pillanatnyi habozás után már látott hasonló esetet, valami grófok voltak, hol is voltak csak, már nem is emlékszik, elég az hozzá, hogy a kezükkel ették a dinnyebefőtöt.

— Igen — jegyzem meg — ezt a walesi herceg hozta divatba, mikor egyszer a római pápa uzsonnára hívta.

Kardosné rám mosolyog, az ujjain csurog lefelé a vastag lé, konstatálja bennem az intelligenciát, tanácsokat ad az anyósomnak az abrosz kitakarítására, dicséri a dinnyét, igen jónak találja, az aromája kitünő és hogy sok jót hallott már rólam. De ezt már csak nekem mondja, mással már nem tart fenn ebben a társaságban bizalmas kontaktust. Még ül tíz percig, szeretné, ha még a jelenlétében felejtődne el az egész zavaros dinnyetűgy, nehogy a távozása után visszatérjenek rá és őt megszapulják. A hírnevemre az eset igen jó hatással van, mikor távozik kikisérem. Az előszobában nyújtja a kezét, egy kicsit ragadnak az ujjai, zavartan néz rám, úgy rémlik kezét akar nekem csókolni.

Néhány nap múlva újságolják, hogy én a párisi egyetemet kitüntetéssel végeztem, a köztársaság elnöke személyesen tűzte fel rám a lovagkeresztet, ezer hold első minőségű földem van a Bácskában, nyelveket beszélek, az anyám született bárónő. Egy uri ember vagyok. És milyen intelligens. Ojjé!

Becski Irén:

Versek

I.

ALEA IACTA EST

Cézári kedvem: lépjünk egyet.
 Elég volt már a félve-kedvek!
 Merev határok kisértgettek —
 Nem kell őrség, nem kell a korlát:
 Cézári kedvem: lépjünk egyet!

Mindent elveszthetünk, de merjünk;
 Lesznek, akik velünk szaladnak.
 Kik játékot ülve faragnak,
 Fájón rájuk tán visszanezünk, —
 Mindent elveszthetünk, de merjünk.

Nagy határ a kis Rubikon,
 Ne jöjjön velünk, aki reszket,
 Aki fél, hogy beléveszhet
 Nézzen utánunk és maradjon,
 Minket menőket menni hagyjon.

Cézári kedvem: lépjünk egyet
 Fájhatnak visszahúzó szálak,
 Régi módi és drága bálók —
 És a Rubikon nézd, nézd — dagad!
 Cézári kedvem: átalépjük.

II.

KI JÖN EL MEGSÍRATNI?

Messze tájakon éltem.

Már örültem dús, kékegű Tavasznak,
 Már aludtam barna földön; nyári éjjel.
 Csillagharmatát felittam már szomszjas szivembe,
 Tenger zöld vizében fürödtem hajnatonként,
 Karommal öleltem már a fákat,
 Ajkammal simogattam virágmezőket.
 Sirtam és nevettem testvéreimmal
 És gyűjtöttem fényt, dalt és illatot.

Messze vidéken, az életem előtt,

És ismerősen köszöntöm a fényt,
 És hívom édes szóval a szelet,
 Virágot, szőlőfürtöt, ágakat becézek,
 Sírok és nevetek testvéreimmel

S mondom szememmel: „Együtt szedtünk mézet“,
 „Együtt ültünk már egyszer tavaszestén“,
 „Együtt daloltunk vízalatti várról“,
 „Együtt fésültük dús haját a Napnak“.

És mondja szemük: „Ki vagy, Idegen?“

Messze tájakra megyek.

Ha indulok, s ez árva, bús köntös,
 Ez életviselt ködmön, ha lehull majd,
 Ha nyugtalan szemem puhára zárul,
 Ha két ajkamat némára szorítom
 És két karomat örök pihenésre,
 Régi vizekhez ha inni visszatérek,
 Ha kihüllok a Földről, mely Tiétek:

Ki jön el megsíratni?

Ki jön síratni, mint egy dalt, mi elszállt?
 Ki jön el megsíratni, mint barátot?
 Ki jön zokogni? Ki jön visszahívni? — —
 Ki borúl, mint anyám rám? Mint testvér?
 Mint szerelmes?
 Ki jön el, rámismerni
 Messze tájakra ha visszatérek?

III.

Honnan tudod
 Igaz nevemet?
 Honnan tudod,
 Hogy útrakészen állok —
 Hogy most hullott le
 Idegen köpenyem
 Testemről — hogy karjaim
 Keresők, megtalálók
 és szabadok?
 Honnan tudod,
 Hogy nem sírok,
 Nem veszek búcsút,
 Nem dalolok utolsót...
 Honnan tudod?

Honnan tudod,
 Hogy látom szemedben
 Istent, aki küldött...
 Honnan tudod,
 hogy felébreszted
 Istent, aki bennem alszik?
 Honnan tudod,
 Hogy egy vagy a Halállal?
 Igaz nevem hívod
 s én sikoltva megyek.

IV.

ATLAS ÉNEKE

Ember, ujjammal festett kezdet
 (És ujjam a Halál!)
 Te szüntelen levés, Te szünhetetlen álom,
 Szüntetlen újra lépés,
 Te álomóriás, Te isteneknek álom,
 Te önmagadra átok,
 Te réti áradás,
 Te holdak fejedelme,
 Napok fogoly leánya,
 Te elszakadott elme, University Library Cluj
 Magadba hullott csillag!

— Felhőszívű ember, ki nem kapsz soha formát
 és hordod vizeidnek szalagos, szörnyű sodrát:
 Ajkakra váró korsó,
 Te bor, kit istenek
 Szomjukra töltögetnek,
 [sohasem az övék és soha-soha másé!]
 Megfog egy gyöngye gyermek, s nem fognak fegyverekt
 — Felhőszívűek, ti felhőszívűek
 Én érclábam alatt alvó föld piheg
 Én vállamon a kerek ég liheg,
 Én szívem alatt morog a szörnyű Vulkán,
 Fölétek fehér éjjel csillagot hord karom,
 — Én homlokom az ég, -- sírj ha éitakarom!

Mert nem tartom soká már szörnyű terhem,
 nem akarom, hogy Világteremtő
 Társaim [akik világom ostromolják] ne tartsanak velem!

Még meddig tűröm
 Titánszivek, hogy maguk szivén pihennek?
 Megrázom vállamat
 S elhullunk mind, mi szörnyű fejedelmek!

V.

Ifjú halál, ifjú szerelmesek úgy szeretünk
 Karunkkal nyulunk öledből-öledbe
 Szép ifjú Halál: ifjú anyánk.

Ifjú szerelmesek úgy nevetünk:
 Hívunk; ölelünk: csak mi szeretünk
 Ifjú Halál, szép, ifjú anyánk.

Ifjú halál: mi életünknek öre,
 Életünk szép szegélye, virágszára
 Húnyt szemmel, vakon is feléd megyünk.

Gyűlölő kedvvel [vad-vad szerelemmel]
 Mindig feléd, mindig előre —
 Húllj karjainkba, így leszél velünk!

Ifjú szerelmesek, úgy szeretünk,
 Ifjú anyánk,
 Száz formáján ölednek: álmodunk, sírunk, ölelünk.

VI.

SZAVAK GYÖNGE SÁTRA

Eljön szeretni rengő selymedet,
 Eljön simítani félő árnyad testét,
 Eljön alomba olvadó
 Szárnyaiddal fölrepülni majd.

Eljön gyűlölni a négy oszlopot.
 Kik ég felé és föld felé erősek,
 Az ujjakat, kik sátoruknak selymén
 Életüket édes színekkel fonják
 És önkesperűséggel ismerősek.

Szavaknak gyöngye sátra
 Eljön gyűlölni, jön szeretni majd.

Szavak barlangjai:

Megáll majd kaputoknál, — vágyó vendég, —
 Belép, barázdák útján végigmenni,
 És fut kígyóktól százszor megriadva
 Hűvös úton, karjaiban a láznak.
 S kijön sátramból hűvös barlangomból
 Magát a forró napra felkívánni
 És visszajön majd.

Mint tüzes puszták szélverte betegje
 Sátram alá, igaz barlangjaimba,
 Sátrát, igaz barlangját megtalálni.

Eljön keresni, elfordulni
 És visszatérve megtalálni majd.

Mese a meséről

Írta: V. M. Dorosevics*

Az Igazság fejébe vette, hogy beférkőzik az udvarhoz. Magának Harun al-Rasidnak udvarához.

Allah Akbar! Amikor a nőt alkottad, megteremtetted a fantáziát is.

És elgondolta magában:

— Tulajdonképen miért is ne juthatnék be? Oly sok a huri a próféta paradicsomában, a földi paradicsomban, a kalifa háremében is oly sok a szépség. A próféta kertjeiben nem lennék a hurik utolsója, a padisa asszonyai között talán én volnék az első és az odaliszkek között — az odaliszkek elsője. Vannak-e ajkaimnál pirosabb korallok? Lélekzetük olyan, mint a déli órák lehelete. Tagjaim karcsúak és kebleim olyanok, mint két lilium; — liliumok, melyeken véres cseppek sarjadztak. Boldog, ki fejét keblemre hajthatja. Csodaszép álmai lesznek. Arcom tiszta, mint Luna a holdtölte első napján. Szeimeim ragyogóak, mint a fekete gyémántok és aki vágytelten tekint mélyükbe egészen közelről, — bármily nagy legyen is, — ott kicsinynek látja magát; oly kicsinynek, hogy maga is kacag rajta. Allah jókedvében teremtett és egész valóságom — teremtőm éneke.

Ezt gondolta magában és megindult. Egyetlen ruházata szépsége volt.

A palota küszöbén ijedten állította meg az őt.

— Mit keresel itt asszony, ki nemcsak fátyolt ölteni felejtettél el?

— Hírneves és hatalmas szultánunkat, Harun al-Rasidot, padisánkat és kalifánkat, nagy parancsolónkat akarom látni. Egyedül Allah uralkodjék a földön.

— Mindenben legyen meg Allah akarata. Mi a neved? Szemérmertlenség?

— A nevem: Igazság. Nem haragszom reád, harcos. Az Igazságot sokszor tekintik Szemérmertlenségnek, akárcsak a Hazugságot Szemérmertnek. Menj és jelents be.

A kalifa udvarában nagy zavar támadt, ahogy megtudták, hogy az Igazság látogatott el hozzájuk.

— Az Igazság érkezése gyakran sokak távozását jelenti — mondotta hőcsen elgondolkozva Dzsiaffar nagyvezér.

És az udvaroncok ösztönszerűleg megérezték a veszedelmet.

— De hiszen a látogató tulajdonképen nő, — mondotta Dzsiaffar, — minálunk pedig az a rend, hogy minden feladattal azt bízzák meg, aki a legkevésébbet ért hozzá. Így a nők ügyében az enuchok intézkednek...

És a főenuchhoz fordult, a padisa nyugalmának, becsületének és boldogságának őréhez.

És szólott hozzá:

— Enuchok legelsője! Egy nő érkezett, aki nagyon bízik szépségében. Távolítsd el. De ne feledkezz meg arról, hogy minden az udvarnál tör-

*Dorosevics Oroszország legkedveltebb meseírója, a moszkvai „Russzkoe Szlovó“ főszerkesztője volt. Keleti mezbe öltöztetett meséi társadalmi tendenciájuk. Jelenleg Moszkvában él.

ténik, tehát úgy távolítsd el, ahogy az udvari erkölcsök parancsolják. Úgy, hogy minden szépen és illően történjék.

A főenuch kiment a lépcsők aljára és holt szemekkel mérte végig a ruhátlan asszonyt.

— Te a kalifát akarod látni? De viszont a kalifa nem láthat téged ilyen alakban.

— Miért ne láthatna?

— Így jövünk a világra és így hagyjuk el, de azért a világban nem járkalhatunk így.

— Az Igazság csak akkor szép, hogyha mezítelen Igazság.

— Szavaid oly igaz csengésűek, akárcsak a törvény. Csakhogy a padisa a törvény fölött áll. És így nem kerülhetsz a padisa elé.

— Az Allah így teremtett. Órízkezdj az ítélkezéstől és csúfolkodástól, enuch. Ítélni esztelenség volna, csúfolkodni pedig nevetséges.

— Nem is mernék ítélkezni avagy gúnyolódni a fölött, amit az Allah teremtett. Csakhogy a burgonyát is nyersen teremtette és mégis mielőtt megennők, megfőzzük. Az Allah a bárányhúst vértől dagadozóznak teremtette és lásd mégis megsütjük, mielőtt megennők. A rizst csontkeményre teremtette az Allah. Hogy megehessék, megfőzik és sáfránnal hintik be. Mit mondanának arról, aki nyers burgonyát avagy nyers bárányhúst enne, ki nyersen élvezné a rizst, mondván: „Így teremtette azt Allah!“ Így vagyunk a nővel is. Hogy le lehessen vetköztetni, előbb fel kell legyen öltözve.

— Burgonya, bárányhús, rizs!... — kiáltott kedvetlenül az Igazság. — Hát alma, körte és a húsos dinnye? Ezeket is főzik, enuch, mielőtt megennék? Az enuch mosolygott, mint ahogyan a békák szoktak mosolyogni.

— A dinnyének lehámozzák a héját. Az almáét és körtéét úgyszintén. Hogyha azt kívánod, hogy veled is így járjunk el...

Az Igazság sietve tovább állott.

— Kivel beszéltél ma reggel a palota bejáratánál és pedig ahogy látam elég gorombán? — kérdezte Harun al-Rasid nyugalma, becsülete és boldogsága órától — és miért volt az udvarnál oly nagy nyugtalanság?

— Holmi asszony nép járt itt, aki oly szemérmetlen, hogy úgy akar járni, ahogyan Allah megteremtette. Téged akart látni... — válaszolta óvatosan a főenuch.

— A fájdalom szüli a félelmet és a félelem szüli a szemérmet! — mondotta a kalifa. — Hogyha szemérmetlen az asszony, úgy cselekedjetelek vele úgy, ahogyan a törvény előírja.

— Teljesítettük akaratomat, mielőtt kimondottad — mondotta a nagyvezér és megcsókolta a földet parancsolója lábai előtt: — A nővel úgy bántunk el.

A szultán barátságos tekintetű vetett nagyvezérére és jóságos hangon mondotta:

— Allah Akbar!

...Allah akbár! Amikor megalkodtad a nőt, megteremtetted a dacot is. És az Igazság a fejébe vette, hogy beférkőzik az udvarhoz, Harun' al-Rasid udvarához.

És az Igazság durva köpenyt öltött, kötelet kötött dereka köré, mankót vett hóna alá és újra eljött a palotához.

— A Vád vagyok! — szólott szigorú hangon az őrhöz. — Allah nevében a kalifa elé!

Az őrnagyon megijedt, — az őrk rendesen nagyon megijednek, valahányszor csak idegen közeledik a kalifa udvarához — és ijedten futott a nagyvezérhez.

— Újra itt van az a nő! — mondotta -- most durva öltönybe burkolózott és Vádnak mondja magát, de a szeméből láttam, hogy ő az Igazság.

Az udvaroncok és a vezérek körében nagy izgalom támadt.

— Mily tiszteletlenség a szultánnal szemben — a mi akaratunk ellenére cselekedni...

Dzsiáfár nyerte vissza legelőszőr hidegvérét.

— A Vád? Ez az ügy pedig a nagymuftira tartozik.

Elhívatta a nagymuftit és mélyen meghajolt előtte:

— Mentsen meg bennünket szentséged. Cselekedjék úgy, ahogyan állása tisztessége és az udvar méltósága megkívánja.

A nagymufti kiment a nőhöz, földig hajolt előtte és így szólott hozzá:

— A Vád volnál? Minden lépésed legyen áldott e földön. Amikor a muedsin a minaret magasságából Allah dicsőségét hirdeti és a hívők imára gyülekeznek a mosékban, — akkor jere el te is. A seik faragványos, gyöngyházzal díszített helyét fogom neked átengedni. Emelj vádat a hívők ellen! A te helyed a moséban van.

— Én a kalifát akarom látni.

— Gyermekem az állam terebélyes fa, melynek gyökerei mélyen a földbe nyúlnak. A nép — a levelek, melyek lombzattal fedik be a fát és a padisa — az a virág, mely ezen a fán virúl. A gyökerek, a törzs és a levelek csakis arra valók, hogy ez a virág büszkén virulhasson. Így teremtette Allah! Így kívánja Allah! A te szavaid a Vád szavai az élet vize. Áldott legyen minden cseppjük! De hol hallottad gyermekem, hogy magát a virágot öntöznék? A gyökeret kell megöntözni. Öntözd meg a gyökeret, hogyha azt akarod, hogy a virág büszkébben viruljon. A gyökereket öntözd gyermekem. Menj innen békességgel, a te helyed a moséban van. Az egyszerű hívők között. Ott emelj vádat.

Az Igazság szemeiben a harag könnyei csillogtak, amikor elvált a barátságos és lágyszavú muftitól.

Aznap Harun al-Rasid újból megkérdezte:

— Ma reggel a palota bejáratánál beszéltem valakivel nagymufti és szeliden, barátságosan beszéltem, mint rendesen, míg ugyanakkor az udvarnál nagy volt a felfordulás. Mi történt tulajdonképen?

A nagymufti megcsókolta a földet a padisah lábai előtt és csak azután válaszolt.

— Valamennyien nyugtalankodtak, de én szeliden és barátságosan beszéltem, mert a látogató eszelős volt. Durva köpönyegbe burkolódzva jött és azt kívánta, hogy te is úgy jársz!... Milyen nevetséges még elképzelni is!... Hát miért lennél akkor Damaszkusz, Beirut és Belbek uralkodója, hogyha ilyen köpönyegben járnál?... Hálátlanság volna Allahal szemben. Ilyen gondolatai is csak egy örültnek lehetnek.

— Igazad van, — mondotta a kalifa — hogyha az a nő örült volt, úgy könyörülettel kellett fogadni és csak arra kell vigyázni, hogy senkinek se árthasson.

— Szolgáid dicsősége minden szavad, oh nagy padisa. A nővel úgy is bánjunk, ahogyan te mondd, — állította Dzsiaffár.

És Harun al-Rasid hálásan tekintett az égre, amely ily kitünő szolgálkkal áldotta meg.

— Allah Akbár!

... Allah Akbár!... De amikor a nőt teremtetted, megteremtetted a ravaszsgot is.

Az Igazság a fejébe vette, hogy beférkőzik az udvarhoz.

Harun al-Rasid udvarához....

Az Igazság megparancsolta, hogy szerezzenek neki tarka indiai sálokat, áttetsző brusszai hábselymet, arannyal himzett szmirnai kendőket.

Sárga borostyánkőveket szerzett, amelyeket a tenger sötét mélyéből halásztak ki.

Kincses ruháját olyan madarak tollaival díszítette fel, amelyek oly kicsinyek, mint a napfényben úszó aranyos legyek és amelyek rettegnak a pókoktól.

Felékesítette magát briliánsokkal, melyek csillogó nagy könnyekhez hasonlítottak, vércsepp-rubinokkal és rózsaszínű gyöngyökkel, amelyek úgy olvadtak teste hóhabjához, mint a csókok nyomai. Melegtényű szafirjai mintha az égbolt azúrjából lettek volna kitördelve.

És vidáman-derüsen, jókedvtől ragyogó szemekkel mondotta meséit, — csodaszép meséket csoda-csodálatos dolgokról. A mohón hallgatók sűrű tömege vette körül és elragadtatástól, gyönyörűségtől dobogó szívvel kísérték a palota küszöbéig.

— Én vagyok a Mese, a tarkabarka Mese vagyok, amely olyan, mint a perzsa szőnyeg, mint a tavasz virágos mezeje, mint a csodás India himzése. Halljátok, halljátok, hogyan csörögnek karpereceim, gyűrűim. Gengnek, bongnak, mint az aranycsengők a kínai pagodák porcellán tetőpárkányzatán. Igen, azokról fogok nektek mesélni... Nézzétek, ezek a gyémántok a könnyekhez hasonlítanak, a könnyekhez, amelyek a csodaszép királyi hercegnő szemeiből gördültek, amikor szívének szerelme ellovagolt a világ végére; hogy dicsőséget és kincset hozzon neki. A világ legszebb hercegnőjéről mesélek nektek. Egy szerelmesről fogok nektek mesélni, akinek csókjai rózsákat fakasztottak kedvese hókeblén, olyan halovány rózsákat, mint ezek a rózsaszínű gyöngyök. És a szép, kedves szemei közben oly fénytelenek, nagyok és feketék lettek, akárcsak a sötét éjszaka, avagy ezek a fekete gyöngyök. Az ő szerelmükről mesélek nektek. Szerelmükről, mely fölött kék volt az éjszaka, mint ezek a zafirok. A padisát akarom látni, hogy adjon neki az Allah hosszú életet. Annyi évtizedet éljen, mint ahány betüből áll neve, amelyek számát szintén szaporítsa meg. Neki a pálmaerdőkről fogok mesélni, a pálmaerdőkről, amelyet liánok őriznek, a pálmaerdőkről, amelyekben ezek a madárkák röpködnek, apró madárkák, csak akkorák, mint az aranyos legyek. Az abessziniai négus oroszlánairól, a dzsejpuri rádza elefántjairól, Tadzs-Magalasz szépségéről, Nepál urának gyöngyeiről mondok neki mesét. A Mese vagyok, a tarka-barka Mese...

A meséket hallgatva az őr megfélemedezett arról, hogy a látogatót be is kellene jelenteni a vezéréknél.

De közben azok is észrevették a Mesét a palota ablakaiból.

— A Mese van ott! A tarka Mese!

És Dsiaffár, a nagyvezér, szakállát simogatva és mosolyogva mondotta:

— A padisát akarja látni? Hát engedjétek be. Csak nem fogunk a kigondolt mesétől félni? Aki késeket gyárt, az nem fél a késektől.

Harun al-Rasid maga is meghallotta a vidám zajt és megkérdezte:

— Mi történik a kapunál? a palota előtt és a palota belsejében? Mit jelent ez a hangos beszéd? miféle lárma hallatszik be hozzám?

— A Mese jött meg! A csodákba burkolódzó mese! Egész Bagdad őt hallgatja, mindenki, a legkisebttől a legnagyobbig az ő szavain csügg és nem bírnak betelni szavaival. Az uralkodóhoz jött a Mese!

— Egyedül Allah uralkodjék a földön. Én is meg akarom hallgatni azt, amit meghallgat minden alattvalóm. Engedjétek hozzám.

Az elefántcsont faragványos, gyöngyházdíszes ajtók sorra feltárultak a Mese előtt és bement a hajlongó udvaroncok sorfála, a földön fekvő rabszolgák sorai között Harun al-Rasidhoz.

A nagyúr barátságos mosollyal fogadta a bájos Mesét.

A Mese köntösebe öltözött Igazság ime a kalifa színe elé jutott.

A kalifa kegyesen intette közelebb és mosolyogva szólt hozzá:

— Beszélj gyermekem, én hallgatlak.

Allah Akbár! Te teremtetted az Igazságot.

És az Igazság a fejébe vette, hogy beférkőzik az udvarhoz. Harun al-Rasid udvarához.

Az igazság pedig mindig eléri célját.

Kismet!

Oroszból fordította: Erdélyi Viktor.

Zene-folklor

Irta: Bartók Béla

A bécsi „Musikblätter der Anbruch“-ból vesszük át Bartók Bélának, a modern magyar zene egyik legkiválóbb reprezentánsának cikkét. Bartók operái: a Kékszakállú herceg vára és a Fából faragott királyfi ma a legnagyobb operák műsorán vannak: zenekari darabjait a párisi, berlini szimfonikusok is játsszák. Bennünket különösen meleg kapcsolat fűz Bartók Bélához: a folkloristához. Hihetetlen fáradozással, ötletességgel ő gyűjtötte össze Erdély magyar és román népdal anyagát. Éveken át tartott ez az úttörő munka, melynek eredménye több száz kötetet tesz ki, sajnos: egyelőre kéziratban csupán. De hisszük, hogy Bartóknak ez a cikke megtalálja az utat azokhoz, kik tenni tudnak és nem megy veszendőbe a nép legdrágább kincse: a dal.

lig tette meg legelső lépését az összehasonlító zene-folklor, a zene-tudománynak és magának a folklor-nak e legfiatalabb hajtása, amikor intenzív kifejlődésében máris megakasztotta a világháború. Mivel lassanként eltűnnek az akadályok és a nemzetközi forgalom újra megnyílik, elérkezett az ideje, hogy tisztában legyünk: miképen, mily eszközökkel lehetne ezt a tudományt felvirágoztatni. Eddig a zene folklor munkájának irányítása vagy nehány nyilvános intézet kezében volt, vagy pedig szakemberek végezték teljesen egyéni felfogásuk szerint. Mivel a gyűjtésnek ugyancsak kívánatos egységességét és magát az egységes célt így elérni nem lehet, a legelső szükséges lépés, hogy egyfelől az egyéni kutatókat bevonják az intézetek munkájába, másfelől pedig az egyes intézetek között nemzetközi alapokra kell fektetni a gyűjtés célját, módszereit és eszközeit. A zene-folklorral kapcsolatos munkák kiindulásául a 19. század népdalgyűjteményeit tekintjük, amelyek keletkezése hazafias-sóvén érzésekre vezethető vissza. Ez magyarázza azután meg azt az érdekes tényt, hogy a szabadságuk-fosztotta, leigázott keleteurópai népek e téren aránylag többet produkáltak, mint Nyugateurópa szabad népei. Elég, ha csak a lengyelek (Kohlberg), csehek (Erben, Susil, Bartos), tótok (Slovenske spevy), délszlávok (Kuhac), ukránok (Filoret Kolessa) és a finnek (Ilmari Krohn) nyomtatásban is megjelent gyűjteményeire utalunk. A két utóbbit leszámítva, zenei szempontból ezek a gyűjtemények alig nyújtanak valamit; a dallamokat többnyire dilettánsok jegyezték fel és az anyag szisztematikus feldolgozásánál (akárcsak a nyugateurópai népdal gyűjteményeknél) kizárólag a szöveg szolgált alapul. Már a finnek gyűjtése nagy haladást jelent; az anyag rendezése Ilmari Krohn által először használt rendszer szerint, a zenei szempontok érvényre jutásával történt.

A zene-folklor legfontosabb lépése a fonográf felhasználása volt, amely a gyűjtőnek pótolhatatlan segédeszköze. Folklor szempontból még egy európai dallam lejegyzése is fökéletlen, mert nemcsak a mi hangjegyírásunkkal, de az előadás módjának újabban kiegészítésül fel-

talált diakritikus jelzéseivel (a hang kísérete, átmeneti ritmusok, rubitó-előadás) sem lehetett az eredetit teljes hűséggel visszaadni. Nem is szólva arról, hogy vannak olyan dallamformák — ilyen például az ukránok duma-ja — amelyek előadási módja annyira improvizált, hogy a megisméllésénél magának a dallamnak közvonalai is folyvást változnak. Ilyen esetekben a fonográf nélküli lekottázás a melódiának mindig csak megközelítő, tulajdonképen soh'sem létező formáját adja vissza. Nehány kisebb terjedelmű gyűjtéstől eltekintve, ez a haladás nyilatkozik meg az ukránok gyűjtéseiben, akik a fonográffal felvett és a szakemberek által szisztematikusan gyűjtött dallam-anyagot tudományos elrendezettségben adták ki.

Ez a törekvés Magyarországon mintegy másfél évtizedes, azzal a nagy különbséggel azonban, hogy elszakadt a kizárólagos nemzeti állásponttól és valamennyi Magyarországon, vagy szomszédságában élő nép melódia-anyagának összehasonlító tanulmányozását tűzte ki célul.

A kedvezőtlen körülmények dacára mintegy tízezer magyar, tót, román, elenyészően kevesebb ukrán (ruthén), szerb, bolgár és cigány-melódiát fonografáltak le, vagy pedig — főleg az egyszerűbbeket — hallomás után leírták. Az így nyert anyagot nemzetek szerint csoportosították, egymással összehasonlították s ezzel már át is mentek az összehasonlító zene-folklor terére. Ennek a munkásságnak eredménye, eltekintve néhány apróbb közleménytől, még nem került nyomtatás alá. Tudomásunk szerint a következő intézetek rendezkedtek be nagyobb számú folklorikus fonogramm- vagy gramofon-lemez gyűjtésére és feldolgozására:

1. A berlini zene-pszichológiai intézet, melynek élén E. v. Horn-hostel áll. Gyűjteménye főleg exotikus országokban felvett számos fonogrammból áll, melyeket réznegatívumok által sokszorosítottak, azután pedig lekottázták. Az egyes dallamok hangjegylépcsőinek változásait megfelelő külön készülékkel állapítják meg. Hogy az anyagot tovább is feldolgozzák-e (különböző szempontokból való rendezés stb.), arról nincs tudomásunk.

2. A bécsi fonogramm archívum.

3. A budapesti Nemzeti Múzeum etnográfiai része, melyben 2157 fonogramm (1132 magyar, 794 román, 161 tót, 38 ruthén, 12 délszláv, 3 bolgár és 11 cseremisz felvétel) van. A fonogrammok nagyrészt, 754 darabot nem zeneértők ajándékozták. Sajnos, az eredeti felvételeket nem sokszorosították és így szinte a használhatatlanságig ki vannak az elkopásnak téve.

Ezenkívül Budapesten mintegy ezer fonogramm van magánkézben. Ugyancsak magánkézben vannak a fentebb említett összehasonlító zene-folklor studiumok eredményei is.

A legelső szükséges lépés már most a következő volna: 1. ezek és esetleg még más hasonló berendezésű intézetek lépjenek egymással érintkezésbe, dolgozzanak ki közös munkatervet és tartsanak állandó kontaktust; 2. forduljanak közös felhívással más országok etnográfiai és hasonló múzeumaihoz s vegyék rá ezeket, hogy fonogramm-gyűjte-

mények beállításával segítsék elő munkálkodásukat; 3. szólítsák fel a fonogramok magántulajdonosait, gyűjtőit, hogy valamelyik intézetnek küldjék be a hengereket, vagy deponálják és további munkálkodással a nyilvános gyűjteményeket gazdagítsák.

Felfogásunk szerint az ideális gyűjtési és munkaterv a következő volna:

A közös cél lenne: valamennyi nép szájról-szájra tovább adott zenéjének kikutatása (beleértve a zenével összekötött népszokásokat). És itt megjegyezzük, hogy Európában csupán a szószoros értelmében vett népzene (tehát parasztzene), az exotikus országokban azonban a városi műzene is számításba jöhet, amely ott ily módon öröklődik át generációról-generációra. A gyűjtés munkáját kizárólag szakemberek végezzék és pedig a melódiák eredeti hazájában, az anyag szisztematikusan kikutatásával. Valamely idegen népének látogatása esetén csak egész kivételesen nyuljanak ehhez az „alkalmi” gyűjtési módhoz. Igen kívánatos, hogy a gyűjtésben egy zene-folklorista és egy nyelvész-kutató is állandóan közreműködjék. Bár a muzsikuskak valamennyire okvetlen ismernie kell a kutatása alá vett terület nyelvét; hiszen e nélkül nem tudná a szavak és a zene bizonyos összetartozását kideríteni; de különben is a szövegnek akár az anyanyelven való hibátlan, fonetikus lejegyzéséhez teljes nyelvi iskolázottságra van szükség, ami bizony a legtöbb muzsikuskánál alig található meg. Ha e két munkatárs közül mégis valamelyiket nélkülözni volnánk kénytelenek, úgy ez mindenesetre a nyelvész legyen. A nem zeneértő által a fonográf útján gyűjtött anyag ugyanis mindenesetre igen hiányos. A legtöbb exotikus népnél, így például az araboknál, zenéjük igen fontos alkotórésze, a dallamnak ütőhangszereken való különösen karakterisztikus kísérete; az ütés nemét és módját azonban, továbbá, hogy miképpen váltakozik a két kéz: a fonogramokból nem lehet megállapítani; a gyakorta igen komplikált ritmust ott, közvetlenül a helyszínén kell feljegyezni. Igen gyakori, hogy az énekes különböző okokból a dallamot hibásan, megcsonkítva, a szokásos ütemtől eltérve éneklie be a fonográfba stb. . . .; ezeket csak ott, a helyszínén felvett feljegyzések útján lehet kiigazítani; eltekintve attól, hogy az anyag csak az előzetes kutatások eredményei alapján gyűjthető szisztematikusan és teljes pontossággal össze, így például az egymást kiegészítő variánsok felkutatása, az előadás sablonjainak biztos megállapítása által stb. Ezt azonban csak muzsikustól várhatjuk. Ezzel szemben bizonyos határig a jó fonogramm segítségével utólag is kiigazíthatja a nyelvész a szöveg fonetikus leírásának hibáit.

Egy fonogramm archívum, vagy hasonló intézet felszereléséhez egyelőre a következő eszközöket lehet javasolni: Egy Edison-Standard apparátus és egy Pathéfon, mindkettő alkalmas kell legyen a felvételhez és a lejátszáshoz egyaránt; esetleg egy kinematográf a táncok felvételére, vagy legalább is egy fényképező-gép az énekesek, hangszerek megörökítése végett, stb.

Kétségen felül áll, hogy a lemezes beszélőgépekkel (gramofon, Pathéfon, stb.) sokkal jobb felvételeket lehet készíteni, mint a hen-

geres-gépekkel (fonográf, gramofon, stb.). Az előbbiekek közül a Pathéfonnak kellene az elsőséget adni. Ennek ugyanis — a gramofontól eltérve — egy kötés „reproducer“-je van, amellyel a viaszlemezt azonnal le lehet játszani. Valóban felesleges ennek előnyeit bővebben fejtegetni. Ennek dacára nem kell felhagyni a fonográfok használatával sem, mert gyakorta kénytelen az ember olyan helyeken gyűjteni (így például távolfekvő hegyi községekben, apró parasztkunyhókban, melyekben alig van némi butor), hol megfelelő szállítóeszköz hiányában — és mivel nincs hely a mintegy száz kilós gép felállítására, — az ember kizárólag fonográffal dolgozhat. Mivel azonban mechanikus úton a fonogramokat át lehet Pathéfon-lapokra is tenni — a Pathéfon újabb előnye —, ez a körülmény nem akadályozza meg a berendezkedés egészségességét.

Ezek után a következőképen lehetne eljárni:

1. A már beérkezett fonogramokat Pathéfon ércnegatív-lemezekre áttenni.

2. Minden kutató út után az ércnegatív-lapokat az eredeti felvételek alapján (akár lemezek, akár hengerek után) azonnal kiigazítani.

3. A kopiákról a dallamot lekottázni.

4. Valamennyi egymással összeköttetésben levő intézet fogadjon el egy csererendszert: az anyagnak évenkénti meggazdagodását, a felvételeket épűgy, mint az átirásokat, másolatban kölcsönösen küldjék meg egymásnak.

5. Az akár csere, akár pedig eredeti gyűjtés után így megszerzett dallam-átírások minden fonogramm-archivumban négy példányban legyenek meg. Az egyik példányt a katalogus sorszama szerint sorolják be, a másodikat bizonyos tudományos szisztéma szerint, a harmadikat a szöveg, a negyediket pedig a geográfiai eredet alapján rendezzék el.

Hogy a jelzési és csoportosítási szisztéma egységes legyen, az illető intézetek vezetőinek hosszabb megbeszélésére volna szükség. (Az elsőre összehasonlításul: Ottó Abraham és E. v. Hornbostel: Javaslat az exotikus dallamok átírására; Sammelbände der Internationalen Musikgesellschaft. XI. 1.)

További működési területül szolgálna a már nyomtatásban megjelent anyag szisztematikus elrendezése. Természetesen alaposan meg kell fontolni, mely eszközökkel és milyen módon nyúlnak ehhez a roppant munkához; ennek dacára elmaradhatlanul meg kell csinálni, annál is inkább, mert régebbi tudományos szempontból ugyan kifogásolható gyűjteményekben igen sok olyan anyag van, amelyet az összehasonlító zene-folklor felhasználhat. Egyébként ezek részben pótolhatatlanok is.

Az általános gazdasági krízis következtében alig várható, hogy a fenti ideális követelmények megvalósításával belátható időn belül számolni lehet. Legjobb esetben egyelőre szerényebb tervek elfogadása remélhető csupán; így például kizárólag a fonográfok használata.

1914-ben egy Edison-simahenger raktári ára 1.50 frc. volt; az utazási költségek Kelet Európában hengerenként átlag 8 frc.-t tettek ki;

egy réz negatív henger előállítása mintegy 450 frc.-ba került; a negatívak után öntött henger előállítása circa 1 frc. Így tehát egy henger nyersköltsége átlag 10 frc.-ot tett ki. Mivel pedig egy munkakerő évenként mintegy hatszáz hengert tud átírással együtt felvenni és egy személy évi létfenntartási költségeit 4200 frc.-ban állapíthatjuk meg, egy henger önköltségét 17 frc.-ra lehet becsülni. Végső esetben a negatívak és a másolatok előállítását is kikapcsolhatjuk. Amennyiben egy intézet a hatszáz henger előállítási költségeit, 10.200 frc.-ot, negatívak nélkül 6950 frc.-ot, fedezni nem tudná, a fenti közös akció kapcsán több intézet kölcsönösen úgy oldhatja meg ezt a problémát, hogy az évi anyagszükséglet beszerzését képességük szerint elosztva, közösen látják el. A gyűjtő-városok megválasztását egyfelől az alkalmazott szakmuzikusok nyelvkészsége, másfelől az a szempont irányítaná, hogy mely városokban veszélyezteteti legerősebben idegen befolyás az autochton-zenekulturát.

Ez lenne tehát az a legszerényebb keret, amelyben a továbbmunkálkodást csak valamennyire is kielégítően folytatni lehet. Tulajdonképpen az itt említett célok közül csupán egyet hangsúlyoz ez (mindenesetre a legfontosabbat): az anyag szorgos gyűjtését. De az utóbbi évek akadályai után ép ezt nem szabad tovább is halogatni. A ritkább hangszerek kivesznek; évről-évre pusztul a népdalok bizonyos eredetisége; a régi stílust új, most keletkező árnyalatok szorítják hátra. És hadd emeljük itt ki, hogy Keleteurópa népei igen értékes, nagyobb-részt még ki nem kutatott anyagot rejtegetnek, amelynek régies karaktere a nyugateurópai kultúra behatása folytán ugyancsak ki van az elváltozásoknak téve. Minden késedelmes év kulturértékek pótolhatatlan veszteségét jelenti.

A többé-kevésbé exotikus népzene kikutatott stílus-változásai úgy látszik összehasonlíthatatlanul jobban hatnak az alkotó muzikusokra, mint például az etnográfiai gyűjtemények a képzőművészekre, vagy a népdal-szövegek az írókra. Így tehát itt nem csupán tudományos eredmények eléréséről van szó, hanem olyan értékekről, melyek az alkotó muzikusokra is nagy hatással vannak.

Igen hálásak volnánk, ha ajánlatunk az illetékeseknél visszhangra találna és kérjük a szakmuzikusokat, tegyék meg erre ellenvetéseiket és észrevételeiket.

Az ember a csillagok alatt

Introductio

I.

Kiáltanál az égre, fönkrezúzott!
Kárpítja meg se libben, miért kiáltnál?
Tegnap a hold körül, az égi vámnál,
Mint lassú bárka, enyhe felhő úszott;

Később a szél a holdra gyolcsot húzott;
Követted, sárga rabruhába járkál...
Kigyúl a gyolcs alól? — csatára vártál,
Habár a lomha perc is vonva kúszott.

Korán és kényszeredve jött a nappal,
Zajszító s bajtaszító sugarakkal,
A szennyes árba fúl, ha most kiáltasz —

De máma éjjel! Kínok hámorába
Őrjögve lépsz csillagok mámorába,
Ki boldog szót vélük már sose válthatsz!

II.

A sors fölött az ég csak légi homlok,
Hová a szív az álmait meneszti,
Mert fél, hogy őket is magával veszti,
Ha napja tölt már s nyomtalanra bomlott;

E drága bolt csak végítéltnek nyomdok;
Egy tévedt fénynek édes kénye festi,
De tengerfények éje szétrepeszti —
S az ég — ó még az ég is — összeomlott!

Nincs Végtelen! Csak féktelen konokság
Tagadja sujtó semmisége poklát
S egy érthetlen szem értelmetlen méri,

Se fül, se orr, se nyelv, kéz fel nem éri,
A végtelent az elmúlás regéli,
Mely mindörökkön égő csillagot lát.

III.

Borulj tehát a földre, tönkrezúzott,
Még nincs az égen hült jövőnek holdja,
Álszínid való sötéte oldja,
S kohód, a nap, már szebb nyugatra húzott;

A föld, amely hevében háborúzott,
Most szenvedését szenttelen kioltja:
Im holt ölére hullhat pártfogoltja,
A bölcs, ki álma tűntén elbúcsúzott!

Boldog az éjben, aki fel nem támad —
Már megpihent — körötte balzsam árad
S határtalan világgal gyúl az ég —

De — szétszaggatván ezt — magába tép,
Ki holt helyén a csendbe belefárad,
A sírban moccan — s újra, újra lép.

BCU Cluj / Central University Library Cluj
Endre Károly

Októberi emberek

— Regény —

Irta: Tabéry Géza

I.

(1)

gyidejűleg a Scomparini-lapok több ezer példányos szét-hordozásával, öles falragaszok tapadtak Csongrád sunyihomlokú házfalaira. A ragaszok Doberdón ábrázoltak tipikus tiszai magyart, kézigránátvetés pillanatában. Öregbítették azzal a hatással, hogy az ábrázolt baka félkezével hátrahanyatló bajtársát kapja derékon. Maszatos, meztellábas sihedernép csődült a színes kép alá, valahányszor és valahány példányban az rásímult kerítésre, sarokházra, elhagyott tűzfalra. Borda, a káplár, ki a ragasztást igazgatta és ezen minőségben két csirizzel telefröcskölt katonának parancsnokolt, több ízben megsuhintott nádvesszővel intette az ifjú gyülekezetet, nehogy le merjék tépni a plakátokat, különben apraja-nagyja csendőrkékre kerül.

Mélyebb s komolyabb hatással voltak azonban a lakosságra a töméntelen mennyiségben szerteparancsolt Scomparini-lapok. Mily összefüggésben álltak a világháború problémáival a letarlózott osztrák-magyar történelem e kései fecskéi: — később kiderül. A lapok Szerajevó ostromát ábrázolták az okkupációs hadjárat idejéből. Szegény Scomparini, negyvenhatos hadnagy, a negyedik század évtizedekkel ezelőtt volt parancsnoka aligha sejtette, hogy kapitány úr Sturmnek emlékül vázolt csatarajzát egy vérengzőbb s üzletibb szellemű utókor mire használja majd!

Csongrád minden házára esett egy-két Scomparini-lap.

Ugyanakkor, amikor az avarvörös multnak e hegyes mecsetekkel és fehér moschékkal ékes levelei beszállingóztak a csendes kisváros feledékeny tornácaira, poros-izzadtan kábult egy korcsmaasztal gyalult lócájára doktor Nemere.

Ott a színésznő meg a költő őszibarackot falatozott; a hölgy üdén, a férfi mohón, csúnyán. Doktor Nemere Zoltán mint katona nem tartotta illetlenségnek a kerek magyar őszinteséget s adjisten helyett istenfájával vezette be a csevegést. A csevegés úgy indulatoskodott, hogy a katonatiszt nekibúsult az asztal vörös abroszának s jóideig nem szólt, csak lihegett. A felhőtlen ég nyitott, nagy markából enerváltan ejtette a renyhe októberi délután lankadó melegét a város piacára. Csend és üresség honolt e lapos, néptelen tere; mégcsak a méla nagyharangok se bódították nehéz, úszályos bongásukat a légtelen légbe. A pirosmintás abrosz az őszibarack frisses hússzínével, majd a sebbel Nemere elé koppantott fél-liter homoki gyanús sárgasága némileg ellensúlyozta a korcsmaudvar reves sivárságát. Minden színe, életelevensége e kis szigetre szorult a halott délutánnak. Félórával előbb még zajlott, sercegett, kiabált és vergődött a munka. Szekerek karikáztak és szél kerekedett, mely nyomukban égig

rugta a port, ácsok kalapáltak, bakák hemzsegték a Népkert bejáratán és doktor Nemere Zoltán úgy ordított, hogy a község összecsődült.

Most lehiggadtan töltött a homokiból, csak magának, de saját borát gáláns mozdulattal emelte a színésznő s a költő jóegészségére. Portól kínzott, nyilt szemeire egyhajtásra jótét könyfátyol borult az elszánt ürités nyomán.

— Fiúk, — handabandázta — sorsomat a kezetekbe teszem. Ha az estély ki nem húz bennünket, csúnyán ráfizetünk.

— Ne félj — mondta a költő s a színésznőre nézett.

A színésznő Nemerét nézte, Nemere a bort és olykor az eget. Baljós délután volt, annyi bizonyos. Borda a bohóc, ki káplári uniformisában gögösen tartott ellenőrző szemlét a hadi népiünnepély falragaszai fölött, másnapra zuhogo záporokat jósolt októberben.

Nemere feszengett. A bor sem igen ízlett, csömörlött a fennhéjázó, zömök színésznőtől, aki ridegen bánt a költőcskével, mert az igénytelen külsejű ember lévén, nem tudta megindítani érzékserveit. Dült szemeivel egyre csak őt nézte: Nemerét, talán mert főhadnagy volt, talán reménységből, hogy a másnapi céció egyrészt jövedelmét kinézheti majd a zsebeiből. A katona belátott lelkébe; fizetett, fölkelt s gyorsan búcsúzkodott.

— Megyek, lefekszem.

— Most? — csattant ki a nőcske.

De a doktor fáradt volt, unott s a kérdés felelet nélkül pattant vissza róla. Kezet csókolt, széles öteléssel kebléresszorította a költőt és távozóban hátrahunyorgatott:

— Majd holnap!.. Holnap mulatunk!

Ekkor a költő félszegen, biztatgatva nyúlt a színésznő kezéhez;

— Ő már csak ilyen — vigasztalta. — Nincs min csodálkoznunk. Gondolja meg, kedves kis Amanda. Ukrajnából jött s az ezredese másnap vissza akarja küldeni. Egy őrnagy, jóembere, védelmébe veszi, azt mondja: Hagyjuk ezredes barátom; Nemere ügyes csirkefogó. Fel kell használni idehaza, népiünnepélyeken. — Vegyük hozzá, hogy az ezredes nemrégiben kapott orrot a miniszteriumtól, mert az ő ezredének volt legkisebb rokkantalapja a monarchiában. Megmondta tehát Nemerének, hogyha Csongrádról elhoz tízezer koronát, akár minden népiünnepélyt ő rendezhet a jövőben és háború végéig sem kell visszamennie. Hát ez tétélet a holnapi napra. Úgy szorongok érte, mintha csak rólam volna szó. Jó barát. Tudja kötelességét. Dzsentesen tetőtől talpig.

S a költő keserűen elbiggyesztette ajakát:

— Pedig, kedves Amanda, gavalléria ritkán mosolyog reánk. Ma is írtam két gyönyörű verset lenn, a Tiszaparton. Majd fizet értük az „Esz-tendő“ vagy negyven koronát.

Amanda felvillanyozódott:

— És Nemere? Maga mit kap tőle holnapi fellépéséért?

A költő szünetet tartott. Megnyalta száját s nem kevés büszkeséggel kirukkolt vele:

— Útiköltség és négyszáz korona.

Éles tör járta át Amanda szívet az összeg hallattára. Útiköltségen kívül ő csak kétszázötvenet kapott!

Borda jóslatát másnap kacagva cáfolta a hőséges és kivételes alföldi őszi idő. A főhadnagy papagályzöld-hajtókás dolmányában, mellén összes vitézségi érdemrendeivel, aranykarmantyúsan, csillogóan rohant Jótékony Nőegyletbe, Vöröskereszthez, korcsmárosokhoz, ácsokhoz. Féltilzenkettőkor Szentes felől befutott a személy. Az ezredzenekar, azonkívül valami hatvan csongrádi illetőségű közember érkezett a hangulat emelésére. Tiszt, egy öreges őrnagyon kívül mindössze csak öt jött, noha Nemere legalább húszat s fiatalokat helyezett kilátásba polgári anyáknál. Csányi-Forgó Ábelné, ki a Vöröskereszt elnöknője s számszerint hat szeplős leánygyermek szüléje volt, vörösre öntötte a méreg.

— Nem elég, hogy semmi respektussal nincs terveink iránt — sziszegte az indóház udvarán, hova személyes meggyőződés óhaja hajtotta — de csúfabbúl csap be, mint az ötös-honvédek. Kisülne a szemem, ha tiszt létemre így tudnék hazudni!

Csányi-Forgóné benfentesei nem szögezték le, hogy terveiről szólván leányai kiházásítására, vagy a csongrádi Vöröskereszt működése emlékére állítandó húszméteres obeliszkre vonatkozott-e a nagyszony epés megjegyzése? Azonban egyéb jóváhozhatóan hibák is terhelték a nagy nap irányítóját, a főhadnagyot.

Az őrnagy ki mélyen és komoran arcábahúzott ellenzője alól szigorúan bámult a végtelenbe, ha emberfiával beszélt és jaj volt annak, kinek egyenesen a szemébe nézett — nehézkesen szállt ki vonatából. Első léptei öregesen meggugoltak, hogy a lábszárak közt kerek hézag támadt. Nem tudni, a lovasember megszokott, vagy a köszvénykinozta deresedő mozdulata volt-e ez? Csontos kezével nadrágszára lovaglólídját markolásztá, mintha vágta után verejték tapasztaná inához a ruhát.

— Aztán ebédelni! Két óraker pontosan kezdjük — bökte a Regimentstambour felé mintegy befejezéseül vasúton folytatott megbeszélésüknek. És fél fordulattal Nemere képébe kaccsintott:

— Hol is?

— A népkert bejáratánál — sietett válaszával a rendező.

Az őrnagy ismét a végtelenbe nézett. És megintcsak a tambournak szólott:

— Értettük-e? A Népkert bejáratánál, pont két óraker. Vitézül és leghangosabban játszani! Főleg indulókat. Bomolják az a nép; a fenébe is! Megértettük?

Utolsó szavait férfias basszusa teljes hevével parancsolta. Brumogott, köhögött. Az ezredzenekar karmesterük aranygolyós botjának villogó jelére kilépett és fürgén menetelt a városka felé. Az őrnagy karonfogta Nemerét. Fiatal tisztok üdén tisztelegtek, hintókra szálltak s a pályaudvar környéke lassan néptelenedett. Csak Csányi-Forgóné villámlott rendületlenül s mint héjja kémlelte a magábamélyedt két katonatisztet.

Egyszerre kinyújtotta fonnyadt, rizsporos nyakát, nyelt s közeledett.

— Ha nem tévedek, — Szláv — hűledezett az őrnagyra mutatva. — Csányi Forgóné vagyok, Heves Viola... Ön Vásárhelyt... nemde... ezelőtt húsz-harminc esztendővel?... Istenem, az idő!

Az őrnagy végtelenbe nézett. Nagygyakorlatok, sík televények, bálak, szerelmek rémlettek a mulból. De Heves Violára nem emlékezett.

— Nagyságos asszonyom! — mondta látható elfogódással — tiszteletemet teszem. Még ma. Nemere élvezet.

A Vöröskereszt szangvinikus nagymesternője most nem gondolt leányaira. „A szeme a régi...“ — lüktetett fel benne húsát bizsergető emlék. — „A régi kék szem... Szláv, kis hadnagy!“ — sóhajtott bocsánattal teli.

Az őrnagy meg Nemere mentek.

— Mindent befektettem. Háromezer sóskifli lesz a csárdasátorban. Ez ötszáz koronába kerül. Adott ugyan a város tejét, tejet grátisz s lisztet maximális áron, hanem azt föleszi a kávémérés s a cukrászdasátor. Borra, sörre bizományban állapodtam meg. Később is fizethetjük. Pezsgő tegnap érkezett Törleytől, de csak hatvan üveg. Hús, zsír maximális áron quantum satis. Legnagyobb nehézséget bizonyos Pribékné okozott. Ez az asszony bérlti ugyanis a Népkert mulatóját, amire föltétlen szükségünk volt, mert a nép odaszokott. Presszióval semmire se mentem. Kért érte kétezer koronát s kötötte magát, mint egy csökönyös számár.

Nemere folytatta volna beszámolóját, ám az őrnagy gránátdőrejevel szakította félbe a tekintélyes összeg hallattára:

— Micsoooda?

A főhadnagy elfehéredett.

— Én ezt kifizettem.

Szláv hatalmas, vitézi bajszába kapott:

— Megőrült?

— Kérem. A jövedelem ezzel szemben teljes egészében mienk. Kárterítés kötelezettsége mellett a berendezést is kibéreltem. Használati díja a kettőezerben értetik.

— És ha lopnak? Ha poharakat tör jókedvében a nép? Tudja-e, mibe kerül ma egy sörös pohár?

— Tíz koronába kerül.

— No és? Maga nyugodt? — S itt Szláv hirtelen fölemelte a hangját: — Kijelentem, hogy a rizikót maga viseli!

Szegény Nemere! Méghogy ő viseli! Gázsiján kívül semmi jövedelme sem volt. Vállaltvont s azt mondta: „Vagy—vagy“.

*

Az őrnagynak elvei voltak. Ilyenek:

— Semmi anyagi befektetés az árvaalapból. Semmi rizikó. Azért katonatiszt a rendező, hogy mindent kiudvaroljon. Az idő katonatisztnek sohasem pénz, inkább ülünk tehát napokig polgári anyák szoknyájánál, téve a szépet, mintsem egy fillért is estélyekre tegyünk.

Felvezette magát Csányi-Forgóékhoz.

— Jóvá kell tennem, amit maga elmulasztott — zsémbelt útközben Nemerével. — Vén számár létemre fogok udvarolni magam ennek a vén szipirtyónak, mikor az adjutánsom fiatal főhadnagy. Szégyelje magát!

Két közelhúzott karosszék ölében nyugtatva koros testüket, terpeszkedtek Csányi-Forgóné és az őrnagy. Valami alapja csakugyan volt annak a húsz-harminc esztendővel ezelőtti történet találkozásnak. Szlávot ez rosszkedvre hangolta. Forgóné pedig panaszkodott. Elpanaszolta, hogy Nemere

csak hatvannyolc családnál tette fiszteletét, holott Csongrádon hetvenhárom helyen szokás a bemutatkozás. Nem lett volna azonban túlnagy e hiba, ha a hatvannyolc tényleg lerobotolt látogatás közül tizenegy nem szólott volna iparosoknak, húsz pedig más parasztgazdáknak. Ezzel a harmincegy leereszkedéssel Nemere lehetetlenné tette az ezredet.

A nagyszony rányugtatta kezét az őrnagy térdeire :

— Meg fog bennünket érteni, drága Szláv, ha azt mondom magának, hogy harmincegy leereszkedése folytán a főhadnagy úr többi látogatása nemcsak hiábavaló, de egyenesen sértés mireánk, előkelőségre. Aki nem tud megkülönböztetni, ne legyen ünneprendező. Parasztokkal akar ünnepélyt csinálni? Iparosokkal? Nélkülünk? Ám lássa! Én kijelentettem a főbíróné előtt, hogy inkább szaradok el, mintsem lányaimat beültessem a kávéátorba elárúsítóknak. Ültesse be ő az iparosait, meg a cselédeket. Jótékonycél ide, jótékonycél oda, az ember különböztessen.

Az őrnagy vörös lett, mint a rák. Sőt még annál is vörösebb. Annyira izgalomba hozták Nemere baklövései, hogy arcára annak a régi kis hadnagynak pírja csattant, akire Forgóné Heves Viola oly szívesen emlékezett vissza.

— Majd én megtanítom azt a főhadnagyot! — fogadkozott rekedten.

Ám az asszonynak irgalmas lelke volt. Elvégre nem tört egzisztenciákra, elvégre mégis Vöröskeresztnek volt az elnöknője, ha Csongrádon is. Aztán a főhadnagy is ember; mi több, családos ember. Elég hiba volt az ezredestől, hogy nem nőtlen rendezőt küldött arcvonalba!

Szláv hápogott:

— Hát még a gyűrűjét se húzta le a szerencsétlen?! Hogy figyelmeztettem! Lelkére kötöttem. Ó, a földhözragadt!

Főlpattant. Heves Viola kacérul visszanyomta a régi helyére:

— Drága Szláv! Ne izgassa magát. Én kérem, a régi kislány, Heves Viola. Ne essék baja annak a szegény embernek. Ügye drága nem vereti vasra? Irgalmas vagyok. A szívem megbocsájt s a maga kedvéért mindent máris elfeledtem. Ne féljen; mi is ott leszünk. Segíteni fogunk. Nemhogy gyermekeimet nem engedem a kávéátorba, de az ön szép szemeiért, egyetlen Szlávycám, nem bánom, legyen... Kimondom, hogy magam ülök bele egyenesen!

II.

Kerge-Kakucsék házából kirekvírtak két takaros, kisablakos szobát. Ez a hajlék, mint a Népkert tőszomszédságában épült födeles alkalmatosság, bizonyult helyesnek, hogy benne a népünnepély kellékeit elhelyezzék. Az egyik lefoglalt szobából irodaszerű helyiséget rögtönöztek. Itt sokasodtak a belépőjegyek, tombolalapok, a „boszniai halászat“ kemény papírból készült számai s a megmaradt Scomparini-lapok, képes felükön a következő német litániával: Angriff auf die Landeshauptstadt Serajevo durch das k. k. 46. Linien-Infanterie-Regiment 4. Kompagnie. Címoldalukon ezzel szemben kurta magyarsággal ez a csalogató illegett: „Minden boszniai öreg eljőjön a Népünnepélyre!!!“ Lapok és jegyek gondos csomagolásban, százanként átkötve sorakoztak pohárszéken, asztalon, ágyon, nő meg a búboskemence padkáján, körül. Ezüst plakettek oxidált színe ham-

vazkodott amott, papírdoboz mélyén; rajtuk a san-mártinói híres fatörzs ábrázolatával. Az a kopasz platánfa, melynek eredetijét Szegeden bárki megtekintheti, három esztendőn át hullatta akkor tiszamenti fanyák zöldhajtókás katonafiaival testvéri közösségben leveleit a karsztkövek szürke világába! — Pezsgőspalackok, három nagy tekenő karhosszú harcsa, zsír és cukor, végül — ne feledjük — rengeteg sóskilli halmozódott a szomszéd helyiségben. Ez a második szoba szolgált éléstárul, honnan a sátrak küldöncsei most kezdték szükségleteik elszállítását. A jegyeket, lapokat ellenőrizett mennyiségben átvették a pénztáros altisztek s a melléjük osztott csongrádi nők. Az ezúttal raktáros Borda bohócjelmezben sündörögve adogatta az élelmicikkeket. Jelmezéből láthatólag fertelmes szerep várt rá ma délután.

Nemere a tornácra lépett. Kerge-Kakucs ingujjban ült háza e méltatlan helyén. Szemei, mint kivert bikáé, vérben villámlottak. Némely megértő búsbajszak társaságában vörösbort italozott. Hogy a főhadnagy most mellettük elhaladt, foghegyről csúfondároskodta:

— Ha mög nem sértőném...

A tiszt megállt. Azt mondta:

— Hallanám.

— Hát csak azt, hogy vajon ki jobb csapláros? Pribékné-i vagy a negyvenhatos úr?

— Aki eljön, megtapasztalja — adta vissza kurtán Nemere.

Belsőleg prüszkölt is tőle Kerge-Kakucs, hát csak elsütötte:

— Azért, hogy a szégyönt én se kívánom a negyvenhatnak. Valaha én is szógtáttam.

Majd csöndesebben hozzáfűzte azt is:

— Bosznia.

A főhadnagynak eszébe jutott Scomparini.

— Osztán kapott-é levelezőlapot? — kerülte meg az öreg magyar dörömbölős kedvét ravaszúl!

Kerge Kakucs haragja kapott is a horgon:

— Azt oszt éppen hogy nem. Más kapott, hanem az én házam csak televele, de nekem ki nem járt ugyan.

Bátor mosolyogna kellett a hibán, fene szigorral kiáltott a tiszt:

— Borda! Micsoda számara maga a földhátak?! Izibe ide egy tucat levelezőlapot Kakucs-uraméknak. Nézze meg az ember. Tán ezek is volnának olyan vén csontok, mint maga!

— No, egy tucat mégse — szerénykedett Kakucs.

De Borda hozta már és viszonzásul két pohár került: egyik Nemerének, a másik a bohóc eleibe.

— Köszönöm — emelte a tiszt a pillangósig tele poharat. — A csongrádi öreg magyarok egészségire!

Ott leszünk! — koccintott a gazda hunyorogva.

Kezet szoritottak, aztán Nemere ment. Kerge-Kakucs azt mondta bévül hogy „nótlám!“ Nekikönyökölt az asztalának. Társai szóltak:

— Derék embör e.

— Derék, — hagyta rá. — Ni csak. Most látom: firte kompani! Hínye az istenit, mikor a sógor mutatta, rá se igen níztem a kártyára, mert hogy engem nem is méltatott. Most látom, hogy akkurát ez a firte

kompani. Tudja, ebbe a firte kompaniba még a kapitányt is úgy hívták, hogy izé... Aszondja... Sturm... Annak. Sturm Adolf, nó. Fene a nevit.

— Avvót háború, nem a mostani — vélte lógó bajusza alól Kakucs sógora. — Hanem azt a boszniai halászást most már kend is megnézheti ám!...

...Odakint tűz a nap. Délután kettő... Rengeteg plakátok alatt a Nép-kert bejáratánál két hatalmas, kecskelábú asztal. Nyitottnyakú zubbonyban fülnek előtte a lócán a pénztárnokok. Hátrábbvonultan az ellenőrző hölgyek. Néhány siheder settenkedik, bizalmatlankodik a kített keserves gramofon előtt, katonák körül. Zsebükben csorgó tenyérrel gyúrik a rongyos jancsibankót. Hátha be tudnának surranni fizetés nélkül is a kertbe?! A levegőben por, közöny s a rokkant és árvaalpból befektetett kétezer korona úszik. Nemere jön. Lomha megemelkedéssel tisztelgnek a pénztárosok.

— Váltott már jegyet valaki? — érdeklődik.

— Talán ha tizen — feleli egy.

— Haj-haj!

— Ezidőben még alszanak — hangzik jóakarató biztatás. — Később!

Estefelé!

Émelyítő érzés. Elvéve ugyan szorgoskodik amott a kertben egy-egy jótékony hölgy, hanem a zöme ide se szagol. Megbeszélés értelmében a sátrakat Nemere állíttatja föl, díszítésükre már a hölgyek vállalkoztak. Igaz, hogy még akkor nem értesültek mindenhol látogatásairól és Csongrád nem volt sértve, míg most duzzog és dohog, legalább az „előkelő“ rétege nagyon. Katonák hordják szekéren a távoli Tiszapart sárgavörösből játszadozó földjét: fűzfagalyakat-miegymást, ami ép akad.

— Istenfájukat!

Ugyane hévséges délutánon valahol ezer sajtó sebből vérzik ezredünk. Elnyomorodó fiaik érdeke elől idehaza aljasúl kukul a kicsinyes, félszeg Társadalom. Tengeti lomha, közönyös érdekéletét az azok jóvoltából és képzelt sérelmében szívtelenül dugja be fülét az irgalom meg-megszólaló hangjaira. Az „előkelőség“ istennek se ülne egysorba iparossal, meg a parasztokkal. Utóbbiak buták, bizalmatlanok. Máris hallani:

„Kiveszik a szegényember zsebiből a garast!“

„Nem odajut az, ahova kéne!“

„Panamát csinálnak belőle urak.“

S az ember komisz előérzete szól: itt ugyan semmisse segít. Legfeljebb még ha a sírjából kimozgósított néhai bajtárs Scomparini, — talán. Ha ő sem, akkor fordulhatunk vissza. Akár meg se is álljunk újra Ukrajnáig.

Hájas asszonyhang rimánkodik most valahonnan:

— Ugyan főhadnagy úr! Jöjjön segíteni, ahelyett hogy bűnak ereszkednék.

Főlnéz. A csárdasátorból ered a hang. Az legalább zöld, legalább árnyas menedék. Nemhiába izgúl benne délebed óta egy lazahúsú asszony. Ni, az iparosban mégis tisztesség lakozik abbéli törekvése mellett, hogy felkerekedjék az előkelőbb szintre. Jó alkalom arra ilyen népiünnepély!

— Baj van — pörög az asszonyi fecsegés kenett kereke. A jég, a söröshordók mindéig késnek. Hanem más minden rendbe van aztán!

— Piha, de meleg ez a hely — sújja Zoltán, hogy beljebb kerül.

Az asszony, a pékné, rákacsint:

— Azért kéne jég.

Nemannyira az asszony közelségétől, mint inkább a fülledtségtől, megbódul a férfi. Belerévül a tüzelő szembe. Meg is mondja nyíltan, hogy:

— Tüzel.

— Meghiszem!

Nézik, mustrálják egymást. Mindkettejüket kerülgeti a kölcsönös közlelés ingere. Az asszony székre kapaszkodik. Csipőjeikissé meglöttyen s ahogy felnyúl a sátor gerendázatához, hogy ott holm lombot igazgasson, a fehér, omlatag blúz megfeszül karjai alatt.

— Segítsek? — lép közelebb a férfi s érinti combját óvatos tájékozódással.

— Hallja! Ne ügyetlenkedjék!

De elkacagta magát. Nem haragudott. Kisémet álalkodott a sátor közepében s amikor leszállt, a főhadnagy segítette. Dühösen, forrón nyakába csókolott. Ösztönös elfeszüléssel vonaglott az asszony hűvös teste; a kövérkés nyakon izzadott gyöngyök sóját érezte a száj. Elomlott, megadta volna már magát, szemérmetlenül visszacsókolott. Ekkor hálístennek a kertbejárat körül „vitézül és lehangosabban“ bevágott az ezredzenekar. Szétjózandtak, hanem még az asszony jóerősen megszorította a férfi kezét:

— Te!

— Küldöm a sört — lihegte amaz. — Intézkedem.

Boldogan, hogy szabadul s némi borzongással is: — elsieltt.

A sörmérésben addig fülüket se mozdították. Hogy betegek a lovak, küldjön fuvart a katonaság.

— Mindenről én gondoskodom?

— Sajnáljuk kérem. Már ez nem megy másképp!

A főhadnagyban ágaskodni kezdett a katona:

— Hallja-e? — csikorgott. Így a hetesével beszéljen, ne velem. Azt mondom, fogassa be a gebéit, de rögtön. Mert én perelem ugyan az elmaradt haszonért ha tíz percen belül nincs helyén az a három hordó, de ha sokat okoskodik, a tetejébe pofon is kijár. Nézze meg az ember!

A sörös belezöldült. Jól van. Befogat. Enged az erőszaknak, de ha a lovak beledögtének...

— Szót se? Mars!...

Képéből kikeltlen remegett. Ámde nem telt bele öt perc, zörgő fárszekeren szállított hordók tetején csillapult. Nevetett helyzetén, hogy díszkabátban sört és jeget szállít s hogy imént még péknével csókolózott. Ez a sorsunk, ha mindent személyesen igyekeznünk intézni!

Befordultak a népkert kapuján. Szemelláthatólag többen gyülekeztek mint negyedórája. A kocsisnak nagyot kellett kurjantania, hogy az ácsorgók széjjelrebbenjenek. A hordókon ülő katonatiszt láttán felderült a nép és kacagott. Valaki tapsolt. Jólesett.

— Meggyőtt a sör! — újjongott rekedten egy szomjas torok.

Nemere visszavágott:

— Csak az nem gyön, aki igya.

— De nem ám! — virtuskodott a hang. S egy robusztus, pirosképű magyar elszántan szurta le a belépőjegy árát.

(Folytatjuk)

Iskolák Pató Páljai

Újból megkezdődött az iskolai év és újból folyik a tanítás abban a mederben, amelynek avultsága már a háború előtt nyilvánvaló volt. Újból fogják hallani a magyar fiúk és lányok a régi meséket a szabadsághős Brutusokról, akik pedig a patricius és tőkés osztály érdekeiért küzdöttek, a dicső ősokról, akiknek háborús vérengzésből csinált dicsőségét kultúremlék képtelen megérteni és irodalmi nagyságokról, akik lehetnek tősgyökeres magyarok, vagy tetőtől talpig becsületes emberek, de kiknek nagyságát a tanuló saját megérzése alapján sose fogja megérteni akár jobbra, akár balra, akár visszafelé olvassa is a műveiket, mert hát írók: művészek igazán nem voltak. Így aztán az iskolai év Isten tudja hányadszor ismét csak betanulással fog végződni, melynek nyomát egy-két esztendő úgy letörli az életbe került gyermek lelkéről, mint a kretát a szivacs és ismét csak elmarad az érdeklődés, a saját lelki tevékenység felkeltése, a tanuló tevékenységre váró szellemi tehetségének foglalkoztatása, mert a gyermek önkéntelen finom érzéssel megérzi, hogy hamis pénzt akarnak adni neki a tudás tiszta aranyja helyett.

Ki viseli ezért a felelősséget? Pedig a legutóbbi évek keserű tapasztalatai kissé felrázták a mohácsokig mozdulni sosem akaró lomha magyar életet és ma már a mozdulatlanság legsötétebb, pókszötte várai is bevallják, hogy kell az új vér, az új törekvés, az új élet. De szónál tovább még nem jutottunk, pedig kevéssel is beértünk volna, tán az ő lassú haladásuk elvét se sértettük volna, csak láttunk volna

egy kis haladást, egy kis akarást, egy kis ugartörést a magyar oktatás köröttermő talaján. Csak azt vártuk volna, hogy említsék meg néhány szóval újabb irodalmunk létezését, hogy szűnjön meg az Ady-gyalázás, hogy tanítsanak modern nyelveket; egy kis szociológiát, egy kis nemzetgazdaságtant, keveset, csakegy-két órán hetenként, de tárgyilagosan, hogy az érettségiző diáknak legalább fogalma legyen korunk nagy problémáiról, amelyek súlyát annyira érezi. De hiába. A tehetlenség törvénye nálunk szuverén és jaj annak, aki mozdulni kezd. Pedig minden percünk drága s új mohácsunk a magyar kultúra életéből évtizedeket rombolt össze. Munka, tehetség, akarat, mindre szükségünk volna, hogy pótoljuk az elvesztetteket és tovább fejlesszük azt, ami megmaradt, hogy megpróbáltatások közt acélossá edződve nagyszerű lendülettel tegyük kálváriánk szomorú históriáját.

Persze ezer a nehézség. Nincs tankönyv, nincs pénz, nincs tanár. És állami intézkedések akadályt akadály után gördítenek kultúrunk elé. De ezer nehézség közt is sok a lehetőség, csak erősebb kell legyen az akarat, kitartóbb a munka és keresni kell és meglátni tudni a lehetőségeket. Bármely városban akadna tanár arra az egy-két órára ingyen is, ha már nem lenne alkalmas ember a meglévők között. A tankönyvhiányon segíthet a tanár és segíthet a jegyzet. Nem mindent felforgató reformokról, teljesen új berendezésről van szó itten, hanem csak arról, amit meg lehet cselekedni számolva az összes körülményekkel, aminek szükségessége általánosan elismert, amit elérhetni a tanári karok határozatával, vagy a felsőség egy

intézkedésével is. Ez az intézkedés azonban egyre késik.

Ki viseli ezért a felelősséget? A magyar fiuk unott egyhangúsággal mormolják le avultszagú leckéiket és azután, helyesen és bölcsen, kisietnek a rétre, hogy magukba szíjják a makulátlan ég alatt az ősz éltető friss levegőjét, de a lelkük üres és a finom őszi köd, az emberek öröme és bánata s a szabadság s a munka nem jelentenek számukra semmit. Tegyenek próbát azok, akik megtehetik, hogy a romantikus mesék helyett az igazság, a skolasztikus filozófia helyett a modern világfelfogások, a mult korok termelte álmok helyett a szép és szörnyű jelen igényei nem inkább töltenék-e be tanulóink lelkét? Tanítsanak a gimnázium felső osztályain egy-két órán társadalomtudományt, vagy modern irodalmat úgy, hogy hallgassa az, aki akarja és hiszem, hogy kényszer nélkül is bőven volna tanuló azon az órán. Vagy talán éppen ettől félnek?

Ki viseli a felelősséget azért, hogy a magyar ifjúság unott robotnak kénytelen látni a szellemi munkát, mert saját munkája igazoltságát az életben sehol se látja? Ki viseli a felelősséget azért, hogy egyre újabb és újabb nemzedékek alkotó és vidám munkáját veszíti el a magyar kultúra, mert alusznak, mert renyhék, mert jövönk bűnös tékozlói azok, akiknek a sors a teret a cselekvésre megadta? Nem gondolják-e meg, hogy mi is számon kérhetjük és jogunk van számon kérni azt, amit tettek és amit elmulasztottak? Szünjön meg a búsmagyarokodás, a bizonytalan csodák várása és kezdődjék meg a munka, a minden erőik megfeszítése. Az legyen az ember, az legyen az igazi magyar közöttünk, aki elmondhatja: „Ezt és ezt tettem, ezt és ezt építettem. Hát te mit tettél?” Ezen a téren és csakis ezen a téren találkozhatnak valamennyien erdélyi magyarok és ha ezt nem értik meg, hanem csak folytatják a hiú és egyszersmind kényelmes kesergést a hon

állapotja fölött, bizony mondom, hogy nem búsmagyarok ők, hanem — gyászmagyarok.

Murányi Győző

„Az elsodort falú“.

Kinéztem az ablakon, aki — nekem, a lábbadozó betegnek — e pillanatban még az egész világot jelenti. Két székely cselédleány beszélgetett el odakünn egymással. Helyesebben csak az egyik volt odakünn, mert a másik az emeletről rázta le a portörölt a portörölrazás jellegzetes technikájával. A másik lenn volt a járdán. A világ legcsodálatosabb, legtitokzatosabb járművébe, a szemeteskoscsiba fordította be a lábát és látni lehetett, hogy az egészséges paraszt orrocskát hogyan csavarintja el az áporodott illat. Aki lenn volt, azután ellenzőt csinált a szemével, a főtéri tornyot kémlelte, hogy kiokumulálja, mennyit is mutat az óra? Nem nagyon látta, hát ágaskodott is hozzá a balga.

Ekkor érte hátba az emeleti székely hang:

— Hallod-e Kalári? Ejjsze ide is pi-sojognál! Teszi magát, pedig jól lát.

— Mi az mán té, Zsuzsi?

— Hová ippankodsz olyan sebesen?

— Megyek magamnak.

— Ájj meg mán te. Mondok valamit. Hívnak haza.

— Hát te méssz?

— Hászen értékénmagam felől. Megy a fene. Majd osztán béájjak dógozni reggeltől-estig? Kapálni? Nem ment el a szép eszöm.

— Ne is légy te leán, fergőtegős. Ugyan bizon Jancsibá vagy Józsibá nem tudna befogontozni a munkába?

— Nem há, Jancsibá vette magát mint a potrás malac a garasos madzagon és eliszkolt a faluból. Bégyütt Vásárhelyre napszámba. Józsibá penég a szejkés vizet béhordja Brassóba. Kapalástáján, tavaszi szántás előtt nem lesz teremteft kezes lélek, ki dógozna.

— Dögled a munkát, te.

— Mé mennyek haza?

— Amennyi leán van, annak mind jó dóga van a városba. Oszteg a fiúk is bejöttek. Edesapám penég azt mondta, hogy várjunk kicsiddég a dologgal. Lássuk előbb, hogy mi lesz a földosztással?! Addig nyughasson a föld is.

— Igaz-e te, hallottad-e, hogy vasárnapon volt a szervezkedés?!

— Óh lelkem, csak nem akarsz té is cucilista lenni?

— Benkő Juli, Csifó Lidi, meg Csifó Márikó is mind benn vannak a szervezkedésben.

— Ugyan úgy-e? Csifó Márikó sem veszi pénzért a szót. Majteg meglátjuk.

— A kiuszkba kijösz-e holnap este?

— Lesz tánc?

— Vasárnapon is volt. Fiakkeren mentem, mert nem gyűtt el a gavallérom.

— Be kevély vagy mán, alig tudsz a lábodon állni. De megyek mán. Macerál mán a naccságám. Hallom a hangját.

— Meg vagy elégedve a hejeddél?

— Affenét. Zsidó hely. Hogy suvadjon belé, aki kitalálta. — No, szerusz!

Nem tudok székelyül, városi ember vagyok, bocsánatot kérek, ha e kis beszélgetést nem adtam vissza mellézköngéivel igazán, bármennyire iparkodtam is. Azt se tudom a beszédjük után, hogy marosszékiek és erdővidékiek voltak, csak azt, hogy egy pár percre megnyílt a kárpit és bepillanthattam abba az életbe, melyet a fenekedő kedvű Szabó Dezső „Elsodort falú“-nak titulál. E beszélgetés azt mutatja, hogy valóban végbe ment valami a falú lelkében, mely már nem a szűzies, a naiv, az érintetlen erő, ahogy a Szabó Dezső Budapestje a magyar parasztot a nadrágos emberek romlott intellektuálitásával szemben kezeli. Móricz Zsigmond jól látta Debrecen táján, de ravaszul Szabó Dezső nem látja ugyanazt Udvarhely táján. A székely falút szerinte a zsidók sodrották el és e tendenciával Bartha Miklós „Kazár földön“-jének pándánjára törek-

szik. De hiszen ha van akárhol zsidókérdés — aminthogy nem akarjuk letagadni, hogy nincs — legkevésbé a Székelyföldön van, mert zsidókérdéshez zsidó is kell és én a Székelyföldön napi járóföldre sem bukkantam arra a vérszipó típusra, mely a ruthén lakosságot megmérgezte. Az erdélyi magyar falú problémája valahol másutt van és hogy hol, Kalári és Zsuzsi mondották el, mint akik illetékesebbek a tendenciózus regényírónál. A falú nem dolgozik, nem akarja bevetni a földet, dögledi a munkát, pénze van, fiakkeren megy a Kioszkba minden vasárnap táncba. A falú szervezkedik, szolgáltató leányai és bolti fiai az „osztályharc“ elméletein állanak, ami még nem volna baj, mert én is azon az alapon állok, de én tudom, hogy mi az osztályharc, Zsuzsi azonban nem tudja, csak arra oktatták ki, hogy szervezkedni kell a naccságák ellen, hogy „suvadjanak“ meg. A falusi gazdák leányainak szemében a naccsága ma a bőrkabátos burzsujt, a legridegebb kapitalistát testesíti meg. Ki van a cseléd szolgáltatva a munkaadónak, de hogy a falúba visszamenjen, ahol magasabb napszámber, jobb élet, osztályával szorosabb együttélés várna rá — arra nem kapható. Itt akarja megalapozni a jövőjét, itt akarja kiverelkedni a maga keresztény naccságját, kioszkját és az egyfogató bérkocsit. Mari, a mi cselédünk azt mondja, sikerülni is fog, az eddigi szervezkedési mozgalmak nagy sikerrel járnak.

Nehogy valaki kapitálizmussal vádoljon meg, sietek kijelenteni, hogy meg tudom érteni a háztartási alkalmazottak szervezkedését is. De hol? Londonban, Bécsben, Budapesten. Londonban, ahol egy rendőrnek több társadalmi sliffje, nyelvtudása, tapintata és praktikus műveltsége van, mint egynémely közép-európai rendőrkapitánynak. Ott igen. Ott a cselédet a nagyvárosi környezet mégis csak jobban kineveli az osztályöntudat felismerésére, mint minálunk, avagy Magyarországon, ahol a múlt megmútatta, hogy még éret-

tebb munkástömegekben sincs meg a politikai rutin, a felelősség érzésének adottsága, kormányzati készség. Amit Kalári és Zsuzsi eldiskuráltak, csak azt mutatja, hogy hogyan sodródik be a falú az erkölcsei züllésbe.

Es hogy mennyire benne van még ama emlékezetes októberi ideológiában, melynek hullámverései ma is zajlanak a törvényszéki tárgyalásokon.

Vándordíák koromban sokszor elnéztem azt az ünnepélyes és áhítatos mozdulatot, ahogy a paraszt megszegte a kenyereket.

Vagy ki ne emlékezne arra a templomi csendességre, ahogyan a család a leveses kanalat ajkaihoz emelte? Akkor azt hittem, hogy csak a paraszt érzi át, mily nagy és hatalmas dolog: enni, mennyire inkább ott a lélek, mint a mi átlényegesült, esztétikába polyált lakomáinkon. Galiciában hallottam azután, (vagy talán sajtótudósításban olvastam) hogy a magyar paraszt előrenyomulás közben amikor életről-halálról volt a szó, ügvelt, jobbra-balra nézdel, nehogy a búzavetésbe gázoljon. Értsétek meg: az idegen, az ellenséges búzavetésbe, mert neki minden ellenségeskedésen túl is szent volt a búza és szent a föld minden adománya. Ma a Marikó apja belerúg a földre és nem simogatja meg a kapavasat, amíg nem tudja, hogy hogy lesz? És írják az újságok is, hogy Erdélyben és Romániában és Magyarországon és Oroszországban és mindenütt tízezer, százezer és millió Marikónak az édesapja tagadja meg az atyafiságot a földcél. És itt nem vigasztal az a paritás, hogy a differenciáltabb város sem dolgozik. Sőt. Ha itt benn nincs dandárja a munkának, legalább künn feszüljön az izom. De nem, mert elsodorták a falát. És itt — nem pedig a Szabó Dezsőék alkalmi térképén, itt van igazi, állásfákat kimozdító sodra az árnak és itt buggyan ki a könny az ember szeméből.

Ligeti Ernő

Kropotkin üzent

Ezer és ezer szívben — azok szívében, kik tudják, hogy mit jelent e név — az önzellenség, az ember szeretet tüze új lángra kap s kigyúlnak az apró fények, mint hegytetőn szét-szórt kis zsúppos fészkek ablakaiban kora téli estéken a mécsvilág... Kigyúlnak s keresik mértföldeken, láthatárokon túl is ölelésre mindazokat, akiknek lelkéhez szólt, lelkében visszhangra talált az agg orosz szava.

Kropotkin... Bársonyban, hercegek születtek. Az ősi házban nagyhatalmú, széles kardú ősök szigorú szemei előtt örvendezett először a nap-sugárnak. Nyolcszáz esztendő fénye, dicsősége nehezedett annak lelkére, aki ide belépett; nyolcszáz esztendő tette ódonná a házban a levegőt. A szőnyeg még a léptek zaját is elnyelte, a kárpit kizárta innen a világ minden zsvajját, ide nem hatolt be sirás, panasza, vihar. Itt minden csendes, minden mosolyog; itt mindenki halkán, suttogva beszél, hajlong, itt senkinek sincs semmi baja. Ebbe a környezetbe született bele, itt nevelkedett a herceg, Kropotkin. És amint nőtt, serdült lépten-nyomon a szerencse mosolygott reá s a távolba látók már látták a jövőt: a fiatal cárt s hatalmas miniszterét, Kropotkint.

De az ő szíve nem erre vágyott. Az ő szájában megkeserítette a legjobb falatot, a legjobb kortyot a falú éhínsége, elviselhetetlenné tette számára a fényt, a pompát a robotoló munkás nyomora; nem vezette a gőg, nem föltötte el a hivalkodás, nem tudott úrrá lenni rajta az uralomvágy, nem áhított vérvirágos dicsőség után s félredobva a fényt, a jövőt, elvetve címet, rangot, a meg nem érdemelt kenyeret, a herceg meghalt, Kropotkin pedig menekült, menekült... S a nyomor szomorú tanyáin megjelent egy ábrándos

szemű, deli ifjú, pusztá szavával, szeretetével írt csöpögtetve az elkeseredett szívekbe.

Azóta, több mint egy félévszázadon át küzdött rajongón, nélkülözve; héroszi harcba az elsők között szállt az önkény, az erőszak ellen, a nyomorúságos népért; harcba szállt a hatalom ellen az emberiségért. Egyetlen fegyvere a betű. Nem félt a megaláztatástól, Pétervár vagy Páris börtöne egyre megy neki. Szegény ember barna kenyeréből egy szelet jobban esik, mint a cári lakomák, mert ő a hatalom ellen nem a hatalomért küzd, ő az emberiségért áldoz.

Moszkvában ma együtt vannak mindazok, akik évtizedeken át folytatták legendás küzdelmüket az elnyomatás, a cárizmus ellen, kiket a világon szerzte-szört az üldözés, most egy új világot felépíteni összefogtak. Oda-haza van az agg vezér Kropotkin is. Azok kiknek még csak bölcsőjük ringott, mikor ő már harcba szállt, akiknek vezetője, tanítója, mestere volt, azok most a nép urai, a hatalom birtokosai, koronázatlan ülnek trónukon. S ő, Kropotkin, ki még a halhatatlannak társaságában volt vezérlő szellem, Marx, Engels, Bakunin, Reclus, Lassalle, Liebknecht mellett vetette meg alapjait az új világnak, ma szintén Moszkvában van. Bár az őszhajú, hajlott hátú tisztos öreg előtt minden orosz leveszi a kalapot s volt falui, parasztjai minden évben elviszik neki a marék földet és só t s a hatalom már másodszer kínálkozik fel neki, ő szerényen kitér... Kitér, figyel, szemlél és küzd, ameddig él, a népért a hatalom, az erőszak ellen.

A nyolcvanéves kéz remegve vezeti a tollat a papíroson; öregesen reszketők a betűk, melyekbe hatvan év küzdelmét, harcát önti, a nagy szemüveg alatt az időtől, amunkától, a kórtól megszurkült szemét el-el önti a

könny, de Kropotkin nem fárad: küzd és üzen. Mégegyszer, — talán utoljára — lecsap az erőszak, a hatalom új megnyilvánulására is, mint hajdanta a cári zsarnokságra, mégegyszer megtagadja a bombát, a gyilkot — mellyel egész életén át nem szüntek meg azonosítani nevét — mégegyszer egy pár sor írásban hozzánk szól, minket ölel magához, mert az ősz Kropotkin él, küzd és üzen s bár a címzett nem mi vagyunk — testvérek! nekünk üzen!

Fáskerty Tibor

Asszimiláció és fajvédelem

Prohászka Ottokár székesfehérvári püspök legutóbb arról beszélt Budapesten, hogy a magyarság faji sajátosságait csak a zsidók beolvadása, az u. n. asszimiláció tudja megmenteni — a zsidóságtól. Másszóval a zsidó sajátosságok, amelyek kétségtelenül vannak, megfertőzik a magyarság faji sajátosságait, amelyek ugyancsak kétségbevonhatatlanul vannak, ha ezek az elevenen élő szemita tulajdonságok, mint külön fajiság megmaradnak. Tehát a zsidónak megmaradó zsidó fertőző, a beolvadt zsidó ellenben nem kezdi ki a magyar fajiságot. Végeredményben a beolvadt zsidóság alkalmas arra, hogy más fajtának a sajátosságait eltulajdonítsa és a magávalhozotról leszokjon. Vajjon van-e olyan magyar ember, aki elhiszi, hogy pusztán a kikeresztelkedéssel, vagy azzal a még oly kemény elhatározással is, hogy fajmagyar lesz a zsidó, hogy ezzel ez az átalakulás megtörténhet? A zsidóság nem épen rokonszenves sajátosságait az a sajátosságos gazdasági alárendeltség fejlesztette ki, amelybe ez a fajta évszázadok alatt veve volt. A gazdasági elnyomatás természetes visszahatása épen a gazdasági erők és képességek minden más fajtát felülmúló kitermelése volt. Minden államnak addig lesz bántó-élű és több-kevesebb irigységgel és gyűlölettel kezelt — már a gazdasági tehetségekben fejletlenebb faj-

tábol kiinduló — zsidókérdése, amíg a zsidósága olyan gazdasági és politikai helyzetbe nem jut, mint más fajta, mondjuk az u. n. uralkodó faj. Minden más kísérletezés csak alakoskodás, amely a külszínen változtathat, a fajta jellemzőin azonban nem. A kérdés tehát az, vajjon a vallásváltoztatás, amely Magyarországon a befejezett beolvadást jelentette, mindjárt más politikai és gazdasági helyzetbe is juttatta-e a zsidót. Helyesebben olyan helyzetbe juttatja-e, milyenben a beolvadó faj van és így lehetővé teszi-e, hogy a megélhetésben és a gazdasági javak gyűjtésében ne legyen túlnyomóan a maga erőire utalva, ami túltengő materializmusát kifejlesztette. Tapasztalás szerint valóban az asszimilációnak ez a módja volt az egyetlen út, amely a zsidót más politikai és gazdasági helyzetbe tudta átvinni. Tehát nem az asszimiláció elhatározása, hanem a beolvadásnak politikai és gazdasági következményei, amelyeknek nevelő és jellemátalakító hatása nyilvánvaló, ezek csiszoltak a zsidó anyagiasságon és tették lehetővé, hogy gyűlölt tulajdonságai visszafejldjenek. Megállapíthatjuk tehát, hogy az egyes zsidón ez a kísérlet talán darwini precizitással elvégezhető, úgy, hogy a vele szemben titkon égő gyűlölség elhamvadjon. Ami egy kísérleti zsidóval megcsinálható, az kétségtelenül megcsinálható egy többmilliósi néppel is. Csak egyetlen egy szempontra kell keményen ügyelni. És pedig arra, hogy nem a vallásváltoztatás, vagy a beolvadás elhatározása van a szónak magasabb és elfogadható értelmében vett — tehát fajtákközi — asszimilációs hatással, hanem a gazdasági és politikai elhelyezkedés. Ha lesz államhatalmat gyakorló faj, amely mindjárt itt kezdődik és a zsidóságot ugyanazon társadalmi életfeltételek közé helyezi, akkor több eredményt fog elérni, mint megaláztatással, amit egyes embernél még elérhetni, de egy többmilliósi népfajnál soha. Tudomásunkkal a zsidó mozgalm-

nak még mindig nincs gazdasági programja és legöntudatosabb elemei is a palesztinai ideán lovagolnak. Ez nem erőtlenség, csak azt mutatja, hogy a gazdasági kérdések sokkal inkább nemzetköziek, semhogy egy népfajban a vonatkozásban izolálni tudhatná magát. De ezt fel kell végre ismerni és valamilyen irányban nevelni az embereket. És ez a nevelés aligha képzelhető el a tőkés termelési rend mai formáinak konzerválásával, hanem csakis a szocialis progresszióval.

Weiss Sándor

Egy szemlélődő naplójából

Az élet annyira céltalan és haszon nélküli, hogy egy egészséges logikájú ember, másképen mint állandóan mámoros fővel nem is képes átélni.

Önkénytelen törekvés az, hogy célokat tűzünk magunk elé, amelyek, — amellet, hogy többnyire önfentartásunkat is szolgálják, — gondolatvilágunkat uralkodóan kitöltik és mi, mint alvajáró „mediu-mok“ — félig behunyt szemmel — tá-molygunk az általunk kreált hypnotiseur: a kitűzött cél után. S ha ezt elértük, keresünk mindjárt egy másat, — nehogy az ébrenlét elég hosszú legyen — az élet semmisségeibe bepillantani.

Az u. n. „célok“ mellett gyakran nyulunk dűrvább „bódító“ szerekhez: Szive-sen húzódunk meg a zajongó társaság-ban, boldogan vetjük magunkat alá a mű-vészet fascinálo hatásainak, — rossz-hiszeműleg mindent megteszünk, hogy a tömjénfüstös templom magasztos légkő-rében az érzékenyüléshez minél köze-lebb jussunk, lerészegszünk az alkoholtól és vakon kéjelgünk a szerelemben — még akkor is, ha „eszményi“ az, hiszen a lehunyt szem a kéjnek minden kis ko-kott által ismert gesztusa.

Az „épeszü“ tudatos törekvéseiben kö-zel áll a tébolyodottnak vezérmotivumá-hoz: a realitástól való eltávolodáshoz.

Ösztönszerűleg védekezve fordítjuk el tekintetünket a kétségbejötően reális élet-

től), amelyet dacára a belénk nevelt suggeráló képzeteknek, kimondhatatlanul utálunk és hozzája valóban csak akkor közelünk, ha létfenntartásunk nehézségbe ütközik. Ilyenkor éljük hamisíthatatlanul a gyötrelmes létet, ilyenkor szoktuk magunkat agyonadminisztrálni és ilyenkor tépjük rongyokká mámoros örömeinknek ködfátyolát.

Az élet és a halál a könnyelmű, léha embereket igazolja; a „normák” szerint élők a teremtésnek legsajnálattaméltóbb kreaturái.

A lét és nemlét kérdését sohasem tekintettem „problémák”-nak, mert a megoldhatóság determinációs tényezőit nem találtam fel bennök. Ha velük mégis dolgoznom kellett, úgy „adott”-aknak vettem őket.

Adva van egy véges és egy végtelen érték és ebből már korán beláttam, hogy a végtelen nemlének mennyire nem fontos, hogy véges „lét” hozzácsatlakozik-e vagy sem, mert az amúgy is „végtelen”-t nem nagyobbíthatja meg. És hogy a fölényt, amelynek birtokába ez az elgondolás juttatott, létemmel szemben is megtarthassam — magamat gondolatban szívesen helyeztem át gyakran az én „nemlétem”-be, — nemlétemet éltem és ilyenkor hatalmasnak, erősnek hittem magamat, amely tulajdonoknak nemlétem végtelensége mérhetetlenséget kölcsönöz. Ilyen kisebb-nagyobb kölcsönökből tartom fent magamat a lét végéig, amelyet erőszakosan nem siettetnék — nem azért, mert az öngyilkosság immoralis voltáról megvolnék győződve, — csupán mert célta lanságát tartom kézenfekvőnek, — én a „nemlét” embere, hiszen az öngyikos tétével nemlétemnek végtelenségét úgy sem fokozhatja. Meghalni is csak azért kellemlen, mert a „végtelen” iránt érzett ámulat, vágy, epedés realizálódik és tapasztalathból tudom, hogy vágyaimnak, epedéseimnek a realizálódás még soha sem volt hasznukra.

Prof. Benedek László

Esperanto a világirodalomban

Az Esperanto világnyelvről, helyesebben: „nemzetközi kiségitő nyelv”-ről ma már minden intelligens ember tudja, hogy micsoda és hogy az évtizedek során felbukkant számos világnyelvkísérlet közül az egyetlen, amely elhatározó, komoly, nagy eredményeket ért el és a gyakorlatban is teljesen bevált. Tudja, hogy semmiféle nemzeti nyelvet kiszorítani nem akar, hanem az embereknek anyanyelvük mellett csupán második nyelvül ajánlkozik, amellyel bármely világrészbeli embertársukkal szóban vagy írásban érintkezhetnek.

Zamenhof dr., az Esperanto néhány éve meghalt zseniális alkotója, negyven év előtt kezdett először foglalkozni a világnyelv gondolatával. Erre őt épp azok az egyenetlenségek és félreértések indították, amelyek közt lakóhelyének, Varsónak négyféle nyelvű és nemzetiségű — orosz, lengyel, német és zsidó — lakossága egymás mellett élt. 1887-ben készült el nagy művével Zamenhof és a legelső esperanto nyelvtan kiadásával felbecsülhetetlen értékű ajándékkal lepte meg az emberiséget.

A világnyelv-probléma egyébként éppen nem újkori s foglalkoztatta a kérdés a nagy Leibniz-ot is, aki a megalkotandó világnyelv vezető alapelveit is a legelősebben körvonalazta. Legalább ő reá hivatkozik a jelenkor egyik leguniverzálisabb s legértékesebb tudosa: Ostwald prof. sszor „Die internationale Hilfssprache und das Esperanto” című művében (Möller & Borel kiadása, Berlin), amikor a nemzetközi nyelv úttörőit „az eljövendő évszázadok faklyavívői”-nek nevezi el. Az Esperanto lelkes hiveinek vallották magukat Tolstoj, Carmen Sylva és legutóbb Henri Barbusse, a „Clarté” mozgalom nagynevű megindítója is.

Az Esperanto rendkívüli elterjedtségét legelső sorban annak köszönheti, hogy nyelvtana igen egyszerű, alig néhány sza-

bályból álló, amelyben kivétel egyetleneg sincs, szótára pedig a legáltalánosabban ismert nyelvek (francia, angol, német stb.) szókincséből van összeállítva, úgy hogy némi nyelvismerettel az Esperantot pár hét alatt bárki elsajátíthatja, néhány hónap alatt pedig a kisebb műveltségűek is teljes tájékozottságot érhetnek el benne.

A kétezeret meghaladó Esperanto egyesület sorában legelterjedtebb az „Universala Esperanto Asocio“, amelynek világszerte mintegy kétezer delegációja és sok ezer tagja van. Esperanto nyelvű lap pedig már a háboru előtt közel háromszáz jelent meg.

Nem szűnt meg az Esperanto mozgalom a világháború alatt sem és a különböző frontokon a lövészárkokban, valamint a hadifogoly és internált táborokban állandóan folytak Esperanto tanfolyamok, a hívek újabb ezreit és ezreit hódítva meg. Maga a Genfben székelő világszövetség is igen értékes szolgálatokat tehetett, amikor kiterjedt szervei segítségével kutatásokat eszközölt és az esperantisták családtagjainak mintegy tízezer esetben felvilágosításokat adott sebesültekről, eltűnőtekről, hadifoglyokról, ezenkívül pénzt, ruházatot és élelmicikkeket juttatott el hozzájuk.

Kiválóan bevált az Esperanto szinpadai nyelvként is, mert főleg a legutóbbi évtizedeknek a háborút megelőző éveiben a világ több elsőrangú szinpadján tiszta Esperanto nyelvű előadásokat tartottak. Egyik legelső és legszebb ilyen kísérlet az „Ifigenie auf Tauris“ esperanto előadása volt, amelyet 1910-ben Emanuel Reicher rendezett a drezdai „Königliche Schauspielhaus“ szinpadán. De színrekerült egy internacionális kongresszus alkalmából Budapesten az Uránia szinpadán Herceg Ferenc „Három testőr“-e is, szintén esperanto nyelven.

Az Esperanto legújabb, elhatározó sikerei közé tartozik, hogy a külföld (így Belgium, Német-, Francia-, Angol- és Cseh-

ország) számos iskolájában az Esperanto már hosszabb-rövidebb idő óta kötelező tantárgy. Sőt — amint ezt az esperanto világszövetség genfi hivatalos lapjának legutóbb érkezett számai is hírül adják — az orosz tanácskormány hónapokkal ezelőtt elrendelte, hogy az Esperantot az ország összes iskoláiban (az elemitől az egyetemig) kötelező tantárgy gyanánt tanítsák. Emellett sok külföldi kereskedelmi és iparkamara — így legújabbán a newyorki és a krakkói — az Esperantot hivatalos levelezési nyelvűül vezette be a külföldi viszonylatokban.

Esperanto-irodalom — részben eredeti, részben fordítások — már igen nagy van s hogy csak egy példát említsék, a német Esperanto akadémiai társaság már tíz év előtt kiadta az orosz műgyűjtő Davidoff magánkönyvtárának jegyzékét, amelyben ezernél több Esperanto nyelvű tudományos, szépirodalmi s egyéb mű foglaltatott.

Esperantora lefordították már az Uj Testamentumot, Shakespeare, Moliere, Tolstoj, Turgenjev, Gogol, Strindberg, Ibsen, Wilde, Göthe, Schiller, Schnitzler, Heine, Carmen Sylva, Petőfi, Jókai, Mikszáth, Herczeg, Abonyi és Ady több művét és a tudományos irodalom is egyre több és több esperanto művel gyarapodik. Ilyen többek közt a kitűnő Horváth Cyrill két kötetes munkája az analitikus geometriáról.

Nem szükséges sokat beszélni arról a szerepről, amely az Esperantora a nemzetközi érintkezés újabb fölvétele után a világirodalom termékeinek közvetítése terén vár.

A gondolatközlés mai nehézségei, a papírinség és a magas nyomdai árak egyformán kívánatosá teszik, hogy a bárhol megjelent esperantó művek minden külön fordítás nélkül világszerte elterjeszthetők és megérthetők legyenek. És erre az Esperanto eddigi fejlődése után ítélve megvan minden komoly remény.

Amon Ottó

Ahogy minket látnak

Epen most szagoltam be egy jó könyvbe, mert kell néha az embernek az olvasni-
való, mint öreg asszony orra elé a virág.
Altenberg Péter, a kedvencem, arról ír,
hogy hogyan fedezték fel 34 éves korában,
mint író. Ő is úgy ült a bécsi Kaffee
Centralban, mint a nagyon kezdő a New-
York kávéház dzsungelében, a felső ter-
raszon és várt, míg felfedezik. Jött Schnitz-
ler, Hoffmannsthal, Felix Salten, Richard
Beer-Hoffmann, elolvasták a cikkét és a
Fischer kinyomtatta Péter skicceit és
forgalomba jött az Altenberg név —
sechste und siebente Auflage — lefordít-
tották a világ minden nyelvére és a
végén... egy hetvenes év derekán...
bécsi humorral jegyzi meg Altenberg:
„Was ist von mir geworden... Ein
snorrer!“

Eszembe jut, hogy nyavalyás voltam
vagy tíz hélig és nem kerestem és fel-
épültem és dolgozni kezdtem és panaszo-
kodtam, hogy el kéne menni, pihenni egy
kicsit! A Keleti Újság forgalomba hozta
a nevemet, azt kérdezték tőlem, mit kapok
egy novelláért és hogy mennyit keresek
és hogy tőkés vagyok és hogy szalon-
szocialista vagyok! Egyik úr, akinek
elpanaszoltam a bajomat, hogy el kellene
menni, azt a tanácsot adta, menjek el
hat hétre Mentonba.

— De miből? Uram, miből?

— Ugyan kérem — felelt szemre-
hányólag — megír három négy verset
és novellát és kész az útiköltség.

Hát ennyire nincs tisztában barátunk
az én és az erdélyi író kereseti viszo-
nyaival! Egy másik véglét szerint, mi írók
a legnagyobb éhenkorászok vagyunk és
ennek dacára elvárják, hogy ingyen
vegyünk részt népünnepélyeken. És azután
mégis. Megkérdik tőlem, hogy hogyan
készül a cikk?! Csak úgy egyszerűen
odaül az ember és megírja?! Honnan
szerzem az ihletet? Házhoz szállítják
felelem, jégbehűlően, naponta friss cso-
magolásban. A fejét csóválja, nem hiszi.

Valamelyik barátom irigyel, milyen jó az
írni!! Milyen boldogság! És amikor azt
mondom neki, hogy írni nem jó, hanem
rossz, hogy írni kín és fájdalom, köny-
nyedén nevet és azt mondja, hogy ilyenek
vagytok ti bohémek. Néha azt is hozzá-
teszi, hogy: böhém, de akkor már ütök.
Az irodalmi műveltségű leányok úgy teszik
fel a kérdést, hogy mi az én „capriceom“?
Mi a „marotteom“? Hogy a Balsac sok
feketekávé-t ivott, a Flóbert vizes rongyot
kötött a feje felé, a Hoffmann A. T. vagy
A.-G. (Aktien-Gesellschaft, mert az em-
berek az írást is iparnak nézik) macská-
kkal vétette magát körül és a Stendhal
papiruhába öltözött és cingulust kötött a
derekára. Hát énnekem mia „szeszélyem“
kérdik, faggatnak. Az én szeszélyem az,
hogy: írok és nem láncolok és nem teszek
ügyvédi vizsgát és nem nősülök gazdagon
és nem lépek fel képviselőnek Szigeten
és nem mondok Kiss Menyhérről, hogy
Erdély legnagyobb költője és nincs a
világon más bolondságom, csak az, hogy
írok. De hogyan ír? Ezt akarja tudni kis
kiváncsi. Elmagyarázom neki, hogy leg-
jobbban szeretnék gépen írni, olyan kis
tipusún, mint a Tóth Béla az Esti leveleket
és amikor készen vannak a kutyanyelvek,
elvinni őket olasz ég alá és megadni ott
a végső simítást. De sajnos, ez opta-
tivusban elképzelt valami. Az élet
az imperativusban társalog velem. Nagy
selma vagy öcsém. Csak írónak ne hid-
jen az ember! És amikor azt mondja,
hogy „író“, mintha azt mondaná, hogy
„lúró“ vagy „cipőfénymáz“.

Minek mondok én el, minek gyónom
én privát keserűségemet?! Mit lírizálok?!
Mi köze ennek a nagy nyilvánossághoz?

Van köze. Mert ez nemcsak az én
privát ügyem, de egy kicsit minden íróé.
Mert rettenetes a mi foglalkozásunk. Ne
adj Isten, hogy tisztán lássanak műhe-
lyeinkbe. Senki, senki a céhbelleiken kívül
nem tud a mi bajunkhoz és ez fáj nekünk
és ezt el kell mondani egyszer.

Ligeti Ernő

Kratochwill, a „renegát“

Egy alacsony, szürkezakkós civil úriember ül a kolozsvári mágnás kaszinóban. Sorban ül, hetedmagával, katonabírák előtt.

Valóban stílusos, hogy Kratochwill Károly felett még törvényt is a mágnás kaszinóban üljenek, sőt azt hiszem a börtönök is, melyeket hónapok hosszan végiglakott, előkelő hotelszobának érezték magukat a perctől kezdve, hogy ez az ember belépett ajtajukon. Pedig semmi sincs Kratochwillban az úri gögből, melyet a születésbeli előkelők noblesse obligenak éreznek és noblesse obligeként fitogtatnak. Karaktere az előkelőség, pöz nélkül előkelő, anélkül hogy tekintélyt vagy megkülönböztetettséget hívna ki előkelőségével a maga számára. Nem illik demokrata világban a jelző, amely Kratochwill talpig demokrata lényéhez mégis annyira kívánkozik s talán ki is ment a divatból, mert olcsó közhely lett, mint az idők folyamán annyi ellaposított és meggondolatlan könnyelműséggel fűnek-fának osztogatott komoly érték-mérő, mégis írjuk mellé a Kratochwill nevének, hogy: gentleman.

A kolozsvári mágnás kaszinóban a vádirat során másik jelzőt függesztett az ezredes-ügyész a törvénytálló vádlott-ezredes neve mellé. A mondat nem tartozott szorosan a vádbeli cselekmény ismertetéséhez, mely ezt a jelzőt tartalmazta. A mondat egy futó, röpkén odavetett jellemzés akart lenni csupán és mindenki Erdélyben káprázó szemmel olvasta másnap ezt a mondatot és mindenki erőltette az agyát, mert mindenki előtt érthetetlenül hangzott ez a mondat: Kratochwill, aki Brünmben született, tehát különben is renegát...

Nem is mondat, csak mondatföredék. És mit kell bírkózni ezzel a né-

hány szóval? Mi ez, mi ez az istenért, mit jelent ez nekem, neked, mindnyájunknak? Mert érzem, érezzük mindnyáján, e mondatföredék jelentősége túlnő azon a magában is elszomorító tényen, hogy egy magánembert, akit én világeletemben gentlemannek ismertem, egyszerre valaki lerenegátoz, mert Brünmben merészelt születni s mégis — bocsánat, nekem ezt mondja a szó — volt olyan alávaló, hogy székelly hadosztállyal harcolt a végén már két ellenség ellen egészen a börtön kapujáig, sőt még azon is túl.

Igen, ez a renegát szó személyes sértés volt Kratochwill ezredessel szemben, de — engem is arculvágtak vele. És téged, erdélyi magyart, ipso facto román állampolgárt. És nem beszélek az esküre jelentkezett magyar tisztviselőkről, akiknek ki kell hogy csorduljon a könny a szemükből, mert ők mindmáig becsületes, jóhiszemű magyar embereknek érezték magukat, de már holnap, ki tudja honnan, nyakukra sújt valaki az erkölcsi gilottinnal: renegát!

Ah emberek, hogy dőlnek mellünkben össze a dajkamesék s érzéseink édessége, melyeket az anyatejjel szomjasan és egy életnyi örökkévalóságra magunkba szívunk, mint savanyodik krisztusi, keresztfán ízelt ecetté a nyelvünk hegyétől le végig a nyeldek-löngön s még a bázrsingban is éget, mint a marólóg! Hát elég ahhoz valahol születni, hogy egy más államhatárok közt végzett becsületes, egész férfi mivoltunkkal, életünk kockáztatásával végzett munkáért szíjostorral arcunkba vágják, hogy hitehagyottak vagyunk?

Te azt mondd erre: helyes, eggyel több ok rá, hogy gyűlöljük még a fajtáját is annak, aki erről a becsületes férfiúról így nyilatkozott.

És én erre egy igaz történettel felelek:

Vala pedig egy szegény asszony Kolozsvár városában, ki is hivatik államnyelven Clujnak, ki pedig magyar anyának s atyának gyermeke s mégis megtörténik, hogy olykor átmegegy egy kis pletykaságra az ő szomszédasszonyához, aki ugyan nyelvére román, de születésére ember s akinek szívében emberi jóság és szeretet lakozik az ő szomszédbeli asszonytársra iránt.

Jöve pedig sírva-ríva egy napon ama szegény magyar asszony az én házamhoz és szívzaggatóan panaszkodó, hogy az ő magyar barátnei tőle húzódnak az utca másik oldalára, mintha bélpoklos volna és már találkozt is jóakarója, ki hírül adta volna, hogy az ő magyar asszonytársai hazaárulónak szidalmaznak őket hátmeggett, mert tudva van előttük, hogy ő ama román úriasszonnyal barátságot tart. És eme szegény asszony most inkább szeretné kezébe venni a vándorbotot, más szóval repatriálni óhajt, mivel itt mi módon nézhessen magyar asszonytársai szemébe, holott ő a román asszonyt szívéből szereti és már sok jót tettek egymással, amiért háládatlanak lenni maga ellen is véteknek tartaná?

Eddig a mese s én nem vetem egybe a két történetet, hogy konzekvenciák levonásában valakinek is segítségére legyek. Ezt ki-ki intézze el, merje elintézní enmagával.

Csak még egy idézetem van hátra:

Egyik angol pap mondotta Tordán a gyülekezetben, hogy egy ápolóné, kit ellenséges katona ápolása közben ellenséges golyó ért halálosan, így kiáltott fel, egy jó élet tanulságaképen: Nem elég a hazaszeretet!

Valaha voltak iskolakönyveink és ez iskolakönyvek erkölcsi tanításokat

adtak nekünk igaz keresztény szellemben. Tanultunk Szondy Györgyről, akit becsületes ellenséghez illőn temetett el a budai pogányok pasája, tanultunk hős várvédőkről, kiket a lovagias ellenfél tisztelve bocsátott szabadon a végsőkig védett várból és hitvallókról, akik máglyára léptek a jó ügyben végzett igaz munkájuk tudatával.

És körülöttünk és közöttünk és bennünk lépten-nyomon setfeng és kirohan és sebez és öl a gyanú, a rágalom és a bélyegzés dühe, mintha minden igaz ítélőérzésünk csődöt mondott volna és ami ma becsület, az holnap aljassággá válik szemünkben, vagy ami egyben aljasság, becsületté magasztosul a másban.

A hiba pedig bennünk van, mindnyájunkban. Magyarban, románban, franciában, törökben, holtentottában, zsidóban, muzulmánban, keresztényben.

Elvi, faji, felekezeti és pártszemüvegek csavarják jobbra-balra látásunkat az igazság, a jóság irányából. Szolidaritások fejlődnek ki közöttünk. Ezer irányban, ezer különbözőnemű tömeggel vagyunk szolidárisak. De még a becsületes munka emberei, helyesebben a munkás becsület emberei nem találták meg az egymás iránt kinyujtott kezét. Még a törvénykönyv is inkább a Tamási Tiborokkal szolidáris és a törvény emberének inkább Kratochwill a renegát.

Mindaddig pedig, míg amaz egyetlen, felsőbbrendű szolidaritás érzése nem ki, hanem visszafelé fejlődik mi bennünk, egy vagy más látószögből ítélve, bizonyos irányban mindnyájunkra levághat az erkölcsi tagló, mely az imént Kratochwillra sújtott le. Mindnyájan renegátok vagyunk.

Mert elsősorban magunkat áruljuk el. Magunkból az embert.

Turáni álmok

Tudós professzor Cholnokyval multkor disputát kezdett kedves szerkesztőtársam, Szentimrei Jenő a pánturáni álmodozások felől. Most pedig magam szállok disputába — kedves szerkesztőtársammal. Sine ira et studio vitázunk, mert a vitával csak a kérdés különböző oldalait akarjuk megvilágítani, de lényegében egyet akarunk és napkelet felé nézve, mindketlen hiszünk sok más hívőkkel együtt a turáni népek sorsközösségének nagy kibontakozásában. Ázsia a világ művelődésének, vallásainak, alkotni tudó népeinek az ősi bölcséje, s forrása az emberiség kiapadhatatlanságainak és ellenállhatatlan invencióinak. Ottan készül a kivénhedett, elmodorosodott és hisztériás idegzetűvé vált Európa számára is az új életáramlatok egészsége, a népek élet-ösztonének új lendülete, a szellemi és közgazdasági megélnkülésnek sok új rendje s talán egész rendszere. Mert ott vannak azok az ősi népek, kik legjobban tudnak dolgozni és akiknek vallásuk, hogy unokáikban kell élniök. Tehát unokáik folyton szaporodnak és folyton mind dolgozabbak. A dolgozáson keresztül úgy termik ottan a legtermészetesebb gondolkozás, mely folyton keresi a mind bővülőbb emberseregek részére a megéllhetést, evégett beleéli magát embertársai gondolkozásába, a különböző gondolkozásokat mind mind magasabb szívonalakban egyesíti, az egyesítésekből pedig kibontakoztatja mind szélesebb területeken az életcélokat. Emberszaporaság, munka, gondolkozás, mindezekből újabb szükségérzet, hogy még több emberre, még több munkára, még több gondolkozásra van szükség, — ime ez folyik Ázsiában. Ezért van ott a világ életének a kiapadhatatlan forrása.

És sok-sok ezer évvel ezelőtt is úgy volt. S mintha példázná a világforrasi mivoltot, úgy áll Kína ma is a történelmi népek között a maga történelemelőtti alkatával. Egyetlen nép, mely sokezer év alatt se tudott elmúlni, hanem amelyiknek sokezer éves kultúrája ma is megvan. Ő csatornázott először, hogy földet műveljen. Ő épített falat először, hogy a háborúktól magát megvédje. Ő avatta először szentté a népgondolkozásban a könyvet és a bennerejlő gondolkozást s ő tette először átkozottá az olyan harcias uralkodót, aki a szent könyveket elégettetni akarta. És ő volt a legvallásosabb abban, hogy hitt az ember örökkévalóságában, ha annak az embernek minél több utódja van s örök kárhozatnak képzelte azt az életet az ember halála után, mikor ennek az elhaltak a lelke utódok nélkül, árván kell hogy bolyongjon a világban. Ilyen hitrendszerrel és élet békés munkájának s a gondolkozás folytonosságának a megszervezésével és beidegzett védelmével csakugyan meg kellett maradnia annak a népnek. És így van igaza Cholnoky professzornak, hogy most már csakugyan négyszázmillió ferdeszemű atyánkfia van Kinában. Csak abban nincs igaza, mikor azt mondja, hogy „felnőgakkoron a föld“, ha annak a négyszázmillió atyánkfiának a „rettenetes seregei egyszer megtalálnak mozdulni“ s minket, magyar atyafiakat ismét három tenger vízének a csillagfürösztő határaiba emelnek vissza. Hőskölteménynek mondja ezt a jövendőt a mi kedves és tudós, de tudományában el is ragadtatózó professzorunk s megreszketteti a vágyat, hogy ebben a hőskölteményben résztvehessünk.

És itt van igaza Szentimrei kollégának; mikor ezt a hőskölteményt nem kívánja, hanem — többet kíván annál. A turáni őserőknek

a kulturmunkáját kívánja. A turáni népeknek csakugyan nem a földnyögető, rettenetes seregek megmozdítása és világrazúdtása a hivatása, hanem az ázsiai ősbékének, ősmunkának. az emberek és gondolkosok ősi szaporaságának a háborúk vadsága helyébe való állítása. Ezért dolgoznunk kell, de ezért — álmokat is kell hintonunk, az álmok hangulatának a színességét, a költészet megindító és kitartásra buzdító rajongásait lélekállapottá kell tennünk. Tehát ezekért az álmokért disputálok és vitatom, hogy ezek is kellenek nekünk szegény, elárvult magyaroknak. Az álmokból lesz a cél s célok nélkül hiábavaló a munka.

Ha tehát tudós professzorunk álmokat hintett, azt ám nem ítélem hiábavalóknak, csak elterelni akarnám a „rettenetes“ megmozdulások lázas látásaitól. Minket magyarokat Európa közepébe dobott a sors és itteni ezeréves történetünk nem egyéb, csak más népek idegenségei és ellenszenvai között az egyensúlyozódás keresése. Ezer év alatt megszoktuk, hogy társatlanoknak, világból kidobottaknak érezzük magunkat. Hát ennek a keserűlátásnak az elsimitására való az a felismerés, amelyik eddig csak álom volt, de amelyiknek most immár föl kell emelni minket kidobottságunkból s vissza kell mutatnia napkeletre, hol csakugyan atyafi népek milliói vannak. Tehát nem vagyunk egyedül, nem vagyunk árván, csak előreküldöttek vagyunk, hogy minden népek nagy egységébe Európa küzködéseibe belevigyük az ázsiai ősszellem és ősi munkakészség kiegyenlítő és melegséget adó érzéseit. A napi sívárságokból minduntalan fel kell emelkednünk, hogy el ne veszítsük önbizalmunkat. Erre valók a turáni álmok. De csakis erre valók és aztán dolgoznunk kell az álmok megvalósulásáért; dolgoz-

nunk kell az emberiség új szellemének, világot átmelegítő és egybekapcsoló új áramlatainak a végigömléséért.

Immár végtére nem is disputálunk. Az álmokból jövő céltudatosságban s a céltudatossággal vonzott munkában megegyezünk. Mert nem csak turáni átok van, de van turáni együftézés is. És köszönöm Szentimrei kollégámnak, hogy megbolygatta ezt a kérdést. Legalább beszélünk róla és ez is álmok végét s a munka kezdetét jelenti.

Paál Árpád

Napkelet hírei

Erdély és Bánát magyar irodalmi élete másfél év kínos tengődése után végre újból megindul. Az új célok és új feladatok, amelyeket a világtörténelmi változások tűztek a horizontra, egyre világosabban láthatók immár. Eddig hallgattak a múzsák, a politika önös céljai lehetetlenné tették a szellem szabad szárnyalását, — de a kényszerű pangás keserves ideje után elérkezett immár a munka, az újjáépítés ideje. Sok mindent újból kell kezdeni, a részekre vagdalt testek mindegyikén le kell költözni a szétvagdalt vérereket és új, önálló életet kell kezdenie mindegyik testdarabnak. Ki kell termelnie magából az érzékelés és a cselekvés új szerveit s egyedül a maga belső erejére támaszkodva el kell indulnia az alkotás útjain.

Egy lépéssel a társadalom előtt haladva, magasra emelt fáklyával kell világítani az irodalomnak. Ő az, ami az élet szépségeit és jóságait harmóniába foglalja, ő emeli az embert önmaga fölébe és száraz lábbal jár az ingoványok és lápos vizek fölött. Nem szabad, hogy az anyagiasság rideg

láncai földhöz béklyózzák az alkotó szellemet, nem szabad, hogy alkotó energiák elsorvadjanak a sivár materializmus levegőjében.

Hogy az irodalom igaz munkásainak nemes versenyét sarkalják s az új írógeneráció számára megkönnyítsék a porondra szállás lehetőségeit,

a Napkelet és a Keleti Ujság szerkesztőségei irodalmi pályázatot hirdetnek:

regényre, amelynek terjedelme 10—20 ív legyen,

eibeszlésre, amelynek terjedelmét nem kívánjuk korlátozni és

költeményre.

A regény pályadíja 3000 lei, az eibeszlésé 600 lei, a költeményé 300 lei.

A regénypályázat határideje folyó évi december hó 31-e, az eibeszlésé és költeményé folyó évi október hó 31.

A pályaműveket lehetőleg géppel írva s lepecsételt jeligés borítékot mellékelve, ajánlott levélben, vagy elfogadási elismervény ellenében a „Keleti Ujság” szerkesztőségébe kell beküldeni. A zsűri tagjai Csiky Endre, Janovics Jenő, Kádár Imre, Ligeti Ernő, Paál Árpád, Weiss Sándor és Zágoni István. A pályázatok eredményeit folyó évi december hó 1-én, illetve 1921 március 1-én hirdetjük ki. A pályadíjat csak abszolút irodalmi értékű munkára ítéljük oda. A díjat nyert mű kiadási joga a szerkesztőségeké, amelyek fenntartják maguknak a jogot, hogy a megfelelőnek ítélt pályaműveket a szokásos

írói honorárium ellenében leközzölhesék. A többi kéziratokat visszaadjuk.

Lapzárás után vettük a Somló Bódog halálhírét. A tudós munkáit és munkásságát érdemben ismertetni és méltatni e számban már nem lehetett. Jövő számunk értekezést hoz Somló Bódogról.

A Napkelet legközelebbi száma új meglepetést hoz az olvasónak. Megszereztük Bródy Sándor és Emőd Tamás: Az asszony komédiája című színművének kéziratát és annak egyik legartisztikusabb részletét adjuk közre a harmadik számban.

A Napkelet első irodalmi estélyét szept. 30-án tartotta meg Nagyváradon a kolozsvári Nemzeti Színház tagjainak szíves közreműködése mellett. Az estét Kádár Imre vezette be a Napkelet részéről, Janovics Jenő a színr hozott Móricz és Bárd egyfelvonásokat konferálta be. Baróti Erzsi, Tárai Ferenc és Lengyel Vilmos verseket mondtak a Napkelet költőitől. A két egyfelvonásost Szentgyörgyi István, Laczko Aranka, Izáky Margit, Baróti Erzsi, Tárai Ferenc, Nagy Gyula, Lengyel Vilmos, Mihályfi László és Leövey Leó vitték tehetségük legjavával a nagyváradai közönség elé.

Ezzel a Napkelet megkezdte az özszes erdélyi városokra tervezett körújtját és az első lépést mihamar második is követni fogja.